

T.C
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

1997 KYOTO PROTOKOLÜ'NÜN OLUŞUMU VE ULUSLARARASI ÇEVRE
POLİTİKALARINA ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ayşe Güneş GÜVEN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bülent ULUDAĞ

Çanakkale-2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,
Güneş GÜVEN'e ait "1997 Kyoto Protokolü'nün Oluşumu ve Uluslararası Çevre Politikalarına Etkileri" adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Yrd. Doç. Dr. M. Bülent ULUDAĞ

Üye
Doç. Dr. Yücel ACER

Üye
Doç. Dr. Mehmet YİĞİT

Üye
Yrd. Doç. Dr. Bestami S. BİLGİÇ

Üye
Yrd. Doç. Dr. S.Sami TAN

Enstitü Müdürü Onayı
Yrd. Doç. Dr. Mehmet SAHİN

ÖZET

Küresel ısınma ve sonucunda tüm dünyayı tehdit eden küresel iklim değişikliği, özellikle sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Bugün teknolojinin hızlı bir şekilde ilerlemesi, atmosferde ciddi bir tahribata yol açmıştır. İklim değişikliği konusu sanayinin gelişmesi, devletlerarası rekabetin giderek artması ve sera gazı emisyonların atmosferde yol açtığı tehlikenin de etkisiyle bir çok ülke tarafından ciddi bir sorun olarak kabul görmeye başlamıştır. Atmosferdeki tehlike ile bireysel seviyede mücadele etmenin yeterli olmaması nedeniyle, mevcut durum dünya devletlerini kurumsal bir çerçevede ortak hareket etmeye zorlamıştır.

Atmosferdeki sera gazı emisyonlarını azaltmak ve çeşitli aşamalardan sonra belli bir seviyede tutabilmek amacıyla 1992 yılında BM tarafından UNFCCC kabul edilmiştir. Bu noktada, BM, sanayi devri sonrasında, küresel iklim değişikliği ile mücadelede işbirliğini ve devletler arasında koordinasyonu sağlayabilecek bir uluslararası örgüt olarak düşünülmektedir.

Sözleşmenin devamında 1997 yılında, sera gazı emisyonlarının boyutunu en aza indirebilmek amacıyla Kyoto Protokolü hazırlanmıştır. Çalışmada bu hususlar bağlamında, küresel iklim değişikliğine karşı oluşturulabilecek işbirliği girişimlerinde, Kyoto Protokolü'nün birleştirici olup olamayacağı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda çalışma üç bölümden oluşmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde, küresel iklim değişikliği sorununun kavramsal çerçevesinin çizilmesini hedeflemektedir. Bu amaçla, küresel iklim değişikliği kavramına ilişkin bazı somut kanıtlar, global ısınmanın nedenleri, kaynaklar ve bu konuda uluslararası arenada yapılan çalışmalar, hükümetler-arası ve hükümetler-üstü örgütler değerlendirilmiştir. Bu bölümde ayrıca, küresel ısınma ve sera gazlarının uluslararası toplumda nasıl gündeme geldiği de tartışılmaktadır.

İkinci bölümde ise Kyoto Protokolü'nün oluşumu, Kyoto Protokolü sonrasında yaşanan uluslararası gelişmelere dikkat çekilmesi hedeflenmiştir. Kyoto Protokolü'nün genel çerçevesi, Protokol'ün uygulanması, alınan önlemler ve politikalar bu bölümün konusunu oluşturmaktadır.

Üçüncü bölümde, özellikle Türkiye ve Japonya örneklerinden hareketle, iki devletin iklim değişikliği ve Kyoto Protokolü kapsamındaki çalışmalarını incelenmiştir. Türkiye ve Japonya'nın iklim değişikliğiyle mücadele amacıyla yapmış oldukları ulusal ve uluslararası çalışmalar ve işbirliği arayışları da bu bölümde değinilen diğer konulardır. Diğer yandan, Avrupa Birliğine üyelik sürecinde Kyoto Protokolü Türkiye için önemli konulardan bir olarak nitelendirilebilir.

Sonuç bölümünde ise, ilk üç bölümde aktarılan bilgiler dikkate alınarak, genel bir değerlendirme yapılmış, ayrıca Kyoto Protokolü'nün değişen uluslararası sisteme uyum sağlamak için geçirdiği dönüşümün altı çizilmiştir. Kyoto Protokolü, iklim değişikliği ile mücadele anlamında aranan uluslararası işbirliği konusunda önemli adımlar atmıştır. Ancak söz konusu süreç içerisinde atılan adımların ve alınan kararların uygulamaya dönüştürülmesi için, çalışabilirliğinin kanıtlanması gerekmektedir. Bu bağlamda Kyoto Protokolü'nden beklenen, iklim değişikliği ile mücadelede, tarafsızlığını ve kararlılığını koruyabilmesi, işbirliği merkezi olarak yoluna devam etmesidir.

ABSTRACT

Global warming and as the result of it, global climate change which threatens all the world came on the scene especially together with the industrial revolution. Today the improvements in the technology has caused serious damages on the atmosphere. The issue of global climate change has started to be accepted as a serious problem by many states after the improvements at the industry, increasing competition between the states and together with the effects of the hazard that greenhouse gasses emissions caused at the atmosphere. Because of the fact that struggling with the threat at the atmosphere at the individual level is not adequate, this issue of fact obliged the world states to move together under the institutional framework.

In 1992 UNFCCC was accepted by UN to decrease the greenhouse gasses emissions at the atmosphere and to stabilize them at a certain level after the various phases. At this point, after the industrial revolution, UN is thought of being as an international organization which can ensure the cooperation struggling with global climate change and the coordination between the states.

At the continuation of the covenant, in 1997, Kyoto Protocol was prepared to minimise the level of the greenhouse gasses. In the study, under these issues, it is tried to evaluate the cooperation enterprises which can be occurred against the climate change and whether Kyoto Protocol can have a connective role.

In this context, the study is constituted from three chapters.

In the first chapter of the study, it is aimed to draw a conceptual framework of the global climate change concept. To this end, some concrete evidence related with global climate warming, the causes and sources of global warming and also research done about this issue on the international area, governmental and non-governmental organizations are tried to evaluate. In addition to these, it is also discussed how global warming and greenhouse gasses come up the agenda of the international society.

In the second chapter, it is aimed to draw attention to the constitution of the Kyoto Protocol and the international developments which were accrued after the Kyoto Protocol. The general framework of the Kyoto Protocol, implementation of the Protocol, adopted measures and the policies form the issues of this chapter.

In the third chapter, especially moving from Turkey and Japon examples, the studies of these two countries within the context of climate change and Kyoto Protocol is examined. Furthermore, the national and international studies and cooperation searches of Turkey and Japon to fight with the climate change are the other topics touched upon in this chapter. On the other hand, in the process of being a member of European Union, Kyoto Protocol can be characterize as one of the important subjects for Turkey.

In the conclusion part, a general evaluation has been done by considering the information carried out from the first three chapters, besides the transformations of the Kyoto Protocol to accord with the changing international conditions is underlined. Kyoto protocol had important steps required for the climate changes. But during the procedure emphasized the process of the steps and the decision taken for being turned out into performance should be proved to be active. Within this stage the expected from kyoto protochol are to preserve its decisiveness and to be objective in struggling against climate changes and to continue on its own way as the centre of cooperation.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR CETVELİ.....	viii
TABLOLAR.....	xii
ÖNSÖZ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI SİSTEMDE ÇEVRE

1.1. DÜNYADA ENERJİ KULLANIMI.....	5
1.2. KÜRESEL ISINMA VE SERA GAZLARI.....	6
1.3. KÜRESEL ISINMA , SERA GAZLARI VE OZON SORUNUNUN ULUSLAR ARASI TOPLUMLARDA GÜNDEME GELMESİ ...	11
1.4. ULUSLARARASI SİSTEMDE ÇEVRE SORUNLARI VE ÇEVRE HAREKETLERİ	13
1.5. ULUSLARARASI SİSTEMDE ÇEVRE SORUNLARINA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI.....	17
1.5.1. Stockholm Bildirgesi.....	17
1.5.2. Birinci Dünya İklim Konferansı.....	18
1.5.3. Rio Bildirisi ve Gündem 21.....	20

1.6. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE KARŞI FAALİYET GÖSTEREN BAZI ULUSLARARASI VE ULUSÜSTÜ ÖRGÜTLER.....22

1.6.1. Avrupa Birliği.....	22
1.6.2. Birleşmiş Milleler.....	26
1.4.4. Greenpeace.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

KYOTO PROTOKOLÜ

2.1. KYOTO PROTOKOLÜ'NÜN OLUŞUMU.....34

2.1.1. Birinci Taraflar Konferansı.....	36
2.1.2. İkinci Taraflar Konferansı.....	38
2.1.3. Üçüncü Taraflar Konferansı ve Sonrasında Yaşanan Olaylar.....	41
2.1.4. Kyoto Protokolü'nün Genel Çerçevesi ve Protokol'ün Uygulanması.....	47
2.1.4.1. Emisyonlarla İlgili Yükümlülükler,Uygulanan Politika ve Alınan Önlemler.....	49

2.2. KYOTO PROTOKOLÜ ESNEKLİK

MEKANİZMALARI.....55

2.2.1. Ortak Uygulama(JI).....	57
2.2.2. Emisyon Ticareti(ET).....	58
2.2.3. Temiz Kalkınma Mekanizması.....	59

2.3. KYOTO PROTOKOLÜ İLE İLGİLİ GENEL KURALLAR VE EMİSYON HEDEFLERİ.....	61
3.4. UNFCCC VE KYOTO PROTOKOLÜ.....	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ POLİTİKALARINA GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER AÇISINDAN BAKIŞ : TÜRKİYE VE JAPONYA ÖRNEKLERİ

3.1. KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE TÜRKİYE.....	69
3.2. JAPONYA’NIN ULUSAL VE ULUSLARARASI ÇEVRE POLİTİKASI	83
3.3. KYOTO PROTOKOLÜ SONRASI YAŞANAN ULUSLARARASI GELİŞMELER VE TARTIŞMALAR.....	101
SONUÇ.....	109
KAYNAKÇA.....	118
EKLER.....	130

KISALTMALAR CETVELİ

AGBM	: Berlin Yaptırım Grubu (<i>Ad Hoc Group on the Berlin Mandate</i>)
AOSIS	: Küçük Ada Ülkeleri Topluluğu (<i>Alliance of Small Island States</i>)
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (<i>Asia-Pacific Economic Cooperation</i>)
BM	: Birleşmiş Milletler (<i>United Nations</i>)
CAN	: İklim Eylem Ağı (<i>Climate Action Network</i>)
CDM	: Temiz Kalkınma Mekanizması (<i>Clean Development Mechanism</i>)
CFC	: Kloroflorakarbon (<i>Chlorofluorocarbons</i>)
CH4	: Metan (<i>Methane</i>)
CO2	: Karbondioksit (<i>Carbon Dioxide</i>)

COOL BIZ	: Serin İş (<i>Cool Business</i>)
COP	: Taraflar Konferansları (<i>Conference of the Parties</i>)
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
ECCP	: Avrupa İklim Değişikliği Programı (<i>Europe Climate Change Programme</i>)
ET	: Emisyon Ticareti (<i>Emission Trading</i>)
FCCC	: İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (<i>Framework Convention Climate Change</i>)
GEF	: Küresel Çevre Serbestliği (<i>Global Environment Facility</i>)
GHG	: Sera gazı Emisyonları (<i>Greenhouse Gases</i>)
GWP	: Global Isınma Potansiyeli (<i>Global Warming Potential</i>)
GWPH	: Global Isınmayı Önleme Merkezi (<i>Global Warming Prevention Headquarter</i>)

HCFC	: Hidroflorokarbon (<i>Hydrochlorofluorocarbons</i>)
IPCC	: Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (<i>Intergovernmental Panel on Climate Change</i>)
JI	: Ortak Uygulama (<i>Joint Implementation</i>)
JODA	: Japon Resmi Kalkınma Yardımı (<i>Japan Official Development Assistance</i>)
MOE	: Çevre Bakanlığı (<i>Ministry of Environment</i>)
MITI	: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (<i>Ministry of Economy, Trade and Industry</i>)
N ₂ O	: Nitröz Oksit (<i>Nitrous Oxide</i>)
ODA	: Resmi Gelişim Desteği (<i>Official Development Assistance</i>)
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (<i>Organization for Economic Cooperation and Development</i>)

PFC	:Perflorokarbon (<i>Perfluorocarbons</i>)
UNCED	:Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişim Konferansı (<i>United Nations Conference on Environment and Development</i>)
UNDP	:Birleşmiş Milletler Gelişim Programı (<i>United Nations Development Programme</i>)
UNEP	:Birleşmiş Milletler Çevre Programı (<i>United Nations Environment Programme</i>)
UNFCCC	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (<i>United Nations Framework Convention on Climate Change</i>)
WARM BIZ	: Ilık İş (<i>Warm Business</i>)
WMO	: Dünya Meteoroloji Örgütü (<i>World Meteorological Organization</i>)

TABLolar

TABLO 1 : Kyoto Protokolü Ek B Listesinde Yer Alan Ülkeler ve 1990 Yılından 2008-2012 Dönemine Kadar Olan Emisyon Hedefleri.....	61
TABLO 2 : Sera Gazları ve Kaynak Sektörleri.....	62
TABLO 3 : Sektörler ve Kaynak Kategorileri.....	62
TABLO 4 : AB ve AB'ye Aday Olan Ülkeler Arasında Yapılan “Burden Sharing” Anlaşması’na Göre Ülkelerin Kyoto Protokolü Kapsamındaki Yükümlülükleri.....	66
TABLO 5 : 1990 – 1997 Döneminde Türkiye’de Sera Gazları Miktar ve Paylarındaki Değişimler.....	71
TABLO 6 : Türkiye’de Toplam Birincil Enerji Arzı ve Karbondioksit Emisyonu Karşılaştırılması.....	72
TABLO 7 : Fosil Yakıt Tüketimi Sonucu Oluşan Karbondioksit Emisyonu ve Toplam Birincil Enerji Arzına Yönelik Veriler.....	73
TABLO 8 : Japon Hükümeti CDM Projeleri.....	100

ÖNSÖZ

Küresel iklim değişikliği, sanayi devriminin gelişmesiyle birlikte devletlerin karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri olmuştur. Ancak ekonomik kalkınmanın baz alındığı global platformda, küresel iklim değişikliği ilk önceleri çok fazla önemsenmemiştir. Ancak bilim adamlarının küresel iklim değişiminin yol açtığı tehditlere dikkati çekmesiyle, hükümetler bu konuda ulusal ve uluslararası çözüm arayışlarına başlamışlardır. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler, küresel ısınmaya karşı büyük bir savaş açmış, Kyoto Protokolü sayesinde de devletlerin bu konuya olan ilgilerinin daha ciddi olarak değerlendirilmesine yardımcı olmuştur. Ancak gelişmekte olan devletler ile gelişmiş olan ülkeler arasındaki rekabet, Kyoto Protokolü'nün uygulanabilirliğini zaman zaman olumsuz olarak etkilemiştir. Kyoto Protokolü bu noktada küresel iklim değişimi çözüm arayışlarında uluslararası çevre politikalarının çok tartışılan bir merkezi haline gelmiştir.

Çalışmanın ilk üç bölümünde küresel iklim değişikliğinin tanımı, uluslararası çevredeki etkisi incelenerek, Kyoto Protokolü çerçevesinde sorunun çözümü için atılan adımlar incelenmiştir. Elde edilen bilgiler sayesinde Kyoto Protokolü'nün iklim değişikliğini önlemede yeterli olup olmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır .

Tüm hayatım boyunca benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen canım babam Oktay Güven'e, çok sevgili annem Mürşide Güven'e, lisans eğitimi döneminden bu yana her zaman sabır ve sevgiyle yanımda olan, uluslararası ilişkiler alanında çalışmak için bana güç veren saygıdeğer hocam Prof.Dr.Mete TUNÇOKU'na, bu çalışmayı ortaya koyabilmemde desteğini esirgemeyen sayın hocam, danışmanım Mehmet Bülent ULUDAĞ'a,gösterdiği sabır, anlayış ve sonsuz destek için hayat arkadaşım, eşim Bilgin EROĞLU'na en içten saygı, sevgi ve teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca lisans üstü eğitimim boyunca ilgi ve yardımları için Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'ndeki tüm hocalarıma da teşekkürlerimi sunmayı bir borç biliyorum.

A. Güneş GÜVEN

GİRİŞ

Tarihsel geçmişi çok da eski olmayan küresel iklim değişikliği, günümüzde yaşamsal düzeyde önemli olan uluslar arası bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Eskiden fabrikası çok olan bölgeler “gelişmiş bölgeler” olarak nitelendirilirken artık “atmosfere daha fazla zarar veren yerler” olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Nüfus yoğunluğunun artması, teknolojinin doğal kaynaklara zarar verecek şekilde gelişmiş olması, tüketim hastalığının ciddi boyutlara ulaşması da buna yol açan temel faktörlerdir.

Ancak küresel boyutta yaşanan doğal felaketler ve NASA, Avrupa Uzay Ajansı gibi merkezlerin bu konuda yaptıkları ciddi uyarılar, dikkatleri küresel iklim değişikliğine çevirmiştir. Doğal yaşam alanları ve kaynaklarına yapılan bilinçsiz müdahaleler, doğaya verilen tahribatı arttıran unsurlar olarak belirginleşmiştir. Doğal kaynakları yok etme pahasına gerçekleştirilen ekonomik kalkınma, seller, buzullardaki erimeler ve dolayısıyla su seviyelerinde yaşanan yükseklik nedeniyle özellikle ada ülkelerinin karşılaşmış olduğu doğal felaketler, küresel iklim değişiminin oldukça tehlikeli bir boyuta geldiğini de gözler önüne sermektedir.(<http://esa.int/esaCP/Protecting.html>)

Bu bağlamda bazı devlet, uluslararası ve ulus üstü orgtler çeşitli zm arayışlarına başlamışlardır. Uluslararası toplantılar vasıtasıyla, sorunun küresel olarak ifade edilmesine çalışılmış, bu çalışmalar da kamuoyunun ilgisini çekmeye başlamıştır.

Özellikle Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği ereve Sözleşmesi ile küresel ısınmaya karşı önemli sayılabilecek bir küresel işbirliğinin adımları atılmıştır. Bu Sözleşme çerçevesinde gelişen Taraflar Konferansları da iklim değişikliği ile ilgili zm arayışlarını gündeme getirmişlerdir. Taraflar Konferansı'nın ncs olan Japonya'nın Kyoto kentinde yapılan toplantısından

adını alan Kyoto Protokolü,doğal tehditlere karşı yeni bir mekanizma olarak karşımıza çıkmıştır.

Küresel iklim değişikliğinin karşısında devletlerin ulusal ve uluslararası boyutlarda tedbirler almaya çalışmaları da özellikle Kyoto Protokolü sonrasında yaşanan gelişmelerden sayılabilmektedir.

Son yıllarda Kyoto Protokolü'nün, iklim değişimi ile mücadelede önemli bir yeri olduğu savunulmaktadır. Çünkü Kyoto Protokolü tüm dünya devletlerinin tek bir amacı yani iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin azaltılmasını hedefleyip, işbirliğinde bulunmasını öngörmektedir. Ancak Kyoto Protokolü'nün uygulanabilirliğine karşı çıkan gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasında yaşanan tartışmalar, işbirliği açısından Kyoto Protokolü'ne odaklanılmasını da sağlamıştır.

Bu noktalardan hareketle tezin ilk amacı, Kyoto Protokolü'nün iklim değişikliğini önleme konusunda herhangi bir rol oynayıp, oynayamayacağını tespit edilmesidir. Bu bağlamda tezin ilk amacı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nden bu yana, Protokol'ün iklim sorunlarıyla mücadelede yapıcı bir rol üstlenip üstlenmediğini bulmaya çalışmaktır. Tezin ikinci amacı ise Japonya ve Türkiye kapsamındaki ulusal ve uluslararası çalışmaların, küresel iklim değişimi sorununda etkin bir rol alıp almadığını ortaya koyabilmek ve Kyoto Protokolü sonrasında yaşanan uluslararası hareketlerde yer alıp almadıklarını belirlemektir. Japonya gelişmiş bir ülke olarak değerlendirildiğinde iklim değişikliğini önleme çabaları dikkate değerdir. Özellikle yasalarında yaptığı ciddi değişiklikler, çalışmalara kamuoyunun da katılımının sağlanması Japonya'yı gelişmekte olan ülkelere ayırmaktadır. Türkiye'nin ise Avrupa Birliği'ne girebilmek için Kyoto Protokolü'ne taraf olması kendisi için bir avantaj olacaktır. Çünkü Avrupa Birliği hem üye devletlerin hem de aday devletlerin bu Protokol'e taraf olmasını öngörmektedir. Ancak Türkiye henüz gelişimini tamamlayamadığını öne sürerek Kyoto Protokolü'ne taraf olmaya yanaşmamaktadır. Bu tavrı da Avrupa Birliği'ne giden yolda karşısına bir engel olarak çıkacaktır.

Bununla birlikte çalışmada iklim değişimi çabaları içerisinde Kyoto Protokolü'nün yerinin ne olabileceği tahmin edilmeye çalışılmıştır. Aynı kapsamda Japonya ve Türkiye örnekleri ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Tezde araştırma metodu olarak monografi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem çerçevesinde, konu ile ilgili Japonca, Türkçe ve İngilizce referans kaynakları incelenmiştir. Elde edilen bilgilerin sağlamaştırılması için mümkün olduğunca konuyla ilgili ulusal ve uluslararası çabalara yer verilmiş, ikili ve çoklu anlaşmalar, alınan kararlar incelenmiştir. Tezde ilgili ülkelerin süreli yayınlarına da yer verilmiştir. Çalışma içerisinde uluslararası çevre hareketlerine yer verirken de tarih araştırması(historical survey)modelinden faydalanılmıştır. Veri toplama tekniği olarak internet taraması da etkin bir şekilde kullanılmıştır. Bu yöntem de çok yönlü araştırma imkanı sunması açısından tercih edilmiştir.

Bu çerçevede araştırma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde uluslar arası sistemde çevre başlığı altında uluslararası çevre sorunları ve bu sorunların sonucunda ortaya çıkan küresel çevre hareketlerine yer verilmiştir. Aynı bağlamda bazı uluslararası ve ulusüstü çevre örgütleri incelenmiş, bununla ilgili tarihi önem arzeden anlaşmalara yer verilmiştir; küresel ısınma, sera gazları ve ozon tabakasındaki yıpranma sorunun uluslararası topluluklarda gündeme gelmesine değinilmiştir.

İkinci bölümde uluslararası işbirliğinin en iyi örneklerinden biri olan Kyoto Protokolü'nün oluşumu irdelenmiş, Kyoto Protokolü sonrasında yaşanan gelişmeler, Protokol'ün uygulanması konusunda alınan önlemler, yükümlülükler, yapılan tartışmalar ile Kyoto Protokolü'nün ekonomik yanları, bu boyutta yararlanılan mekanizmalar kısa bir şekilde incelenmiştir. Son olarak da Kyoto Protokolü ve Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi arasındaki benzerlikler ve temel farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde küresel iklim değişikliği politikaları açısından Türkiye ve Japonya ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Burada her iki devletin ulusal ve uluslararası bazda etkinlikleri üzerinde durulmuştur. Buradan hareketle gelişmiş bir ülke olarak Japonya ve Avrupa Birliği'ne girmek için mücadele eden Türkiye'nin uluslararası müzakerelerde etkinlikleri ve ulusal çabaları tartışılmış; Kyoto Protokolü'nün bu ülkelere yaptığı etkilere de yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise çalışmanın üç bölümü içerisinde yapılan tartışmaların sonunda elde edilen bulguların değerlendirilmeleri yapılmıştır.

Tez kapsamında araştırılan konu, daha önce de belirtildiği gibi, sera gazı emisyonlarının çevreye verdiği zarar karşısında, uluslararası işbirliğine başvurulması zorunluluğu ve bu işbirliği çerçevesinde Japonya ve Türkiye örnekleri de ele alınarak Kyoto Protokolü'nün asıl rolü olmuştur. Gelişmekte olan bir ülke olarak Avrupa Birliği'ne girmek için çaba sarfeden Türkiye'nin Kyoto Protokolü'ne taraf olması, kendisine bir avantaj sağlayacaktır. Çünkü Avrupa Birliği, kendi çatısı altındaki tüm devletlerin Kyoto Protokolü'ne taraf olması gerektiğini ve aynı zamanda da aday ülkelerin Kyoto Protokolü'ne taraf olması gerekliliğini ifade etmektedir. Bu bağlamda yaşanan tartışmalar, Kyoto Protokolü çerçevesinde incelenmiştir. Kyoto Protokolü'nün gelişimini olumsuz olarak etkileyen en önemli faktör Amerika'nın Protokol'e taraf olmamasıdır. Nüfus ve sanayi açısından büyüklüğüne bakıldığında, Amerika gibi bir devletin desteğinin olmaması, küresel iklim değişikliğini önleme çabalarının istenilen noktaya gelmesini engelleyecektir. Araştırmada Kyoto Protokolü dışındaki oluşumlara kısaca değinilmiş, bazı yerlerde de atıflarda bulunulmuştur. Bu çalışma, tüm dünya devletleri için ciddi bir tehdit unsuru olan ve ülkelerin güvenliğini de tehlikeye atmaya başlayan küresel iklim değişikliği ile mücadele edebilmek için uluslararası işbirliğine başvurulması gerekliliği ve bu işbirliği içerisinde Kyoto Protokolü'nün üstlenebileceği rol çerçevesinde gelişmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI SİSTEMDE ÇEVRE

Çalışmanın ilk bölümünde sanayi devrimi sonrasında etkisini göstermeye başlayan çevre sorunları ve bu sorunların gündeme gelmesiyle uluslararası sistemde ortaya çıkan global çevre hareketleri yer alacaktır. Bu bağlamda bazı ulusal ve uluslararası örgütlerin çözüm arayışları da değerlendirilmeye çalışılacaktır..

1.1. DÜNYADA ENERJİ KULLANIMI

Ülkelerin gelişmesi için en önemli temel ihtiyaç enerjidir. On dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın içinde hızlı gelişme gösteren ülkelerin daha çok enerji tükettikleri bilinmektedir. Ülkelerin gelişmesi ve enerji tüketimi arasındaki yakın ilişkiden dolayı, enerji kaynakları ticari olmasının yanı sıra stratejik maddeler olarak ifade edilebilirler. Bu yüzden de enerji ile ilgili konular ve enerji güvenliği son yüzyılda büyük önem kazanmıştır. Bu önem ise hükümet politikalarında girişimler gerektiren çözülmesi zorunlu çeşitli sorunları ortaya çıkarmıştır.

Bunlar büyüyen petrol korkusu, enerji güvenliğinin sağlanması, çevresel bozulmanın önlenmesi ve gelişmekte olan dünyanın artan enerji gereksiniminin karşılanması olarak karşımıza çıkmaktadır. Altı buçuk milyarlık dünya nüfusunun iki buçuk milyarlık kısmının hala ticari olmayan enerji kaynaklarına(odun,bitki,hayvan artıkları) bağlı olduğu, bir buçuk milyar civarındaki bir kısma elektriğin ulaşmamış olduğu ve gelişmekte olan ülkelere göre yedi katı yüksek olduğu bilinmektedir. Yine dünyada bazı ülkeler rezervlere sahip olup üretici konumundayken, diğerleri bu enerji kaynaklarını elde etmeye çalışan tüketici konumundadır. Bu arada nüfus artarken ve ülkeler daha fazla enerji kullanarak çelişirken, enerji kullanımından kaynaklanan çevre ve sağlık sorunları yine dünya

gündemindedir(Satman 2006:3-7).

Uluslararası Enerji Ajansı'nın tahminlerine göre 2015 senesinde dünya enerji talebi %13 oranında artarak günde iki yüz kırk milyon varil rakamına ulaşacaktır. Burada talebin nasıl karşılanacağı sorusu karşımıza çıkacaktır. Buna cevap olarak nükleer güç arayanların sayısı gittikçe azalmaktadır. Günümüzde dünya enerji tüketiminin %6'sı nükleer güçten karşılanmaktadır.

Ancak petrolün bitme korkusu ve yüksek petrol fiyatı söz konusu eğilimi değiştirebilme gücüne de sahiptir. Yenilenebilir enerji türlerine ek olarak(rüzgar,güneş,jeotermal gibi) birçok enerji uzmanı Kyoto Protokolü'ndeki karbondioksit kısıtlamalarından dolayı, nükleer enerjinin dünyanın birçok yerinde kullanımının tekrar gündeme geleceği konusunda fikir birliği içindedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında, çevreyle dost, sürdürülebilirlik özelliğine sahip, güvenle ulaşılan, uluslararası ilişkilerde dünyanın çıkarını gözeten ve ekonomik olan bir enerji sisteminin gerektiği açıktır. Hükümetler ise yeni bir enerji sistemini oluştururken, enerji tasarrufu ve verimli kullanımı, araştırma geliştirme çalışmaları, alışlagelmiş enerji kaynakları için tüm sosyal-çevre türü maliyetlerin fiyatlara yansması, temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının desteklenmesi, ulaşılabilir hedeflerin belirlenmesine ağırlık vereceklerdir(Satman:3-7).

1.2. KÜRESEL ISINMA VE SERA GAZLARI

Çalışmanın bu bölümünde sera gazları, küresel ısınma ve ozon deliği kavramları ile bu kavramların doğaya verdiği tahribat üzerinde durulacak; sorunun dünyaya verdiği zararlar özetlenerek ifade edilmeye çalışılacaktır. Aynı zamanda küresel çevre sorunlarının çözümü açısından uluslararası bir öneme sahip olan Montreal Protokolü'ne değinilecektir.

İnsanlığın temel sorunlarına bir yenisi daha eklenmiştir. İnsanoğlunun doğaya verdiği zararın geri dönülemez boyutları, günümüzün atmosferik tehlikesi olarak da nitelendirilebilir. Son yıllarda bu tehlikeyle ilgili çeşitli filmler dahi

çevrilmiş, çeşitli programlarla, özellikle yazılı ve görsel basın aracılığıyla “Küresel İklim Değişimi ve Küresel Isınma” kamuoyuna duyurulmaya çalışılmıştır.

Aslında dünya atmosferi çeşitli gazlardan oluşmuştur. Ayrıca küçük miktarlarda bazı asal gazlar bulunmaktadır. Güneşten gelen ışınlar, atmosferi geçerek yeryüzünü ısıtır. Atmosferdeki gazlar yeryüzündeki ısının bir kısmını tutar ve yeryüzünün ısı kaybına engel olurlar. Atmosferin ışığı geçirme ve ısıyı tutma yeteneği sayesinde suların sıcaklığı dengede kalır. Böylece nehirlerin ve okyanusların donması engellenmiş olur. Bu şekilde oluşan, atmosferin ısıtma ve yalıtma etkisine sera etkisi denmektedir(www.cevreorman.gov.tr/hava-02.htm).

Son yıllarda atmosferdeki karbondioksit miktarı hava kirlenmesine bağlı olarak hızla artmaktadır. Metan,ozon ve kloroflorakarbon gibi sera gazları çeşitli insan aktiviteleri ile atmosfere katılmaktadır. Bu gazların tamamının ısıyı tutma özelliği bulunmaktadır.

Karbondioksit ve ısıyı tutan diğer gazların miktarlarındaki artış, atmosferin ısısının yükselmesine neden olmaktadır. Bu da “ küresel ısınma” olarak ifade edilmektedir. Bu durumun buzulların erimesi ve okyanusların yükselmesi gibi ciddi sonuçlar doğuracak iklim değişmelerine yol açmasından endişe edilmektedir. Yeni araştırmalarla elde edilen verilere göre, karbondioksit seviyesi sekiz buz çağını içine alan zaman aralığında %27, daha da tehlikeli bir gaz olan metan ise %130 değerinde artmış bulunmaktadır.

(http://.hurriyetusa.com/haber/haber_detay.asp?id=6845)

Ekonomik faaliyetlerin artması, sanayileşmenin artması ve dolayısıyla insan etkinliklerinin sonucuna bakıldığında küresel etkisi şu şekilde olacaktır.

(www.cevreorman.gov.tr/hava.02_.htm)

- Enerji kullanımı %49
- Endüstrileşme %24

- Ormansızlaşma %14
- Tarım %13

Örneğin karbon kullanımı ile atmosfere verilen tahribatın sorumlu olan ülkelere göre yüzdelik dağılımı yapılırsa karşımıza aşağıdaki sonuçlar çıkacaktır.(<http://env.go.jp/jp/wpaper/1997/ch1-2.html>)

- U.S.A %28.4
- Çin %13.4
- Rusya %7.1
- Japonya %4.9
- Hindistan %3.8
- Almanya %3.5
- Afrika %3.4
- Güney Amerika %3.1
- İngiltere %2.4
- Kanada %2.0
- İtalya %1.7
- Diğer %32.3

Yukarıdaki değerler incelendiğinde atmosfere daha fazla zarar veren ülkelerin sanayileşmede başı çeken devletler olduğu görülecektir. Sadece Amerika Birleşik Devletleri'nde atmosfere yayılan sera gazı kişi başına yaklaşık 6.6 tondur . Bu kişi başına düşen gaz miktarı 1990 ve 1997 yılları arasında %3.4'lük bir artış göstermiştir. Bu emisyonun %82'si araba ve elektrik üretmek için kullanılan yakıtlardan kaynaklanmaktadır. Geriye kalan miktar ise endüstriyel kimyasallar ile kömür, doğal gaz, çiftlikler ve çöp alanlarından yayılan metan gazıdır.(Ersoy 2006:7)

Sera gazları, modern ve teknolojik bir hayatın sürdürülebilmesi için gerekli üretim işlemleri sonucunda meydana gelmektedir. Örneğin alüminyum

eritilmesinden perforlu bileşikler elde edilmektedir. Otomobil koltukları , mobilyalar ve yalıtımda kullanılan köpükler de dahil olmak üzere birçok maddenin üretimi sırasında hidroflorokarbonlar meydana gelmektedir. Kimi gelişmekte olan ülkelerde montajı yapılan buzdolaplarında hala soğutucu gaz olarak kloroflorokarbonlar kullanılmaktadır

Yirminci yüzyıl boyunca, atmosfer içerisinde büyük miktarlarda artış gösteren bu sentetik kimyasalların bazıları, atmosfer sıcaklığını artırma özelliklerinin yanında, dünyamızı morötesi ışınların olumsuz etkilerinden koruyan ozon tabakasına da zarar vermektedirler.

Dünya üzerindeki tüm yaşamlar sera gazı ile yakın ilişkilidir. Sera gazı olmayan bir dünya, yaklaşık 33 derecelik bir soğuma ile karşı karşıya gelir ki, bu da dünyamızın bir kutuptan diğerine buzlarla kaplanması anlamına gelecektir. Ancak sera gazlarının atmosferde aşırı bir şekilde artması da sürekli ısınma şeklinde dengelerin bozulması tehdidini yaratmaktadır. Dünyanın ortalama sıcaklığı 15 derecedir. Geçtiğimiz yüzyılda bu sıcaklık 0,6 derecelik bir artma göstermiştir . Kıtalar üzerindeki sıcaklık okyanus ve denizlere oranla daha fazla artmıştır. 1950 yılından bu yana deniz yüzeyi sıcaklığı kara yüzeyi sıcaklığının ancak yarısı kadar artmıştır. Gece sıcaklıklarında da her on yılda ortalama 0,2 derecelik bir artış görülmüştür. IPCC’NİN 2001 senesinde yayınladığı üçüncü değerlendirme raporunda 2100 yılına kadar dünyamızdaki ortalama sıcaklığın 1.4-5,8 derece arasında artacağı belirtilmektedir. Bu artışın 1990-2025 yılları arasında 0,4-1 derece, 1990-2050 yılları arasında da 0.8-2,6 derece civarında seyredeceği tahmin edilmektedir.(Ataklı 2006:19)

Ortalama sıcaklığın global olarak yükselmesiyle birlikte bugünkü bitki coğrafyasının ne yönde etkileneceği kesin olarak bilinmemekle birlikte, bu konuda yapılan bazı araştırma sonuçları değişimin dünyanın her yerinde aynı yönde olmayacağını göstermektedir. Sıcaklık ve yağışın birlikte artmasının tüm ağaç türlerinde büyümeyi olumlu etkileyeceği ileri sürülmesine karşın, deniz etkisinden uzak karasal kesimlerde ve büyük kıtaların iç kesimlerinde kuraklığın baş

göstereceği ve bunun sonucunda da genetik çeşitliliğin azalacağı belirtilmektedir.(Asan 1999:157)

Dünya tahminleri yukarıda açıklanmaya çalışıldığı gibi oldukça karamsar bir tablo ortaya koyarken, Ankara Ticaret Odası'nın hazırladığı “Küresel Isınma Kıskaçında Türkiye” isimli rapora göre, Türkiye de iklim değişikliğinin olumsuz etkileri açısından “risk grubundaki ülkeler” arasında yer almaktadır. Son yetmiş yılda yetmiş ayrı istasyonda kaydedilen sıcaklık verilerine göre, Türkiye'nin yıllık ortalama sıcaklıkları artma eğilimindedir. Özellikle Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki ısınma oranları, her on yılda 0,07-0,34 derecesinde artmaktadır. Dünya Yaban Hayatı Koruma Fonu(WWF)' nin raporuna göre ise Akdeniz Havzası'nda bulunan Türkiye'de 40 dereceye yakın sıcaklıklar, mevsim normali sayılacak, tarım alanlarının ise %40'ı kuruyacak.(Aygün 2005:4)

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli,hazırladığı Üçüncü Değerlendirme Raporu'nda son elli yılda gözlemlenen ısınmanın büyük ölçüde insan etkinliklerine bağlanabileceğini gösteren yeni ve daha güçlü kanıtlar elde edildiğini doğrulamıştır. Gelecekteki eğilimlerin tahmini sürecindeki belirsizlikler, hata paylarını arttırsa bile, IPCC önümüzdeki yüz yıl içerisinde yüzey sıcaklıklarında küresel olarak ortalama 1.4 ile 5.8 derece arasında artış olacağını öngörmektedir.(www.rec.org.tr/sayfa-en.cup)

İnsanoğlunu tehdit eden bir başka tehlike ise ozon tabakasının incelmesidir . Bu olay yirmi kilometre yukarıdan başlayan ve yaklaşık olarak otuz kilometre kadar yüksekliğe çıkan, ozon bakımından zengin bir atmosfer katmanında, ozon gazının ayrışması sürecidir. Ozon tabakası güneşten gelen mor ötesi ışınların büyük bir kısmını tutarak, yeryüzüne ulaşmalarını engelleyen bir atmosfer katmanıdır.(Çepel 2003:149)

Eğer ozon miktarı, yeryüzüne yakın hava katmanlarında yüksek yoğunlukta bulunursa insan sağlığına zarar vermektedir. Bu da tüm canlıların yaşamını tehdit eden zararlı mor ötesi ışınların yoğun bir şekilde yeryüzüne gelmeye başlaması

anlamına gelmektedir. Yapılan gözlem ve araştırmalar, ozon tabakası tahribatının özellikle güney kutbu üzerinde ciddi boyutlara ulaştığını ve burada büyük bir ozon tabakası deliğinin meydana geldiğini göstermektedir. Bunda da küresel iklim değişikliğinin temelini oluşturan endüstrileşmiş devletlerin, ozon tabakasına zarar veren kimyasal maddeleri kullanmasında önemli payı bulunmaktadır.

1.3. KÜRESEL ISINMA, SERA GAZLARI VE OZON SORUNUNUN ULUSLARARASI TOPLUMLARDA GÜNDEME GELMESİ

Yapılan çok sayıda araştırma, özellikle son on beş ile yirmi yıl içerisinde bütün dünyada meydana gelen sıcaklık artışları ve büyük kütleler halinde buzul erimeleri; küresel ısınmanın hiçbir kuşkuya yer vermeyecek şekilde somut belirtilerle ortaya çıktığını göstermiştir. Bu belirtilerin bazıları aşağıda belirtilmiştir.(Çepel 2003:131)

- Son yüzyılın en sıcak ve kurak yazları sıcaklık sırasına göre 1991, 1998, 1983, 1987 ve 1983 yıllarıdır. Bu kadar kısa bir periyotta bu derece sıcak yıllar, meteorolojik ölçümlerin başından beri hiç kaydedilmemişti.
- Son yıllarda Alp Dağları'ndaki buzullar, şimdiye kadar görülmeyen bir hızla erimeye başlamıştır.
- İzlanda Üniversitesi profesörlerinden Helgi Björnson, yaptığı araştırmalar dayanarak, İzlanda'nın %8'ini oluşturan ve kutuplar dışındaki en büyük buzul olan Vatna dev buzulunun, 1930 yılından bu yana hızla erimeye başladığını ve küresel ısınmanın böyle devam etmesi halinde, bu dev buzulun yüz yıl sonra yok olacağını ve bütün İzlanda'nın sular altında kalacağını 2002 şubat ayında bildirmiştir.
- Yapılan ölçümlerde denizlerde 0,1 ve 1.0 dereceleri arasında sıcaklık artışı olduğu tespit edilmiştir.
- Son yıllarda küresel olarak ortalama hava sıcaklığı, son altı yüz yılın en yüksek sıcaklığı olarak belirlenmiştir.
- Amerikan Kar ve Buz Verileri Merkezi'nden(NSIDC) yapılan aēıklamaya

göre, Güney Kutbu'ndaki ana buzullardan Larsan-B Buzulu kopmuştur . Sulara karışan kütlelerin, yedi yüz milyar ton buza karşılık olduğu belirtilmektedir. Larsen- B Buzulu, beş yıl içerisinde beş bin yedi yüz kilometre karelik bölümünü kaybetmiştir(Son kırılma tarihi 31 Ocak 2002 senesidir).

- Her on yılda sıcaklık 0,5 derece artmıştır. Antartika'da son elli yıl içerisinde 2.5 derecelik bir sıcaklık artışı olmuş ve yedi dev buz külesinin alanı, 1974 yılından bu yana 13 bin 500 kilometre azalmıştır.

Küresel iklim değişimine neden olduğu kadar, ozon tabakasına da zarar veren maddelerin kullanımı, doğadaki tüm bu tahribata rağmen artarak devam etmiştir. Ancak çevre toplulukları sayesinde bu tür kimyasalların zararları kamuoyuna duyurulmuş ve bu sayede olumlu gelişmeler elde edilmiştir.

Örneğin, 1920'li yıllarda keşfedilen “CFC ”adındaki yapay kimyasal, zehirli olmamaları, yanmamaları ve diğer maddelerle reaksiyona girmemeleri nedeniyle bir çok sanayi işleminde kullanılmaya başlanmıştır. Başlarda görünürde güvenilir olmaları nedeniyle yüksek miktarlarda kullanılan CFC' lerden, günlük hayatın vazgeçilmezi olan her şeyde yararlanılmıştır. Buzdolapları,havalandırma sistemleri, spreyler en çok CFC' nin kullanıldığı üretimlerdi. Ancak atmosferdeki CFC' lerin üçte biri 1950 yılında kullanılmaya başlayan sprey kutularından kaynaklanıyordu.

Çevre toplulukları, CFC kullanımının yol açtığı tehlikelere 1970'li yılların başlarında dikkati çektiler. Ama sanayiden çıkar sağlayan üreticiler, ozon tabakasıyla CFC' nin bağlantısı olduğunu inkar ettiler. Antartika'daki deliğin açık bir şekilde kanıtlanması sonucunda, hükümetler ileri bir adım atmamış bile olsalar, sprey kutularında CFC kullanımına karşı düzenlenen başarılı bir tüketici boykotu sonrasında, 1978 senesinde CFC kullanımını Amerika'da yasaklandı.(England 1994:215)

Ancak ilk uluslararası eylem 1987 Montreal Anlaşması ile başladı. 16 Eylül 1987 tarihinde, Montreal'de uluslararası bir toplantı düzenlendi. Toplantı'da ozon

tabakasına zarar veren kimyasal maddelerin kullanım ve üretimlerinin aşamalı olarak azaltılması ve bir süre sonra da tamamen durdurulması kararı alındı . Protokol, Avrupa Birliği'nin de katılımıyla 175 ülke tarafından kabul edilmiş oldu . Ancak UNEP, Montreal Protokolü'ne uyulsa bile delinen ozon tabakasının ancak elli yıl sonra normal niteliğine kavuşabileceğini de açıklamıştır.

(<http://ozone.unep.org/Meeting Documents/oewy/11oewy/11oewy-3-add1.e.pdf>)

Bu da protokolün kağıt üzerinde geçerliliğinin gerektiği zaman ortadan kaldırılabileceğini göstermektedir. Örneğin gelişmiş on bir ülkenin 2005 senesi sonuna kadar kullanmak için özel izin aldığı bir ilaç, aslında ozon tabakasına zarar veren kimyasallardan Yunanistan, İtalya, Japonya, Portekiz, İspanya, İngiltere ve ABD'ye ozon tabakasına zarar verdiği bilinen zehirli tarım ilacı "Metil Brodil"'i en az 2005 senesi sonuna kadar kullanma izni verilmiştir.

(<http://.dunyagazetesi.com.tr/news-display.asp.upsale-id=168486>)

Türkiye'de de 2015 senesinde bu ilacın tamamen ortadan kaldırılması taahhüt edilirken, konunun önemi nedeniyle bu tarih 2008 yılına kadar çekilmiştir.(<http://.aib.org.tr/duyuru/mebr/mebrgenel.pdf>).Sonuç olarak denilebilir ki Montreal Anlaşması hükümleri, özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerdeki ekonomik, sosyal ve siyasal olumsuzlardan dolayı tam olarak uygulanamamıştır. Ancak yaşanan tüm olumsuzlara rağmen, 1987 Montreal Protokolü, ozon tabakasındaki tahribat ve bu tahribatın çevre ve insanlar üzerinde yol açtığı zararın çözümü için iyi bir adım sayılmaktadır. Küresel ısınma ve dolayısıyla ozon deliğindeki tahribatın doğaya ve insanlığa verdiği zararların önlenmesi için ulusal ve uluslararası çalışmalar da halen devam etmektedir.

1.4. ULUSLARARASI SİSTEMDE ÇEVRE SORUNLARI VE ÇEVRE HAREKETLERİ

Özellikle on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren sanayi devriminin yığınsal üretiminin geniş boyutlu etkileri tüm dünyada hissedilmeye başlandı.

Üretim faaliyetleri bir anda hız kazandı; üretim patlaması yaşandı . Fakat bu konforun bir kaynağı ve bir de bedeli vardı. Doğal kaynakları ve özellikle hidrokarbonlar, önceleri odun-kömür, daha sonraları da petrol, üretimin ana unsuru olan enerjinin temini için en çok aranan kaynaklardan oldular. Ancak bu kaynakların yığınsal kullanımının ise çevre bakımından uzun vadede çok olumsuz sonuçlarıyla karşılaşıldı. Bu nedenle de hidrokarbonların dışında da hidroelektrik , rüzgar, atom enerjisi gibi başka kaynaklar da gündeme geldi. Böylece de binlerce yıl önce ateşin denetim altına alınmasıyla birlikte giderek etkisi artacak olan ilk hava kirliliği de başlamış oldu.(Uludağ 2006:mülakat)

Sanayi Devrimi sonrasındaki teknolojik gelişmelerin Avrupa insanının refah düzeyinde en önemli etkenlerden biri olmasına rağmen, doğanın ekolojik dengesinin bozulması pahasına dahi bu gelişim her geçen gün daha da hızlandı. Aşırı tüketim önlenemez bir kirliliği de ortaya çıkardı. Sanayileşme ve doğal çevreyi dikkate almayan bir teknolojinin kullanımı, düzensiz kentleşme, hızlı nüfus artışı ile birlikte çevreye verilen tahribatı da arttırdı.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında yaşanan teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerin yarattığı sorunlar, insanlığın dikkatini ister istemez yaşadığı çevreye ve bu çevre ile olan ilişkilerine çekmiştir(Ertürk 1998:172).Daha on dokuzuncu yüzyılın ortalarında atmosferin bileşimindeki küçük değişimlerin bile büyük iklimsel değişikliklere yol açabileceği tahmin ediliyordu. Bu konu üzerinde çalışan ve atmosferdeki karbondioksitin global iklim sistemine olan etkisini ilk fark eden Nobel ödüllü İsveç'li kimyacı A.Arrhenius oldu(Sunay 2000).On dokuzuncu yüzyılın sonlarında karbondioksit oranındaki değişimin, dünyanın yüzey sıcaklığını nasıl etkileyeceğini hesapladı. Arrhenius'un hesaplarına göre karbondioksit oranı iki katına çıkarsa altı derecelik bir küresel ısınma olacaktı. Bunun yanında A.Arrhenius 'e göre dünya ortalama sıcaklığı yaklaşık on beş derece artacak, bu da bir çok ekolojik felakete yol açacaktı(Arrhenius 1896:237-277). Arrhenius'un bulduğu değer, bugün iklimbilimcilerin öngörülerine oldukça yakın sayılabilmektedir.

Bu konuya yönelik ilk pratik uygulamalar ancak yirminci yüzyılın

ortalarında gerçekleşebilmiştir. Atmosferdeki karbondioksit miktarını sistematik olarak gözlemlenmesine 1958 yılında başlanmıştır. O yıllarda yapılan gözlemler, yaklaşık yüz yıllık bir dönemde atmosferdeki karbondioksit oranının %25 oranında artmış olduğunu ortaya koymuştur(Sunay 2000).Bilim adamları bu artışın temel nedenini fosil yakıtların kullanılması ve ormanların yok edilmesi gibi insan etkinlikleri sonucu gerçekleştiğini düşünmüşlerdi. Çünkü buz örnekleri üzerinde yapılan çalışmalar atmosferdeki karbondioksit oranının sanayi devrimi başlayıncaya kadar binlerce yıldır değişmediğini ortaya koyuyordu.

1960'lı yıllarda fiziki çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi konuları ilgi alanı olmaya başlamakla birlikte, 1970'li yıllar çevreci düşüncelerin oluşmaya başladığı bir dönemin başlangıcı da sayılabilmektedir. 1979'li yılların sonlarında ve özellikle 1980'li yıllarda çevreci akım, siyasallaşma sürecine girmiştir . 1960'ların son yıllarında Roma Enstitüsü'nden bir grup bilim adamına hazırlatılan "Büyüme'nin Sınırları"(Limits To Growth) adını taşıyan bir rapor, dünya kamuoyuna 1972 yılında açıklanmıştır. Rapor insanlığın geleceği açısından karamsar bir tabloyu ortaya koymaktadır. Rapora göre, bugünkü nüfus artışının hızının sürmesi halinde doğal kaynaklar yetersiz kalacak ve yaşadığımız çevre yaşanabilirlik niteliğini yüz elli seneye varmadan yitirecektir. Yine aynı rapora göre sınırlı bir dünyada sınırsız bir büyümeye olanak yoktur.

Adı geçen rapor, kamuoyunun çevre sorunlarına olan ilgisini çekme işlevini yerine getirmede bir hayli önemli rol oynamıştır. Nitekim bu rapordan sonra dünyaya ilişkin global değerlendirmeler yapmak üzere birçok rapor hazırlanmıştır(Ertürk 1998:172).

Aslında insanoğlunun doğaya verdiği tahribat yeni sayılmamaktadır. Avrupa'nın modernleşmeye başladığı ilk yıllarda, Asya ülkelerinde ormanlar yakacak veya gemi, bina yapmak amacıyla kerestesinden yararlanmak için kesilirdi . Öyle ki hem bütün bir yörenin ekolojisi hem de o yöredeki insanların yaşaması için gerekli olan her şey durmadan değişime uğradı. Özellikle sanayinin gelişmeye başladığı ilk dönemlerinde kömür ve linyit yakılması sebebiyle atmosfer kirleniyor

ve insan sağlığı gitgide bozuluyordu. 1873 senesinin Aralık ayında bir hafta içerisinde Londra'nın büyük sislerinden biri, solunum yolları hastalığı çeken yaklaşık yedi yüz kişinin ölümüne neden olmuştu(Kennedy 1995:122).

Yirminci yüzyılın ortalarına gelindiğinde dünya nüfusu iki buçuk milyarı bulmuştu. Üstelik sanayileşme hızını daha da arttırmıştı. Bir yandan kömür kullanımını hızla artarken, bir yandan da sıvı yakıtlar da yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştı. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise dünya nüfusu bir kat daha yükselmiş, ekolojik çevreye de yapılan tahribat da buna doğru orantılı bir şekilde artmıştır. Sanayileşmenin dünyanın her yerinde artması artık enerjiye olan gereksinimin de artmasına neden olmuştur.

Bugün ise küresel iklim değışikliği, insanlığın temel ekolojik sorunlarından biri haline gelmiştir. Aslında küresel iklim değışikliği ve küresel ısınma “yeni bir atmosferik tehlike”, ”artık dünyanın ateşini yükseliyor” gibi ifadelerle vurgulanmaktadır. İnsan etkisinden kaynaklanan ve “yapay iklim değışimi” olarak da nitelendirilen bu sürecin, tüm canlılar ve cansız çevre için potansiyel tehlikelerle dolu olduğuna ve bu değışimin artık geriye döndürülemeyeceğine inanılmaktadır(Kadıoğlu 2001:110).

Küresel ısınma ile genellikle fosil yakıt kullanımından meydana gelen yoğun karbondioksit emisyonu özdeşleşmiş bulunmaktadır. Bu sebepten dolayı, böyle bir tehlikenin varlığını kabul etme ve zararlarının önlenmesi, fosil yakıt kullanımının kısıtlanması anlamına gelecektir. Bu ise özellikle sanayileşmiş ülkeler ekonomisi için çok yönlü olumsuz sonuçlar doğuracağından, gelişmiş ülkeler uzun süre küresel ısınmayı inkar etmişlerdir. Daha sonra bilim adamlarının ortaya koydukları çeşitli bilimsel kanıtlar aracılığıyla böyle bir ısınma sürecinin başladığını kabul etmişler; ancak nedeninin fosil yakıtlar olmadığına dair çeşitli tezler ortaya atmışlardır. Bu ekolojik afetin önüne geçmek için uğraş veren bilim adamları, söz konusu iddiaların doğru olmadığını somut örneklerle kanıtlamaya çalışmışlardır. Ancak her ne kadar küresel ısınma nedeninin, tüm ülkeler tarafından atmosfere salınan sera gazlarından kaynaklandığı konusunda bilim adamları ve ilgili uzmanlar fikir birliğine varmış

olsalar da, sera gazları emisyonuna kısıtlama getiren fosil yakıtların kullanılmasının azaltılmasının çok yönlü ekonomik sorunlar yaratacağı da bilinen bir gerçektir . İşsizlik, büyüme hızının azalması, ticaret gelirlerinin düşmesi, alternatif enerjiler için yeni masrafların yapılması zorunluluğu, bu sorunlardan sadece bir kaçıdır.

1.5. ULUSLARARASI SİSTEMDE ÇEVRE SORUNLARINA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

Uluslararası çevre hukukunun gelişmesine katkı sağlayan en önemli gelişmelerden biri, hassas durumda ya da tehdit altında bulunan yerlerin korunması için oluşturulan uluslararası sözleşmelerdir. Çevre hukukunun gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde gelişmesinde en önemli adımlardan biri kuşkusuz Stockholm Konferansı'dır. Eğer çevrenin hukuksallaşması açısından bir başlangıç noktası belirtilmesi gerekirse bu da Stockholm Konferansı'nın toplanmasıdır. Bu konferanstan önce uluslararası çevre hukukundan bağımsız bir dal olduğu söylenemez. Stockholm Konferansı ile birlikte uluslararası çevre hukukunun ortaya çıkması için gerekli olan süreç başlamıştır(Özdek 1993:73).

1.5.1. Stockholm Bildirgesi

Stockholm Konferansı, çevre konusunda uluslararası düzeyde yapılan ilk değerlendirme toplantısıdır. 1972'de Stockholm'de yapılan bu toplantıya 113 ülkenin temsilcileri katılmıştır.

Konferans sonunda yayımlanan bildiride insan-çevre ilişkilerine, insan etkinliklerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerine, ülkelerin ekonomik gelişme sorunlarına, yaşam koşullarının iyileştirilmesine, uluslar arası örgütlere ve hukuka değinilmiş; uluslararası dayanışma ve işbirliğinin önemi vurgulanmıştır. Bildiri'nin 26 ilkesinden birincisinde, insanların onurlu ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için elverişli bir çevrede, temel yaşam hakkına sahip oldukları vurgulanmış, buna karşılık da bugünkü ve gelecek kuşaklar için çevreyi koruma ve iyileştirme

konusunda bir sorumlulukları olduğunun altı çizilmiştir. Bildirinin ikinci maddesinde de çevrenin korunması ve geliştirilmesi, tüm insanların esenliği ile ekonomik gelişmenin temel ögesi sayılmaktadır. Burada da çevrenin bugünkü ve gelecek kuşaklar için korunması gerektiğinden söz edilerek, bunun dikkatli bir planlama ve yönetimle istenmektedir.

24. madde, çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine ilişkin uluslararası konuların tüm ülkelere işbirliğine olanak verecek biçimde ele alınmasını öngörmektedir. 25.madde ise devletlerin, uluslararası kuruluşların çevreye ilişkin etkili ve etkin çalışmalarını güvence altına almalarını öngörmektedir. Birleşmiş Milletler Örgütü, tek bir dünyamız olduğu gerçeğinden yola çıkarak, uluslararası topluluğun bütün üyelerini, aralarındaki çatışma ve kutuplaşma ne olursa olsun, çevre konusunda işbirliği ve dayanışma anlayışıyla hareket etmeye davet etmiştir . Stockholm Konferansı'nın en somut katkısı ise, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün çevreye ilişkin çalışmalarını doğrudan doğruya yürütebilecek bir örgütün, Dünya Çevre Programı'nın (UNEP) kurulmasına yol açmış olmasıdır(Keleş 2002:213).

1.5.2. Birinci Dünya İklim Konferansı

İklim değişikliği sorununa uluslararası düzeyde siyasi seçenekler sunarak çözüm arayışı çabalarından bir diğeri, 1979 yılında gerçekleştirilen 1.Dünya İklim Konferansı'dır. 1979'da WMO, Dünya İklim Programı'nın(WCP) kurulmasına öncülük eden ilk Dünya İklim Konferansı'nı düzenlemiştir. WMO, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Uluslararası Bilim Konseyi (ICSU) gibi diğer kuruluşları ortak araştırmalar ve işbirliği yapmak üzere davet etmiştir.

(www.meteor.gov.tr/2005/arsiv/23mart2003/23mart2003html.)

12-13 Şubat 1979 tarihindeki 1.Dünya İklim Konferansı'nda fosil yakıtlara uzun süreli bağlılık ve ormansızlaşma ile atmosferdeki CO2 birikiminin artabileceği, bu artışın iklimde önemli ve uzun süreli değişikliklere yol açabileceği belirtilmiştir.

Bu konferansı izleyen uluslararası etkinlikler , artmakta olan CO2'nin küresel iklim sistemi ve bölgesel iklimler ile atmosfer-okyanus-biyosfer ortak sistemi içerisindeki karbon döngüsü üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin sosyoekonomik sonuçlarını araştırmak gerektiğini pekiştirmiştir. Çok sayıda bilim adamının katıldığı çalışma toplantıları, seminerler ve sempozyumlar, yalnızca 1979'daki düşünceleri kuvvetlendirmekle kalmamış, küresel ısınmanın ortaya çıkardığı tehdit konusunda dünyada örneği çok az görülen bilimsel bir uzlaşma ortamı oluşturmuştur.

1985 ve 1987 yıllarında Villaca'da (Avusturya) ve 1988'de Toronto'da düzenlenen toplantılar, dikkatleri ilk kez iklim değişikliği karşısında siyasal seçenekler geliştirilmesi konusu üzerinde toplanmıştır. Villaca 1985 Toplantısı, "Karbondiyoksit ve öteki sera Gazlarının İklim Değişimleri Üzerindeki Rolünü ve Etkilerini Değerlendirme Uluslararası Konferansı" başlığını taşımaktaydı.1988 yılında düzenlenen "Değişen Atmosfer" konulu Toronto Konferansı'nda, uluslararası bir hedef olarak, küresel CO2 emisyonlarının 2005 yılına kadar %20 azaltılması ve protokollerle düzenlenmiş bir "Çerçeve İklim Sözleşmesi" hazırlanması önerilmiştir.

Aralık 1988'de Malta'nın girişimiyle, BM Genel Kurulu, "İnsanoğlu'nun Bugünkü ve Gelecek Kuşakları İçin Küresel İklimin Korunması" konulu 43/53 sayılı kararı kabul etmiştir. Kararda küresel iklim insanlığın ortak mirası, iklim değişikliği ortak sorunu olarak nitelendirilmiştir. Kasım 1989'da, Hollanda'nın Noordwijk şehrinde "Atmosferik ve Klimatik Değişiklik" konulu bir bakanlar kurulu düzenlenmiştir. Bu toplantıda, ABD, Japonya ve eski Sovyetler Birliği dışındaki ülkelerin çoğu CO2 emisyonlarının %20 oranında azaltılmasını destekledikleri halde, azaltmaya ilişkin özel bir hedef ya da takvim belirlenmemiştir .

Küresel ısınmadan kaynaklanan iklim değişikliğinin önlenmesi konusunda küresel bir anlaşmaya yönelik sonraki adım, 29 Ekim ve 7 Kasım 1990 tarihleri arasında Cenevre'de yapılan "İkinci Dünya İklim Konferansı"dır. Dünya

Meteoroloji Örgütü'nün öncülüğünde düzenlenen konferansta, ana konusu küresel iklim değişikliği ve sera gazlarının iklime verdiği tahribat olan İkinci Dünya Konferansı Bakanlar Deklarasyonu, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu yüz otuz yedi ülke tarafından onaylanmıştır. (www.iklim.cevreorman.gov.tr/Gazi/kuresel2.htm)

Hem konferans sonuç bildirisi, hem de Bakanlar Deklarasyonu, Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda imzaya açılmak üzere, bir iklim değişikliği çerçeve görüşmelerine başlanması açısından tarihsel bir önem taşımaktaydı. Bu belgelerde sera gazlarının atmosferdeki birikimlerinin azaltılmasını sağlayacak önlemler savunulmuştur. Dahası konuyla ilgili belirsizliklerin, küresel iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini en az seviyeye indirebilmek için gerekli olan eylemlerin geciktirilmesi amacıyla kullanılmaması gerektiği vurgulanmıştır(www.iklim.cevreorman.gov.tr/Gazi/kuresel2.htm).

1.5.3. Rio Bildirisi ve Gündem 21

Stockholm Konferansı'ndan 20 yıl sonra Birleşmiş Milletler Örgütü, çevre koşulları yönünden dünyanın nereden nereye geldiğini değerlendiren yeni bir konferans toplamayı kararlaştırmıştır. Bu konferans çalışmaları sonucunda Rio Bildirisi, Gündem 21, Biyolojik Değişiklik Sözleşmesi, İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Orman İlkeleri adlı belgeler ortaya konmuştur.

Rio Bildirisi'nin 27 ilkesi, çevre hukuku açısından önem taşıyan kimi kuralların yinelenmesi niteliğindedir(Keleş 2002:216).

- Sürekli ve dengeli kalkınma ilkesinin odak noktasını oluşturan insanlar, doğa ile uyumlu , sağlıklı ve üretken bir yaşam hakkına sahiptir.
- Devletle egemenlik haklarını kullandıkları alanın dışına çevresel gereksinimleri arasında denge kurularak gerçekleştirilmelidir.
- Sürekli ve dengeli kalkınma gerçekleştirilirken, çevrenin korunması bağımsız olarak ele alınmamalı, kalkınma süreci ile bütünleştirilmelidir.

- İnsanlar yoksulluğun ortadan kaldırılmasına çalışmalı, dünya halkları arasındaki yaşam düzeyi farkları azaltılmalıdır.
- Küresel işbirliği çerçevesinde gelişmiş ülkeler, kalkınmakta olan ülkelere araştırma , teknoloji ve mali kaynak açısından yardım etmelidir.
- Tüm insanlar için daha yüksek bir yaşam kalitesi sağlanmalıdır.
- Bilimsel ve teknolojik gelişmeyi tüm insanlığa sunabilmek için transferi kolaylaştırılmalıdır.
- Çevre sorunlarının çözümü tüm tarafların katılımıyla olacağından, katılımcı yöntemler yeğlenmelidir.
- Çevre konusundaki tüzel düzenlemelerin uygulanabilmesi için ülkelerin yapısına uygun olmaları gerekir.
- Tüm dünyada sürekli ve dengeli gelişmeyi sağlayabilecek ekonomik gelişmeyi gerçekleştirebilmek için, devletler uluslararası dizgeyi harekete geçirmelidirler.
- Kirlenmenin ortaya çıkardığı sorunları çözmek amacıyla her ülke tüzel düzenlemelere gitmelidir.
- Devletler karşılaştıkları tüm doğal yıkım olayları ve acil önlem gerektiren durumları diğer devletlere bildirmelidirler.
- Kadınların, gençlerin ve kamuoyunu etkileyebilecek kümelerin çevre konusundaki yaratıcı, geliştirici işlemleri desteklenmelidir.
- Barış, kalkınma ve çevre birbirine içten bağlıdır ve ayrılmamalıdır.

Rio Konferansı'nda kabul edilen bildirinin ilkelerini yaşama geçirebilmek amacıyla hazırlanan ve Konferans'ın onayından geçen eylem planının adı "Gündem 21"dir. Gündem 21, 1990'lı ve 2000'li yıllar boyunca, çevre ve ekonomiyi etkileyen tüm alanlarda hükümetlerin, kalkınma örgütlerinin, uluslararası kuruluşların ve bağımsız kesimlerin yapmaları gereken etkinliklerin yer aldığı bir eylem planıdır.

1995 Mart ayında 120 yi aşkın çevre kuruluşu temsilcileri bir araya gelerek yeniden bir iklim değişikliği paneli düzenlemişlerdir. Bu panelde, Rio Zirvesi'nde benimsenen hedeflerin ne dereceye kadar gerçekleştiği tartışılmıştır. Yapılan

tartışmalar sonucunda, 1994 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişimi Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf olan ülkelerin taahhütlerini yeteri kadar yerine getirmediklerine karar verilmiştir. Bu nedenle, Çerçeve Sözleşmesine yasal olarak bağlayıcı bir protokol eklenmesinin zorunlu olduğu kanaatine varılarak bir protokolün düzenlenmesi çalışmalarına başlanmıştır. Bu çalışmalar sonunda 1997 yılında “Kyoto Protokolü” ortaya çıkmıştır.

1.6. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE KARŞI FAALİYET GÖSTEREN BAZI ULUSLARARASI VE ULUS ÜSTÜ ÖRGÜTLER

1.6.1. Avrupa Birliği

Uluslararası örgütlenme ile ulus üstü örgütlenme arasındaki temel fark, egemenlik konusudur. Uluslararası örgütlerde devletin egemenlik hakları saklı kalırken, ulus üstü örgütlerde üye devletler, belli oranlardaki egemenlik haklarını ulus üstü devletlere devretmektedirler. Ulus üstü örgütlenmenin ise en iyi örneklerinden birisi Avrupa Birliği'dir. Avrupa Birliği'nin çevreye ilişkin almış olduğu kararlar bütün üyeler açısından bağlayıcı bir özellik taşımaktadırlar. Bu nedenle AB,devletlerin egemenliklerine belli ölçüde sınırlamalar getirmektedir(Kılıc 1995:141).

Avrupa Birliği 1970'lerden sonra çevreye giderek daha fazla önem vermiş ve bunun sonucunda 19 Ekim ve 20 Ekim 1972 senesinde hükümet başkanları toplantısında çevre konusu ele alınmıştır. Bu toplantıda çevre ile ilgili bir eylem planı hazırlanması çağrısında bulunulmuştur. Bu gelişmeler sonucunda da, Birinci ve İkinci Beş Yıllık Çevre Eylem Programları hazırlanmış; bu programlar ise Avrupa Birliği'nin çevre politikalarını belirlemede temel oluşturmuştur. Bu ilkeler şu şekildedir(Yaşamış 1995:176).

- Kirli bir çevrenin temizlenmesi yerine, kirliliği önleyecek politikalar tercih edilmelidir.

- Karar alma sürecinin ön aşamalarında çevresel etkilerin göz önünde bulundurulması gereklidir.
- Ekolojik denge korunmalıdır.
- Bilimsel araştırmalar geliştirilmelidir.
- “Kirlenen öder” ilkesi uygulanmalıdır.
- Bir ÷lke etkinlikleri nedeni ile başka bir ÷lkenin çevre kalitesinde bozulmalara yol açmamalıdır.
- Üye ÷lkelerin çevre politikaları, gelişmekte olan ÷lkelerin çevre politikalarına zarar vermemelidir.
- Uluslararası ve dünya ölçeğinde çevre koruma çalışmaları desteklenmelidir.
- Çevre eğitimi zorunlu hale getirilmelidir.
- Çevre koruma sınırlarının en iyi şekilde saptanması gerekir.
- Ulusal çevre önlemleri Avrupa Birliği’nin diğer üyelerinin çevre önlemleri ile uyumlu olmalıdır.

Diğer bir önemli gelişme ise, daha önce çevre ile ilgili dolaylı hükümler içeren “Topluluk Mevzuatı”, 1986 senesinde Avrupa Tek Senedi’nin imzalanmasıyla, çevre konusunu doğrudan düzenleyen bir niteliğe bürünmüştür. Kurucu antlaşmanın yirmi beşinci maddesi ile “çevre” adı altında bir başlık eklenmesi öngör÷lmüştür(Hamamcı 1997:401).

1 Temmuz 1987’de yürürlüğe giren ve Roma Antlaşması’nda değişiklik yapan Maastrich Anlaşması ile, ilk kez çevreye ilişkin bir madde, Avrupa Birliği’nin temel amaçları arasında yer almıştır.

Yine 1990 yılında Dublin’de yapılan devlet başkanları zirvesinde imzalanan bir antlaşma ile devlet başkanları, çevre konusunda üzerlerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getireceklerini, doğal çevre ile birlikte tüm dünyayı koruma çabalarını arttıracaklarını belirtmişlerdir(Yaşamış 1995:176).

Avrupa Birliğinin çevre hukukuna ilişkin düzenlemeleri birkaç evreden

geçmiştir. İlk dönem, 1957-1973 arasındadır. İkinci dönem, çevre konusuna verilen önemin arttığı 1973-1986 dönemidir. Bu dönemde 3 eylem programı kabul edilmiştir. 1973-1976 arasını kapsayan 1.Eylem Programı, yaşam ölçütlerinin iyileştirilmesi, kirliliğin ve gürültünün önlenmesi amaçlarını güdüyordu . 1977-1981 arasını kapsayan 2.Eylem Programı'nda ise çevre politikaları, istihdam ve çevre finansman politikaları öne çıktı ve önleme yaklaşımı, onarma yaklaşımının yerini aldı. 1982-1986 arasında uygulanan 3.Eylem Programı ise, birliğin diğer politikaları ile çevre politikası arasındaki uyum gereğinin, temiz teknolojilerin, sınır ötesi kirliliğin vurgulandığı bir tüzel belgedir.

4.Eylem Programı, 1987-1992 yılları arasını kapsamış ve daha çok çevre politikalarıyla tarım, sanayi, turizm, enerji, ulaşım, tüketicinin korunması, toplumsal ve bölgesel politikalar arasındaki uyum ve eşgüdümüne ağırlık verilmiştir.

1993-2000 yılları arasındaki 7 yılı kapsamış olan 5.Eylem Programı ise, birlik hukukunun tümünün sürekli ve dengeli gelişme ilkelerine oturtulmaya çalışılmıştır. Sanayide yeni, temiz teknoloji ve atık yönetimi; enerjide, bölgesel enerjiyi paylaşma politikaları; ulaşımda, gaz emisyonlarının azaltılması; tarımda , tarım çevre eylem planları ve ormancılık; turizmde ise taşıma kapasitesi, turizmin zamana yayılması stratejileri gibi konular öncelik aldılar.

Son olarak 2000-2010 yılları arasında Avrupa Birliği'nin çevre politikalarına yön verecek temel amaçları şöyle belirlenmiştir(Keleş,Ertan:2002:231).

- Yönergelerin uygulanmasını geliştirerek ve halkı haberdar ederek uyarmayanları kınama ve Avrupa Adalet Divanı'nı bu amaçla çalıştırma.
- Çevre politikalarının diğer politikalarla bütünleştirilmesini göstergeler yardımıyla izleme.
- Çevreyle dost ürünlerle tüketim kalıplarını değiştirmeye çalışma.
- Halkı çevre değerlendirmelerinde karar süreçlerine giderek daha çok

katma.

- Yapısal fonlar yardımıyla arazi kullanım planlarının uygulanmasına destek sağlama.

“Çevre 2010:Geleceğimiz,Tercihimiz” başlıklı 10 Eylül 2002 Avrupa Birliği Resmi Gazetesi’nde yayınlanarak yürürlüğe giren programda dört ana konu, öncelikli hedefler olarak belirlenmiştir . Bunlar küresel iklim değişikliği, doğal ve biyolojik çeşitlilik, çevre ve sağlık ile doğal kaynaklar ve atıklar olarak sıralanmıştır. Program ile çevrenin, Avrupa Birliği’nin dış ilişkilerinin tüm boyutlarına dahil edilmesi de hedeflenmiştir. Burada amaç genişleme perspektifinin de dikkate alınarak yeni üyelerle diyalog kurulması ve ülkelerdeki sivil toplum örgütleri ve iş dünyası ile yakın ilişkiler geliştirilmesidir. Birlik, çevreye dair uluslararası anlaşmaların uygulanmasını teşvik edeceğini de taahhüt etmektedir.

Avrupa Birliği, küresel iklim değişikliği ile mücadelede de uluslararası toplulukların en ön saflarında yer almaktadır. On dokuzuncu yüzyıldan bu yana dünya yüzey sıcaklığı ortalama 0,3-0,6 derece artmıştır. Araştırmalar da karbondioksit ve sera etkisine yol açan diğer gazların emisyonuna sebep olan fosil yakıt kullanımı ve ağaçların yok edilmesi gibi, insan faaliyetlerinin olumsuz etkilerini ortaya koymaktadır. Birlik, küresel iklim değişikliği ile mücadele konusundaki çevre stratejisini 1990’lı yılların başında çizmiş ve 1992 yılındaki Rio Zirvesi’nde kabul edilen “Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi”ne katkıda bulunmuştur. Avrupa Birliği, iklim ile ilgili pek çok inisiyatifin yanında elektriğin yenilebilir enerjiden alınmasını ve yakıt ekonomisinin iyileştirilmesini teşvik etmektedir. İklim değişikliği ile ilgili olarak 1997 senesinde Birleşmiş Milletler’e üye olan ülkeler tarafından kabul edilen Kyoto Protokolü de Avrupa Birliği tarafından 1998 Nisan ayında imzalanmıştır.

Kyoto Protokolü, sanayileşmiş ülkelerin sera gazı emisyonlarını azaltma taahhütlerini daha katı hale getirmekte ve bu azatlımın belirli zaman dilimleri içerisinde gerçekleşmesini öngörmektedir. 23 Temmuz 2001 tarihinde , ABD hariç katılımcı diğer yüz yetmiş yedi ülke Kyoto Protokolü’nün ne şekilde uygulanacağı

konusunda anlaşmaya varmışlardır. Kyoto Protokolü'nün belirlediği ilk zaman dilimi 2008-2012 yılları arasını kapsayan dönemdir. Kyoto Protokolü'ni imzalayan Avrupa Birliği, küresel ısınma ile mücadele için sera gazı emisyonlarını 2008-2012 yıllarına kadar %6 ile %7 oranında azaltma taahhüdü altına girmiştir(Hermann 2005:146).

1990'lı yıllarda sera gazı emisyonlarında Avrupa Birliği ülkelerinde %3.5 oranında düşüş gerçekleşmiştir. Ancak halen yürürlükte olan Avrupa Birliği politikalarına ve alınan önlemlere dayanılarak yapılan tahminler, AB'de emisyonların 2010 senesine kadar %4.7 oranında azalarak, Kyoto Protokolü ile belirlenen hedefin %3.3 puan altında kalacağını göstermektedir. Ekim 2004'de Rusya Federasyonu tarafından onaylanarak, 16 Şubat 2005 senesinde yürürlüğe giren Kyoto Protokolü bağlamında tüm politikaların ve önlemlerin uygulanmasıyla emisyonların %2.4 oranında azalması ve böylece belirlenen hedefin altına inilmesi beklenmektedir. Avrupa Komisyonu, Şubat 2005'de bir bildirme yayınlamaya iklim değişikliği ile ilgili olarak, 2012 senesi sonrası Avrupa Birliği stratejisine entegre edilmesi gereken unsurları şöyle sıralamaktadır .
(www.europa.eu.int/comment/environment)

- Emisyonların azaltılması konusunda uluslararası katılımın artırılması.
- Deniz ve hava taşımacılığı, ormancılık gibi daha fazla sektörün sürece dahil edilmesi.
- Avrupa Birliği ve dünya çapında emisyonları azaltmak amacıyla , Avrupa emisyon haklarının alışveriş sistemi gibi, esnek ticari araçlarının tercih edilmesi.
- Avrupa ve uluslararası düzeyde uyum politikalarının geliştirilmesi.

1.6.2. Birleşmiş Milletler

Çevrenin uluslararası düzeyde korunabilmesi için önemli bir etki gücüne

sahip bir başka örgüt, Birleşmiş Milletler'dir. BM için çevre, örgütün hedefine ulaşabilmesi için çözüm bulunması gereken konulardan birisidir. BM, tek bir dünyamız olduğu gerçeğinden yola çıkarak, uluslararası topluluğun tüm üyelerini, aralarındaki çatışmalar ne olursa olsun, çevre konusunda ortak davranmaya yöneltmiştir(Hamamcı:1997:401). Ancak Örgüt'ün çevreye ilişkin almış olduğu kararları, devletlere uygulatabilecek herhangi bir yaptırım yetkisi bulunmamaktadır . Diğer bir yandan dünyadaki genel gelişmelere bakıldığında, çevre hakkında en esnek davranılan konulardan biri haline gelmiştir. Uluslararası anlaşmalar bile çevreyi koruma açısından değerlendirildiğinde, daha çok teşvik edici bir özellik göstermektedir.

BM, 1983 yılının Aralık ayında Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland'ı davet edip, dünya toplumunu tehdit eden çevre konusunu ele alacak özel, bağımsız bir komisyon kurmasını ve komisyonun başkanlığını yürütmesini rica etmiştir . Brundtland, bu görevi kabul etmiş, "Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu" adı altında bir çalışma grubu oluşturmuştur. Komisyon görevi aldıktan itibaren 900 gün içinde "Ortak Geleceğimiz"adı altında bir rapor hazırlamış, bunu BM Genel Sekreterliği'ne sunmuştur. Rapor çevre sorunlarıyla doğrudan doğruya ya da dolaylı ilgisi bulunan çok çeşitli ekolojik sorunları dünya çapında analiz ediyor; sorunların çözümü için ilgili bilim adamlarının önerileri de yer alıyordu. Aynı zamanda 1992 "Rio Dünya Zirvesi"nde ele alınıp tartışılan "Global Çevre Sorunları"nın odak noktasını olmuştur. Çünkü raporda veri toplanması için geçen 900 günde çevreyi tahrip eden tüm olaylar ifade edilmiştir.(Çepel 2002:3)

BM, çevre konusunda sürekli çalışmalar yapan bir örgüt olması özelliği ile dikkatleri çekmektedir. Yapmış olduğu en önemli çalışmaların başında Stockholm ve Rio Zirvesi gibi uluslararası çapta konferansların toplanmasını sağlamak gelmektedir. Bu konferanslar devletler arasında yardımlaşma ve işbirliğinin temelini oluşturması açısından önemli bir yer tutmaktadır. BM, yapmış olduğu çalışmalar ile devletlerin birbirlerinin bilgilerinden ve deneyimlerinden yararlanma olanağına kavuşmalarını sağlamıştır.

Bu çalışmaların bir önemli katkısı da, çevre sorunlarının ancak uluslararası bir işbirliği çözülebileceğini bütün dünyaya kabul ettirmiş olmasıdır. Bu süreç içerisindeki kaydedilen önemli aşamaların başlangıcı ise 1988 senesi sayılabilir. Çünkü BM Genel Kurulu 1988 senesinde “İklim Değişikliği, İnsanlığın Ortak Kaygısıdır.” şeklinde bir karar almıştır. (Karar no:43/53). Aynı sene BM Çevre Programı ve Dünya Meteoroloji Örgütü’nün ortaklaşa düzenlediği, ”Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli(IPPC)” yapılmıştır. Bu panelin değerlendirilmesi 1990 senesinin Ağustos ayında bir rapor halinde kamuoyuna açıklanmıştır. Raporla küresel iklim, insanoğlunun ortak mirası, iklim değişikliği ise ortak sorunu olarak nitelendirilmiştir.

Yine 1990 senesinde Dünya Meteoroloji Örgütü öncülüğünde Cenevre’de “İkinci İklim Değişikliği Paneli” düzenlenmiş, söz konusu rapor tartışılmış ve rapora son şekli verilmiştir. Konusu iklim değişikliği ve sera gazları olan konferansın başkanlar deklarasyonu, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu yüz otuz ülke tarafından imzalanmıştır. Konferans sonuç bildirgesinde yer alan iki madde oldukça dikkat çekicidir.

- Sera gazı salınımlarının, gezegenin atmosferini ve iklimini değiştireceği beklenmekte ve bu değişikliğin hangi ölçüler arasında olabileceği üzerinde de kesin bir bilimsel uzlaşma bulunmamaktadır. Atmosferdeki karbondioksit birikimini yirmi birinci yüzyılın ortalarına kadar sanayi öncesi düzeyin yaklaşık %50 üzerinde durdurmak için net karbondioksit salınımları dünya ölçeğinde ve sürekli olarak %1.2 oranında azaltılmalıdır.
- Bu konferans karbondioksit salınımlarını azaltmak için gerekli olan teknik ve ekonomik kaynakların tüm ülkelerde bulunduğu inancındadır. Gelişmiş ülkeler sahip oldukları olanaklarla enerji sektöründen kaynaklanan karbondioksit salınımlarını durdurabilirler. 2005 yılına kadar en az %20 oranında azaltabilirler. Önlemler enerjinin verimli kullanımı ile alternatif enerji kullanımındaki artışları da içermelidir. Ayrıca günümüzde orman kayıpları önlenerek

, karbon tutulması arttırılabilir.

Böylece Konferans'ın Bakanlar Deklarasyonu'nda bağlayıcılığı olmayan bir azaltım hedefi oluşturulmuştur. Ayrıca yukarıda belirtilen ikinci madde adil bir yaklaşım sergilememektedir. Çünkü bu maddeyle birlikte hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin, sera gazı salınımlarının azaltılmasında, gerekli ekonomik ve teknik kaynaklara sahip oldukları kabul edilmektedir. Oysa hem bu sorunun tarihsel gelişimi incelendiğinde, hem de ülkeler teknik ve ekonomik kaynaklar bazında değerlendirildiğinde, sera gazı salınımı azaltım yükümlülüğünün ağırlıklı olarak gelişmiş olan ülkelerde olması gerektiği görülmektedir.

Ayrıca bu Konferans'ta, genel ilke ve yükümlülüklerin belirtildiği, özel hedeflerin ise daha sonra hazırlanacak olan protokollerle belirleneceği bir çerçeve sözleşmesinin hazırlanmasına karar verilmiştir. “İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi”nin oluşturulmasındaki en önemli adımın bu Konferans'ta atılmış olması, İkinci Dünya İklim Konferansı'nın önemini arttırmaktadır.

İkinci Dünya İklim Konferansı'nda Sözleşme'nin acilen hazırlanması gerektiğinin vurgulanmasının ardından, BM'in“İnsanoğlu'nun Bugünkü ve Gelecek Kuşakları İçin Küresel İklimin Korunması” konulu 21 Aralık 1990 tarih ve 45/212 numaralı Genel Kurul kararıyla“Hükümetlerarası Görüşme Komitesi” kurulmuş ve “İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi” hazırlıklarına başlanmıştır.(egitim.cu.edu.tr/myfiles/open.aspx?file=828.doc)

İkinci İklim Değişikliği Konferansı raporuna dayanarak, BM Genel Kurulu “İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ni” (UNFCCC) hazırlamış ve bu sözleşme 1992 yılı Rio Kalkınma Konferansı'nda imzaya açılmıştır. Söz konusu çerçeve sözleşmesi 1993 senesine kadar çok sayıda ülke tarafından imzalanmıştır.

Çerçeve Sözleşmesi bir yandan, sera gazlarının atmosferdeki yoğunluklarını, “dünya iklimine insan eliyle tehlikeli etkilerde bulunulmasına” engel olacak düzeylerde sabitlerken, diğer yandan da ekonomik kalkınmanın devam etmesini

sağlama amacı taşıyordu.

İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin asıl amacı, atmosferde sera etkisi yaratan gazları, küresel iklim sistemini tehlikeye sokmayacak düzeylerde tutmaktır. Bu çalışma, ekosistemlerin iklim değişikliğine doğal olarak uyum sağlayacağı; gıda üretiminin zarar görmeyeceği ve ekonomik kalınmanın sürdürülebilir tarzda ilerlemesinin mümkün olduğu bir zaman dilimi içerisinde yapılmalıdır. Yine anlaşmaya göre dünyada sera etkisi yaratan gaz emisyonlarının çoğu, kalkınmış ülkelerden çıkmıştır ve çıkmaya da devam etmektedir. Bu ülkeler, iklim değişikliğine ve bu değişikliğin ters tepkilerine karşı mücadelede başı çekmelidirler(Keating 1993:131).

Sözleşme , birkaç temel ilkeyi esas almıştı(Dunn 2002.no:37).

- Yeterince bilimsel kanıt olmaması, bu alanda önlem alınmasına engel olmakta kullanılmamalıdır.
- Ulusların “Ortak , ancak farklı sorumlulukları” vardır.
- Geçmişte, iklim değişimine en çok katkıda bulunmuş olan sanayileşmiş ülkeler, bu sorunun çözümünde başı çekmelidirler.
- Taraf devletlerin hepsi, sözleşmeyi uygulamak için yaptıkları faaliyetleri bildirme konusunda taahhüde girerler.
- Anlaşmaya taraftar devletler gönüllü olarak 2000 yılında sera gazı salınımlarını 1990 yılı düzeyine çekmeyi hedefleyecekler ve diğer ülkelere teknik ve mali destek vereceklerdir.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne 188 ülke taraf olmuş ve bu sözleşme 1994 Mart ayında yürürlüğe girmiştir . Ancak Türkiye bu 188 ülke arasında yoktur. Çünkü Hükümetler Arası Görüşme Komitesi, Mayıs 1992 New York toplantısında Türkiye'yi yanlışlıkla hem EK-I listesine(ekonomisi geçiş sürecinde olan ülkeler) , hem de EK-II listesine(OECD ülkeleri) koymuştur.

Türk Hükümeti buna itiraz etmiş, bu itirazı ancak 2001 yılının 29 Ekim-6

Kasım tarihinde yapılan Fas'ın Marakeş kentindeki 7.Taraflar Toplantısında görüşülerek bu hata giderilmiş , Türkiye bu durumunu BM'nin ilgili komisyonuna bildirmiş ve bütün formaliteler tamamlandıktan sonra Türkiye 24 Mayıs 2004 tarihinde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne 189.ülke olarak katılmıştır. Aslında bu durum Türkiye'yi iki açıdan olumsuz olarak etkilemiştir.

Sözleşme'de, gelişmiş ülkelerin on yıl içinde CO2 emisyonlarını 1990 yılı seviyesine indirmesi öngörülmektedir. 1990 yılında ABD'nin CO2 emisyon miktarı 5,5 milyar ton iken, Türkiye'nin CO2 emisyon miktarı 190 milyon tondur.

Bu Türkiye açısından adaletsiz bir durum ortaya çıkarmaktadır. Diğer yandan sözleşme, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere önlemler için mali destek sağlamasını öngörmektedir. Bu durum da Türkiye'nin aleyhine bir sonuç yaratmaktadır(Ertürk 1998:228).

1.6.3 Greenpeace

Vahşi yaşamı ve doğal dünyayı koruma hareketlerindeki artışın bir bölümü, ulusal politikaları değiştirmeye çalışan sivil örgütlerin ve lobi gruplarının gittikçe daha büyük bir önem kazanmasıyla gerçekleşmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde Auduban Society ve Sierra Club , İngiltere'de Kraliyet Kuşları Koruma Derneği gibi oluşumlar, bazı özel türleri korumaya ve özel önem taşıyan doğal ortamları koruyabilmek için küçük alanları satın almaya çalışmışlardır .

Yaklaşık olarak son 25 yıl içinde Dünya Doğal Yaşamı Koruma Fonu, Dünya Dostları ve Green Peace gibi küresel kuruluşlar büyük miktarda para toplamış ve dünyanın doğal mirasını korumak için kampanyalar düzenlemiştir. Bu kuruluşlar çeşitli önlemler alma konularında kamuoyunu ve hükümetleri etkilemekte

büyük rol oynamıştır(Ponting 1991:170).

Bunların içinde kuşkusuz en önemlilerinden biri Greenpeace örgütüdür. Kurulduğu 1971'den bu yana dünyanın dört bir yanında çevre sorunlarına karşı güçlü bir mücadele veren Greenpeace, çalışmalarını bağımsız olarak sürdürmek için devletlerden, şirketlerden ya da siyasi partilerden bağış ve sponsorluk kabul etmemektedir. Yürüttüğü çalışmalarının kaynağını sadece bireylerden aldığı maddi ve manevi destek oluşturmaktadır .

Greenpeace, bilimsel verilere dayanan kampanyalara ağırlık vermektedir . Greenpeace, uluslararası anlaşmalara lobi etkinlikleri yürüterek taslaklar öneren ve kabul ettiren az sayıdaki uluslararası hükümet dışı örgütlerden birisidir(Hasgüler,Uludağ 2004:30) .

Greenpeace örgütünün şu anda 24 ulusal, 4 bölgesel ofisi ve bu ofislerin yaptığı çalışmaları olanaklı kılan 101 ülkede 2milyon800bin destekçisi vardır.

Küresel bir örgüt olan Greenpeace, dünya üzerindeki en kritik konular üzerinde çalışmalar yürütmektedir . Bunlar aynı zamanda uluslararası örgütlerin ve hükümetlerin yıllardır çözüm konusunda uzlaşmaya çalıştıkları, bulunan çözümlerin bir çoğunun kağıt üzerinde kaldığı konuları da kapsamaktadır .

Bu sorunları maddelemek gerekirse 5 konu başlığı karşımıza çıkacaktır.

- Okyanuslar ve yaşlı ormanların korunması,
- İklim değişikliğini durdurabilmek için fosil yakıtların kademeli olarak sonlandırılması ve yenilenebilir enerjilerin teşvik edilmesi,
- Nükleer silahlanma ve nükleer kirliliğe son verilmesi,
- Zehirli kimyasalların ortadan kaldırılması,
- Genleri ile oynanmış organizmaların doğaya bırakılmasının önlenmesi.

Bir avuç insanın kiraladıkları kırık dökük bir tekne ile nükleer denemeleri protesto etmek için Amerika'nın Alaska eyaletinde, Amchitka'daki nükleer deneme sahasına gitmeleri 1971 yılında Kanada'nın Vacovuer şehrinde kurulan Greenpeace bugün, siyasi lobi çalışmaları ve bilimsel araştırmalarla eylem tarzını güçlendirmiş bir örgüt haline gelmiştir.(www.greenpeace.org)

Devletlerin hedeflerini gerçekleştirme kaynak potansiyeli ya da güçleri onların örgütlere girip girmeme konusundaki kararlarını belirler. Karşılıklı bağımlılığın bedeli ulusal yetkinin sınırlanması ve bazı durumlarda da devri anlamına geleceğİ içindir ki, her devlet bu analizi bizzat yaparak kararını verir. Kaynakları ve gücü olabildiğince fazla devletlerin, uluslararası örgütlere katılımları o oranda az olmaktadır.(Uludağ 2004:5).Çalışmanın devamında, Kyoto Protokolü'nün işleyişinde de bu konu incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

KYOTO PROTOKOLÜ

Çalışmanın ikinci bölümünde içeriği büyük tartışmalara yol açan ancak aynı zamanda küresel iklim değişikliği sorununu çözmek için önemli bir kaynak sayılabilecek olan Kyoto Protokolü'nün oluşumuna kadarki süreç değerlendirilecektir. Bununla birlikte Kyoto Protokolü'nün genel çerçevesi ve yükümlülükleri üzerinde de durulacaktır.

2.1. Kyoto Protokolü'nün Oluşumu

Son birkaç yıl sanayi devriminin insanlık ile doğa arasındaki ilişkiyi kalıcı bir şekilde değiştirdiğinin daha anlaşılır bir biçimde ortaya konduğu bir dönem olarak ifade edilebilir. Çünkü yirmi birinci yüzyılda kendini iyice hissettiren insan etkinlikleri yeryüzünde devamı zorunlu olan bazı koşulları değiştirmeye başlamıştır. İnsanlık için oldukça tehlikeli olan iklim değişikliğinin gelecekteki etkileri de bu süreler içerisinde özellikle uluslararası platformlarda sık sık tartışılmaya başlanmış , iklim değişikliği sorunu bir resmiyet kazanmıştır. Ancak doğanın insanlığa karşı açtığı savaşta bir de dünyanın zengin ve yoksul devletleri arasında zaten sorunlu olan ilişkileri de önem kazanmaya başlamıştır . Sanayileşme sürecini erken yaşayan gelişmiş ülkeler, atmosfere büyük miktarlarda zarar vermişlerdir. Gelişmekte olan ülkeler ise birçok anlaşma sonrasında endüstriyel etkinliklerini kısıtlamaları içerisindeyler.

Uluslararası platformda yapılan çeşitli anlaşmalar, günümüzde, iklim değişikliği sorununun çözüm aşamalarındaki birçok belirsizliğe karşın, uluslararası hukukta “önleyici tedbir ilkesi” olarak bilinen ilke temelinde harekete geçilmesine yardımcı olmuştur. Bu ilkeye göre ciddi ya da telafisi mümkün olmayan sonuçlara yol açabilecek etkinlikler, sonuçları hakkında mutlak bilimsel kesinlik olmasa bile

sınırlanabilecek; hatta yasaklanabilecektir . (UNFCC-UNEP 2002:10)

Hükümetlerin belirlenen hedeflere sadık kalmaları, anlaşmaların başarısı açısından önemli bir yere sahiptir. Gerek siyasal gerekse çevresel açıdan en iyi yaklaşım, cezalandırıcı ya da karşıtlık yaratıcı önlemler yerine, üzerlerine düşen görevlerini yerine getirebilmeleri açısından hükümete yardımcı olabilmektir . Araştırmanın ana başlığını oluşturan “Kyoto Protokolü” , bu aşamada önemli bir sorumluluğa sahiptir ve iklim değişikliği sorununu çözümü konusunda 1997 senesi , önemli bir gelişme olarak uluslararası platformda büyük bir saygınlığa sahiptir.

Kyoto Protokolü, Birleşmiş Milletler’in 1997 yılında Japonya’nın ilk başkenti Kyoto şehrinde düzenlediği çevre toplantısında katılımcı ülkeler tarafından kabul edilen, küresel ısınmaya karşı mücadelenin en önemli basamaklarından birisidir . Bu protokol, gelişmiş ülkelerin sera etkisi yaratan gazların salınımını , 2008-2012 yılları arasında %5.2 oranında düşürmelerini öngörmektedir.

Hükümetler, 1992 senesinde Rio’daki “Dünya Zirvesi”nde iklim değişimiyle mücadele kararı almışlardı. Bu zirvede “Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi” hazırlanmıştı. Çerçeve Anlaşması, gaz salınımlarını sabit hale getirmeyi öngörüyordu. Fakat bağlayıcılığı yoktu. Zaten bu anlaşma sonrasında da gaz salınımlarında küresel bir düşüş gözlenmişti. Kyoto Protokolü de sözü edilen “Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi”nin devamı niteliğinde bir özelliğe sahiptir. Kyoto Protokolü 156 devlet ile Avrupa Birliği tarafından onaylanarak , 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

“Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi”ne göre, Sözleşme’nin yürürlüğe girmesinden bir yıl sonra, her yıl yılda bir kere sözleşmesinin uygulanmasını hızlandırmak ve gidişatını izlemek, ayrıca küresel iklim değişikliği sorununun en iyi nasıl ele alınabileceği konusunda karşılıklı görüşmelerde bulunmak üzere , sözleşmeye taraf olan ve taraf olma niyeti gösteren devletler tarafından “Taraflar Konferansı” oluşturulmuştur.

2.1.1. Birinci Taraflar Konferansı

“Taraflar Konferansları”nın ilki 28 Mart ve 7 Nisan 1995 tarihinde Almanya’nın Bonn şehrinde düzenlenmiştir. 1.Taraflar Konferansı’ndaki en önemli gelişme, UNFCCC yükümlülüklerinin yeterliliği konusunda kaydedilmiştir . Taraf ülkeler, UNFCCC’ nin amacına ulaşmada EK 1 ülkelerinin yükümlülüklerinin yetersiz olduğunu kabul etmişlerdi. Ancak ülkeler,yükümlülüklerin nasıl güçlendirilmesi gerektiği konusunda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Özellikle Almanya’nın gelişmekte olan ülkeler için salınım sınırlandırma teklifinin gündeme gelmesi , tartışmaları hararetlendirmiştir . OPEC ülkeleri Almanya’nın bu teklifini, sadece gelişmiş olan ülkelerin ek bir yükümlülük almasıyla kabul edebileceklerini bildirmişler, ve ayrıca bir protokol oluşturulması için görüşmelere devam edilmesi ve bir sonuca ulaşılması konusunda ısrar etmişlerdir. Gelişmekte olan ülkeler , kendileri için ek bir yükümlülüğün geldiği her görüşmede belirttikleri gerekçeyi tekrarlayıp, sorunun oluşumundaki katkıları ve sorunun giderilmesinde gerekli imkanlara sahip olmaları nedeniyle salınım azatlım yükümlülüğünün gelişmiş ülkelerde olması gerektiğini belirtmişlerdir. Buna karşılık ABD ve Avustralya dahil OECD ülkeleri ise yükümlülüklerin güçlendirilmesi konusunda sadece AOSIS’ in teklifinin değerlendirilmemesi gerektiğini belirtmişlerdir.(FCCC/CP/1995/7)

Birinci Taraflar Konferansı’nın en ilgi çekici kısımlarından biri de, Hindistan’ın G77’lerle birlikte , yükümlülüklerin yeterliliği konusunda hazırladıkları taslak karar olmuştur. Önceleri “Yeşil Sayfa(Greenpaper)”, daha sonraları ise “Berlin Yaptırımı” olarak adlandırılan bu kararda , ek bir ülkelerinin iklim değişikliğine karşı alacakları önlemlerin ve hedeflerin 2000 senesi sonrası için de (örneğin 2005,2010,2020 yılları için) belirlenmesi gerektiği belirtilmiş ve gelişmekte olan ülkeler için ek bir yükümlülük getirilmemiştir. Yaşanan yoğun tartışmalar sonucu yüz kırktan fazla devlet tarafından imzalanan bu belge, 2000 yılından sonraki dönemlerde, belirli zaman dilimleri içerisinde “sera gazı azatlım ve sınırlandırma” konusunda politika ve önlemleri detaylandırmaya odaklı bir süreci

başlatmıştır.”Berlin Yaptırımı”nın benimsenmesinden sonra, ek bir ülkelerinin yükümlülüklerinin güçlendirilmesi için çalışmalara başlayacak “Berlin Yaptırımı Çalışma Grubu(AGBM) oluşturulmuştur. Birinci Taraflar Konferansı’ndaki bazı detaylar ise aşağıdaki gibidir.

- Ülkelerin ulusal çevre ve kalkınma öncelikleri ve stratejileri ile bağdaşmalı , düşük maliyetli olmalı ve tüm sera gazları ile hazneleri içermelidir.
- İklim değişikliğinin etkilerini en aza indirmeye yönelik , ölçülebilir ve uzun vadeli yararlar sağlayabilecek çalışmalar yapılmalıdır.
- Bu etkinlikler sonucunda hiçbir ülke için kredi kazanımı olmamalıdır.

İDÇS yükümlülüklerinin yeterliliği konusunda AOSIS(Küçük Ada Devletleri) taslak protokolü ve Hindistan’ın sunduğu “Berlin Yaptırımı”nın tartışılması sonucunda ise aşağıda belirtilen sonuçlar elde edilmiştir.(FCCC/CP/1995/7)

- UNFCCC’ nin amacına ulaşmada EK1 yükümlülüklerinin yeterli olmadığına karar verilmiştir.
- Bakanlar düzeyinde yapılan toplantıda “Berlin Yaptırımı” benimsenmiştir. “Berlin Yaptırımı Çalışma Grubu(AGBM)” oluşturulmuştur.
- Daimi Sekreteryaya ile ilgili olarak yıllık bütçe belirlenmiş , daimi yerinin ise Bonn olmasına karar verilmiştir.
- İDÇS hükümleri ile ilgili anlaşmazlıkların önlenmesi ve çözümü konusunda çalışacak , çoğunluğu hukukçulardan oluşan “Madde 13 Hakkında Çalışma Grubu (AG-13)” oluşturulmuştur.
- Gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferi konusunda gelişmiş ülkelerin transfer edecekleri uygun teknolojilerle gelişmekte olan ülkelerin yerli kapasitelerinin geliştirilmesi kararı alınmıştır.

Birinci Taraflar Konferansı genel olarak değerlendirildiğinde , tam anlamıyla konferans öncesi beklentileri karşılamasa da, çoğu konuda başarılı olduğu

söylenbilir . Konferans'ta Birinci Taraflar Konferansı öncesi birçok belirsiz ve tartışmalı konu hakkında kararlar alınabilmiştir. Konferans yönetim ve organizasyonel açıdan değerlendirildiğinde ise birçok çevresel anlaşmanın Taraflar Konferansı'na oranla başarılı geçmiştir.

2.1.2. İkinci Taraflar Konferansı

İkinci Taraflar Konferansı görüşmeleri 8-19 Temmuz tarihleri arasında İsviçre'nin Cenevre kentinde yapılmıştır. Konferans'ta ilk olarak 1996 senesinde yayınlanan İPCC' nin 2.Değerlendirme Raporu görüşülmüştür. Ancak görüşmeler, bu rapordaki bilimsel bilgiler değil, bu bilgiler doğrultusunda izlenmesi gereken politik yolların araştırılması ve hedeflerin oluşturulması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Konuyla ilgili olarak Avrupa Birliği , ABD , Kanada , Arjantin , Kore , Kolombiya , Yeni Zelanda , Bangladeş , Norveç , Fiji , Uruguay , Japonya , İsviçre , Bulgaristan , Samoa gibi birçok ülke, İPCC' nin 2.Değerlendirme Raporu'nu, iklim değişikliğiyle ilgili ulaşılabilir en geniş kapsamlı bilimsel değerlendirme raporu olarak tanımladıklarını ve acil önlemlerin alınması için temel olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Rusya Federasyonu bu görüşe katılmamış, İPCC' nin 2.Değerlendirme Raporu'nun insan aktivitelerinin iklim sistemine olan etkilerini tanımlamada başarısız olduğunu belirtmiştir. Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri , İran , Venezüella , Nijerya ve Avustralya , İPCC 2.Değerlendirme Raporu'ndaki eksiklikler nedeniyle politik düzeyde öneriler vermenin erken olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir . Hindistan ise , doğal iklim değişikliği ile insan aktivitelerinden kaynaklanan iklim değişikliğinin daha detaylı bir şekilde çalışılması gerektiğini bildirmiştir.

(<http://www.iisd.org/digest/may96/2may96.htm>)

İkinci Taraflar Konferansı'ndaki bir diğer önemli gelişme, Taraflar Konferansı'nın bakanlar seviyesindeki iklim değişikliğinden doğacak tehlikeyi zamanında önlemek için yasal bağlayıcılığı olmayan ve devletlerin çoğunluğu tarafından desteklenen bir deklarasyon yayınlaması olmuştur. “Cenevre

Deklarasyonu” adı verilen bu belge aşağıda özetlenen on bir maddeden oluşmaktadır . (www.egitim.cu.edu.tr/myfiles/open.aspx?file=828.doc)

- Tüm taraflar Sözleşme'nin 2.,3.1 ve 3.3 maddelerinin uygulanmasında üzerlerine düşen görevleri yerine getireceklerdir.
- Toplantıda , iki bin bilim adamı tarafından hazırlanan ve yüz yirmiden fazla ülke tarafından kabul edilen IPCC' nin İkinci Değerlendirme Raporu'nun , iklim değişikliğinin ve olumsuz sonuçlarının tanıtılması ve alınacak önlemlerin alınması konusunda en kapsamlı ve önemli çalışma olduğu bildirilmiştir . Bu nedenle bu rapor özellikle Ek iki ülkelerinin alacağı önlemler için bilimsel bir temel oluşturmaktadır. Rapor'daki en çarpıcı sonuç, iklim değişikliği ile ilgili yeni politikalar geliştirilmez ve önlemler alınmazsa, 2100 senesinde 1990 senesine göre genelde hava sıcaklığı ortalama yirmi derece artacak ve buna bağlı olarak deniz seviyesi ise ortalama 50 cm yükselecektir. Bu olumsuz gelişmeden de en çok gelişmekte olan ülkeler ile küçük ada ülkeleri etkilenecektir.
- Toplantıda artan sera gazı emisyonlarına bağlı olarak sıcaklığın artması ile iklim sisteminde tehlikeli değişikliklerin olabileceği vurgulanmıştır.
- İklim değişikliğinin başta kuraklık , çölleşme ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi , gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkilerinin bilimsel olarak belirlenmesi IPCC' nin çalışmalarını devam ettirmesine bağlıdır.
- Sözleşme'nin başarısı , öncü rolü oynayan Ek bir ülkelerinin Sözleşme'deki sorumluluklarını yerine getirmelerine bağlıdır.
- Ek 1 ülkeleri iklim değişikliğini azaltmak için sorumluluklarını yerine getirmeyi amaçlamaktadır. Bu ülkeler ayrıca sera gazı emisyonlarını 2000 yılında 1990 yılı seviyesine indirmeyi de benimsemişlerdir.
- AGBM' nin yaptığı çalışmalar tanınarak , diğer ülkelerin getirdiği veya getireceği önerilerin önemli olduğu bildirilmiştir ve getirmeleri istenmiştir.
- İçeriği “Berlin Yaptırımı”nda belirtildiği gibi, yasal bağlayıcılığı olan bir protokolün hazırlanması ve sorumlulukların ona göre yerine getirilmesi istenmiştir.

- Sözleşme'yi uygulamak için geliştirmekte olan ülkelerin yaptığı çalışmalar kabul edilerek , 1997 yılı içerisinde artık ilk ulusal raporlarını Taraflar Konferansı'nda kabul edilen yönetmeliğe göre hazırlamaları istenmiş ve “Küresel Çevre Olanığı(GEF)”nın bu ülkelere düzenli ve zamanında yardım yapması benimsenmiştir.
- Geliştirmekte olan ülkelerin Sözleşme'yi uygulamadaki başarı dereceleri , Ek 2 ülkelerinin sorumluluklarını öncelikle eksiksiz olarak yerine getirmelerine bağlıdır.
- Toplantının gerçekleşmesinde katkısı olan İsviçre Hükümeti'ne teşekkür edilerek, 3.Taraflar Konferansı'nın 1997 yılında Japonya'nın Kyoto kentinde yapılacağı belirtilmiştir.

Ancak İkinci Taraflar Konferansı'nda yaşanan en ilginç olay, sürecin başından beri gelişmiş ülkelerin yükümlülüklerin güçlendirilmesi konusunda olumsuz tepkiler veren ABD'nin yasal bağlayıcılığı olan bir protokol veya yasal bir düzenlemeyi destekleyeceğini belirtmesi olmuştur. Ayrıca ABD, sorunun çözümlenmesi ve İDÇS' nin amacına ulaşabilmesi için tüm gelişmiş ülkeleri benzer bir tavır sergilemeye çağırmıştır. ABD'nin bu beklenmedik olumlu tavrı , geliştirmekte olan ülkeleri bir yandan sevindirmiş, bir yandan ise, bu kabulün arkasında ticaret edilebilir kredilerin olduğunu düşünmelerine neden olmuştur.

İkinci Taraflar Konferansı, ABD'nin tavrı ve yayınlanan “Cenevre Deklarasyonu” göz önüne alındığında oldukça başarılı geçmiştir. Ancak Taraflar Konferansları'nda ilerleme kaydedilebilmesi için oldukça önemli olan prosedür kararlarının benimsenememesi, özellikle kararların alınmasında oy birliğinin nasıl sağlanacağı konusunun netleştirilememesi, bundan sonraki Taraflar Konferansları'nın ilerlemesini etkileyecektir.

İkinci Taraflar Konferansı'ndan bir yıl sonra gerçekleştirilen Üçüncü Taraflar Konferansı'ndan bir protokol veya yasal düzenlemenin tamamlanmasının beklenmesi , Bu Taraflar Konferansı'nın diğer Taraflar Konferansları'na oranla daha

fazla katılımı gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Üçüncü Taraflar Konferansı'nın gündemini oluşturan , Birinci Taraflar Konferansı'nda oluşturulan Berlin Yaptırımı Çalışma Grubu'nun (AGBM) sekiz toplantısı sonucunda gerçekleştirilebilmiştir.

Bu toplantıların sonuçları , “Committee of the Whole(COW)” toplantılarında grup temsilcileri tarafından özetlenmiştir . Çalışma grupları tarafından alınan kararlar hakkında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmaların temelini başta ABD olmak üzere bazı gelişmiş ülkelerin Kyoto Mekanizmaları'nı sınırsız kullanma isteği oluşturmaktadır. AB ve gelişmekte olan ülkeler, ABD ve gelişmiş olan ülkelerin bu isteğine karşı çıkmışlar, sorunun çözümü için ulusal çabaların gerektiğini vurgulayarak , Kyoto Mekanizmaları'nın kullanımında bir sınırlama olması gerektiğini belirtmişlerdir . ABD ve bazı gelişmiş ülkeler ise, sorunun çözümü için sera gazı salınımlarının azaltılması gerektiğini , bunun hangi ülkede ve nasıl gerçekleştiğinin bir önemi olmadığını, önemli olanın ise atmosferdeki sera gazı salınımlarının azaltılması olduğunu savunmuşlardır. Her iki tarafın da geri adım atmadığı tartışmalar 10 Aralık 1997 günü sabahına kadar sürmüş, dolayısıyla da bir sonuca ulaşılamamıştır. Taslak Kyoto Protokolü üzerinde taraf ülkeler 11 Aralık sabahı yapılan oturumlarda uzlaşmaya varmış ve böylece Protokol'ün imzaya açılması sağlanmıştır. (www.egitim.cu.edu.tr/myfiles/open.aspx?file=828.doc)

2.1.3. Üçüncü Taraflar Konferansı ve Sonrasında Yaşanan Olaylar

Üçüncü Taraflar Konferansı'nın gündemini oluşturan Kyoto Protokolü'nün emisyon azaltım hedefleri, IPCC'nin gerçekleştirdiği bilimsel ve teknik değerlendirmelerin oldukça altında kalmıştır .Bu nedenle birçok gelişmekte olan ülke tarafından, iklim değişikliği ile mücadelede beklentileri karşılamada yetersiz olarak yorumlanmıştır . Ancak gelişmiş olan ülkeler arasında yaşanan tartışmalar arasında , ülkelere emisyon azaltım hedefi kabul ettirmek bile büyük bir başarıdır . Ayrıca Kyoto Protokolü belirli zaman dilimleri için azaltım hedefleri belirlemektedir. Bu nedenle Kyoto Protokolü bir başarısızlık veya beklentilerin

altında değil, küresel iklim değişikliği sorunu ile mücadelede belki küçük ama oldukça önemli bir başarıdır.

Üçüncü Taraflar Konferansı'ndan sonra gerçekleştirilen Taraflar Konferansları'nda genel olarak Kyoto Protokolü ve İDÇS' nin uygulanabilirliği konuları görüşülmüştür. Bu amaç doğrultusunda 2 -13 Kasım 1998 tarihinde Arjantin'in Buenos Aires kentinde düzenlenen Dördüncü Taraflar Konferansı'nda görüşülen Kyoto mekanizmaları, gelişmekte olan ülkelere ekonomik yardım ve teknoloji transferi, iklim değişikliğine karşı alınacak önlemlerin ekonomik boyutu , ortak uygulama ve Kyoto Protokolü'nün Taraflar Konferansı hazırlıkları konularında yoğun tartışmalar yaşanmış, ve Konferans'ın son gününe kadar ciddi bir ilerleme kaydedilememiştir.

Yoğun süren tartışmalar sonucunda, Konferans'ın son gecesi Çin, Hindistan , Suudi Arabistan , Kuveyt , Venezüella ve Nijerya'dan oluşan bir grup geliştirmekte olan ülke , sabaha karşı görüşmeleri terk etmişlerdir. Bu grup dışında AOSIS ve Arjantin delegeleri ile İDÇS' nin çökme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu düşünen bir grup geliştirmekte olan ülke tarafından durdurulup, görüşmelerdeki yerlerini almaları konusunda ikna edilmişlerdir. Böylece görüşmeler devam etmiştir . (<http://uic.com.au.nip/05.htm>)

Konferansın son gününe kadar gelişme kaydedilemeyen Dördüncü Taraflar Konferansı'nın temel sonucu, bakanlar seviyesindeki görüşmelerin son günü sırasında kapalı kapılar ardında şekillenmiştir. Bu seviyede gerçekleştirilen görüşmelerde , tartışılan konular hakkında kararların alınmadığı, bu nedenle konular hakkında bir çalışma grubu oluşturulup, en fazla iki yıl içerisinde söz konusu konuların çözüme kavuşturulması kararı alınmıştır . Bu kararın sonucu olarak da, anlaşma sağlanabilmesi için bir tarih oluşturan “Buenos Aires Eylem Planı” oluşturulmuştur.

Buenos Aires Eylem Planı' nın benimsenmesinden başka, Konferans süresince yaşanan iki olay delege ve gözlemcileri oldukça şaşırtmıştır. Bu olaylardan ilki , Arjantin ve Kazakistan'ın gönüllü olarak , sera gazı salınımlarını

sınırlandıran yasal bir hedef belirleyeceklerini açıklamış olmalarıdır. Arjantin ve Kazakistan , yasal bağlayıcılığı olan bir salınım sınırlandırma hedefi olarak, uluslararası emisyon ticareti sistemine dahil olmayı ve böylece ekonomik ve çevresel faydalardan yararlanmayı istemişlerdir . Konferans'ta gerçekleşen bir başka olay ise, başta Hindistan ve Çin olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin emisyonlarında kısıtlamaya gitmemeleri durumunda Protokol'ü imzalamayacağını belirten ABD'nin, Konferans'ın ikinci haftasında bu kararından vazgeçerek , 60.ülke olarak Protokolü imzalamasıdır.

Sorunun bilimsel, ekonomik ve politik karmaşıklığı göz önüne alındığında, iklim değişikliği ile mücadelede belirlenen politik konularda karara varılması için bir son tarih belirlemek küçük bir adım değildir. Bununla beraber, Dördüncü Taraflar Konferansı bir başarı olarak da değerlendirilemez.Üstelik Dördüncü Taraflar Konferansı'na kadar geçen sürede sağlanan ilerlemenin özellikle zor bir süreçle oluşturulan Kyoto Protokolü sonrasında duraklaması, konunun gelişimini takip edenleri umutsuzluğa da düşürmüştür . Bundan sonra gerçekleştirilecek Taraflar Konferansları'nda ancak Buenos Aires Planı'nın geliştirilmesi , Dördüncü Taraflar Konferansı'nı kurtaracaktır.

Ülkeler geliştirdikleri Beş ve Altıncı Taraflar Konferansları'nda (COP5,COP6) , Buenos Aires Eylem Planı kapsamındaki konularda anlaşabilmek için yoğun çabalar harcamıştır. Buenos Aires Eylem Planı için son tarih olan COP6'da ABD'nin emisyon azaltım hedefine ulaşmak için Kyoto mekanizmalarını sınırsız kullanma talebinde ısrar etmesi, buna karşılık AB'nin ve gelişmekte olan ülkelerin buna karşı çıkmaları, görüşmeleri çıkmaza sokmuştur. Tartışmalar bir çıkmaz içerisinde devam ederken , ABD başkanı Bush , Küresel iklim değişikliği ile mücadelede, yükümlülüklerin sadece gelişmiş ülkelere verildiği , ancak başta Çin ve Hindistan olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin gelecek yıllarda sera gazı salınımlarında gelişmiş ülkeleri geçeceğini , bu nedenle de bu ülkelerin söz konusu yükümlülüklerle ortak edilmesi gerektiği, ancak gelişmekte olan ülkelerin sorunun çözümüne yönelik salınım sınırlandırma girişiminde bile bulunmadığı,bunun hem adil olmadığı hem de ekonomilerini etkilediği gerekçesiyle , ABD'nin Kyoto

Protokolü sürecinden çekildiğini açıklamıştır . Sera gazı salınımlarında en fazla paya sahip olan ABD'nin sorunun oluşumundaki büyük payına rağmen , çözümü için bir çaba sarfetmemesi taraf ülkeleri ve kamuoyunu sınırlendirmiştir. Ancak bu gelişmelerle birlikte aynı zamanda, Protokol'ün yürürlüğe girebilme şansının düşmesi nedeniyle de endişelerin artmasına neden olmuştur. (<http://mfa.gov.tr/2003/turkce/grupe/ues/6Uzmen-Arar2.htm>)

ABD'nin Kyoto Protokolü sürecinden çekilmesinden sonra 2001 yılının Temmuz ayında COP6'da istenilen kararların alınamaması nedeniyle bu Konferans'ın devamı niteliğinde tekrar toplanan ülkeler, karşılıklı tavizler vererek, Buenos Aires Eylem Planı'ndaki konular hakkında kısmen de olsa kararlar alarak, Bonn Anlaşması'nı oluşturmuşlardır. Ancak COP6,5 olarak adlandırılan bu konferansın öncesinde, ABD başkanı George W.Bush, Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliği ile ilgili mücadelede bir yükümlülük almadığını ve protokolün yükümlülüğü sadece gelişmiş ülkelere verdiği gerekçesiyle, Mart 2001 tarihinde Kyoto Protokolü'nden çekildiklerini açıklamaları gelişmelerde olumsuz olumsuz bir etki bırakmıştır. Aslında dünya nüfusunun %4'ünü oluşturmasına karşın, global sera gazı emisyonlarının yaklaşık %25'inden sorumlu olan ABD'nin, hızlı ekonomik büyümesi sonucu ilk yükümlülük dönemi olan 2008-2012 yılları arasında %35 oranında bir indirim yapması da beklenmiştir. (<http://mfa.gov.tr/2003/turkce/grupe/ues/6Uzmen-Arar2.htm>)

COP6'nın ek toplantısı COP5 ve COP6'nın başarısızlığını kısmen de olsa toparlamıştır. Ancak yine de Bonn Anlaşması ülkelerin istediği şekilde detaylandırılmamıştır. Bu nedenle çalışmalara devam edilmesi gerektiği konusunda hem fikir olan devletler, 2001 yılına gerçekleştirilen COP7'de, Bonn Anlaşmaları'ndan yola çıkarak , Kyoto Protokolü ve İDÇS için kapsamlı ve ayrıntılı kurallar oluşturmuşlar ve anlaşmaya Marakeş Anlaşmaları adını vermişlerdir. (<http://egitim.cu.edu.tr/myfiles/open.aspx?file=828.doc>)

UNFCCC ve Kyoto Protokolü'nün etkin uygulanması konusunda bir dönüm noktası oluşturan Marakeş Anlaşmaları ile ülkeler, UNFCCC ve Kyoto Protokolü

süresine daha olumlu ve iyimser bakmaya başlamışlardır. Bundan sonraki temel hedef ise , Kyoto Protokolü'nün bir an önce yürürlüğe girmesinin sağlanması ve ülkelerin sera gazı salınım sınırlandırmalarının yasallık kazanmasının sağlanmasıdır.

23 Ekim -1 Kasım 2002 Hindistan'ın Yeni Delhi şehrinde düzenlenen COP8'de bu amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen çalışmaların en önemli sonucu , “Yeni Delhi Deklarasyonu” ’nun benimsenmesi olmuştur. İklim Değişikliği ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili Yeni Delhi Deklarasyonu, UNFCCC'nin temel hedefini hatırlatarak, gelişmekte olan ülkelerin önceliklerinin göz önüne alınmasını ve bu doğrultuda, kalkınmanın sağlanması ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir. Deklarasyon ayrıca, iklim değişikliği etkilerine karşı hem adaptasyon hem de etkilerin hafifletilmesi ihtiyacını belirterek, en az gelişmiş ülkelerin, küçük ada ülkelerinin ve özellikle yoksulluk ve iklim değişikliğinin etkilerinden en çok etkilenmesi olası Afrika devletleri gibi gelişmekte olan ülkelerin, iklim değişikliğinin etkilerine en çok maruz kalacak devletler olduğu belirtilmektedir.

Deklarasyon ayrıca Kyoto Protokolü'ne taraf olan ülkeleri, diğer ülkelerin Kyoto Protokolü'nü onaylaması için çaba göstermeye çağırarak ve her ülkenin kendi ulusal koşulları dahilinde , kendi ulusal sürdürülebilir kalkınma stratejilerini, iklim değişikliğinin etkilerine karşı alınacak olan hafifletme ve adaptasyon seçeneklerinin bütünleştirilmesini ve UNFCCC' nin ortak fakat farklılaştırılmış ilkesi doğrultusunda,yükümlülüklerini gerçekleştirmeleri için gerekli politika ve önlemleri belirlemelerini istemektedir. Deklarasyon,gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere yapacakları yeni teknolojilere yatırımların arttırılması ve bu yatırımların dağılımının adil bir şekilde gerçekleştirilmesini istemekte ve küresel düzeyde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması gerekliliğini belirtmektedir . Bununla birlikte Deklarasyon, UNFCCC kapsamında Ek 1 ülkelerinin yükümlülüklerini gerçekleştirmesi ve sorunun çözümüne yönelik olarak gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç duydukları ekonomik kaynakları, teknoloji transferini ve kapasite geliştirme çalışmalarını gerçekleştirmelerini istemektedir.

Konferans'ın bakanlar seviyesinde oluşturulan Yeni Delhi Deklarasyonu'nun benimsenmesi hiç kolay olmamıştır . Deklarasyon bir hafta boyunca tartışılmış ve 1 Kasım 2002 tarihinde yani Konferans'ın son gününde kabul edilmiştir. Resmi olmayan ortamlarda gerçekleştirilen tartışmalarda, Yeni Delhi Deklarasyonu'nun odak noktasının ne olacağı konusunda ülkeler tarafından farklı görüşler ortaya atılmıştır. Birçok ülke Deklarasyon'un odak noktasını iklim değişikliği ve sürdürülebilir kalkınma konusunda olması gerektiğini belirtmiştir. Bunun dışında bazı ülkeler , Kyoto Protokolü'nün yürürlüğe girmesi ile adaptasyon seçeneklerinin belirlenmesi ve yoksulluğun giderilmesi konularında yoğunlaşmışlardır. Diğer bazı ülkeler ise Deklarasyon'un sadece adaptasyon seçenekleri ve etkilerin azaltılması konularında odaklanması gerektiğini belirtmişlerdir.

Oldukça ilginç ve diğer konulardan farklı bir yaklaşım sergileyen Ek 1 taraf ülkeleri ise Deklarasyon'un Kyoto Protokolü'nün bir sonraki yükümlülük dönemi için ülkelerin sera gazı salınım sınırlandırılması konusunda odaklanması ve bu yükümlülüklerin bir sonraki dönem için küresel olarak genişletilmesini ve derinleştirilmesini önermişlerdir. İDÇS'nin ortak fakat farklılaştırılmış ilkesini vurgulayan birçok gelişmekte olan ülke delegeleri, Ek 1 taraflarının sorunun çözümüne yönelik atılacak adımlarda lider olmasını ve gelişmekte olan ülkelere yeni yükümlülükler süresine karşı olduklarını vurgulamışlardır. Tartışmalar sonucunda özellikle gelişmekte olan ülkelerin önerilerinin derlendiği taslak, Yeni Delhi Deklarasyonu, 1 Kasım Cuma günü kabul edilmiştir. Deklarasyon hakkında görüşleri değerlendirildiğinde ülkeler yine ikiye ayrılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğu Yeni Delhi Deklarasyonu'nu kuzey ve güney arasındaki uçurumu kapatmada önemli bir adım olarak değerlendirirken, gelişmiş ülkeler, Kyoto Protokolü'nün bir sonraki yükümlülük dönemi için hiçbir karar alınmaması nedeniyle Deklarasyon'u beklentilerinin altında kaldığı şeklinde değerlendirmişlerdir.

Bundan sonra 1-12 Aralık 2003 tarihinde İtalya'nın Milan kentinde gerçekleştirilen COP9, Yeni Delhi Deklarasyonu'nun uygulanması amacıyla genel olarak sürdürülebilir kalkınma ve iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması ve

adaptasyon seçeneklerinin belirlenmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca Konferans'ta Kyoto Protokolü'nün yürürlüğe girebilmesi için Rusya, Protokol'ü imzalamaya çağırılmıştır. Bunun dışında Kyoto mekanizmalarının uygulanmasının etkinleştirilmesi çalışmalarının devam edildiği Konferans'ın temel konusunu, Kyoto Protokolü'nün bir sonraki yükümlülük döneminin görüşülmesi oluşturmuştur. Ancak konuyla ilgili kararın alınamaması, konunun bir sonraki Taraflar Konferansı'na ertelenmesi ile sonuçlanmıştır. COP10'nun temel konusunu oluşturan bu konu hakkında ülkeler, yükümlülüklerin nasıl oluşturulacağı konusunda bir çıkmaza girmişlerdir. Bazı ülkeler konuyla ilgili bir seminer düzenlenmesini ve bu seminerde alınan sonucun konu için temel oluşturmasını önermiş , diğer bazı ülkeler ise bu konunun hep beraber tartışılmasının görüşmeleri yavaşlatacağını bildirmiştir .Gerçekleştirilen yoğun tartışmalar sonucunda, 2005 yılı içerisinde sadece bakanlar düzeyinde delegelerin katılabileceği bir seminer düzenlenmesine ve bu seminerin Kyoto Protokolü'nün bir sonraki yükümlülük dönemi için ülke hedeflerinin belirlenmesinde temel oluşturulmasına karar verilmiştir .Böylece Kyoto Protokolü'nün 2005 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte , bir sonraki Sözleşme Taraflar Konferansı'nda ayrıca "Kyoto Protokolü'nün de Taraflar Konferansı'nın" gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

<http://egitim.cu.edu.tr/myfiles/open.aspx?file=828.doc>)

2.1.4. Kyoto Protokolü'nün Genel Çerçevesi ve Protokol'ün Uygulanması

UNFCCC'de yer alan süreçler, 1997 senesinden bu yana zamanla gelişmiştir . Bu yöndeki girişimler , uluslararası toplumun iklim değişikliği olgusuna yanıtlarını birçok yönden geliştirmiştir . Sözleşme , iklim değişikliğine karşı hükümetler arası girişimlerin odak noktası olarak bugün de işlevini sürdürmektedir. Ayrıca rapor sunumu,finansman , teknoloji transferi ve iklim değişikliği sürecinin omurgasını oluşturan diğer konulardaki önemli çalışmalar da yine Sözleşme temelinde yürütülmektedir . Bütün bunlara koşut bir başka gelişme ise , sanayileşmiş ülkeler için emisyonlar alanında bağlayıcı yükümlülükler getiren Kyoto Protokolü'nün 1997

yılında kabul edilmesi ve daha sonra geliştirilmesidir. 2001 yılında kabul edilen Marakeş Anlaşmaları ise Kyoto Protokolü'nün kurallarını ayrıntılı bir şekilde tanımlamıştır.

Kyoto Protokolü, Sözleşme'yi tamamlayan ve güçlendiren bir belgedir. Protokol'e taraf olabilmek için Sözleşmeye de taraf olunması gerekmektedir. Protokol , Sözleşme ile aynı temelleri ve aynı amacı paylaşmaktadır. Ayrıca Protokol de ülkeleri Ek-1,Ek-2 ve Ek-1 Dışı Taraflar olarak gruplara ayırmaktadır. Aynı şekilde, iki yan organı ve sekreteryası dahil Sözleşme organları da aynı zamanda Protokol çerçevesinde de hizmet verecektir. Taraflar Konferansı (COP) , Protokol Tarafları Toplantısı(MOP) olarak da çalışmalarına devam edecektir. IPCC , bilimsel, yöntemsel ve teknik alanlarda Sözleşme'ye sağladığı desteği, Protokol'e de sağlayacaktır . Bu bağlamda Protokol'ün kuralları aşağıda maddelenmiştir . (UNFCCC-FCCP/CP/1997/7/Add1.)

- Yasal bağlayıcılık taşıyan emisyon hedefleri ve genel yükümlülükler dahil olmak üzere; yükümlülükler
- Ülke içinde atılacak adımlar ve üç yeni uygulama mekanizması dahil olmak üzere; uygulama
- Bir Uyum Fonu'nun devreye sokulması dahil olmak üzere; gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkilerin en aza indirilmesi
- Ülke raporlarının ayrıntılı değerlendirilmesi dahil olmak üzere; hesaplama, raporlama ve değerlendirme
- Durumları değerlendirecek bir Uyum Komitesi'nin çalışmaları dahil olmak üzere Sözleşme hükümlerine uygun hareket edilmesi ; uygunluk

Gerek Marakeş Anlaşmaları gerekse daha sonra COP tarafından alınan kararlar da dahil olmak üzere bu beş alandaki işleyişin nasıl olması gerektiği de çalışmanın ilerleyen bölümlerinde anlatılacaktır.

Kyoto Protokolü , Ek-1 Tarafları için geçerli olan emisyon hedeflerine ek olarak, bütün Taraflar için geçerli olan bir dizi genel yükümlülük de içermektedir .

Sözleşme’de yer alan hedefleri yansıtan bu genel yükümlülükler şunlardır;

(<http://unfccc.int/resource/docs/publications/caring-eng.pdf>)

- Emisyon verilerinin kalitesini arttırmaya yönelik adımların atılması
- İklim değişikliğine yol açan etmenlerin azaltılması ve iklim değişikliği etkilerine uyum alanlarında ulusal ölçekte programların hazırlanması
- Çevre dostu teknolojilerin transferinin yaygınlaştırılması
- Bilimsel araştırma ve uluslararası iklim gözlem ağları çerçevesinde işbirliği
- Eğitim , öğretim , halkın bilinçlendirilmesi ve kapasite geliştirilmesi girişimlerinin desteklenmesi

2.1.4.1 Emisyonlarla İlgili Yükümlülükler , Uygulanan Politika ve Alınan Önlemler

Ek-1 Tarafları için bağlayıcılık taşıyan emisyon hedefleri, Protokol’ün özünü oluşturmaktadır. Buna göre söz konusu olan taraflar, 2008-2012 dönemindeki emisyonlarını, 1990 yılındaki emisyon düzeylerinin en az %5’i kadar indireceklerdir. Bu çerçevede, bütün Ek-1 taraflarının kendi emisyon hedefleri vardır ve yoğun görüşmeler sonucunda Kyoto’da karara bağlanan bu hedefler Protokol’ün Ek-B listesinde belirtilmektedir. Avrupa Birliği üyesi on beş ülke, Protokol çerçevesinde şekillenen ve “balon”adı verilen bir hesaplama yönteminden yararlanma konusunda anlaşmaya varmıştır. Buna göre söz konusu devletler, toplam emisyon azaltma hedeflerini kendi aralarında oransal olarak paylaşacaklardır.

Genellikle, taraflar emisyonlarını azaltırken ya da sınırlandırırken 1990 yılını temel almaktadırlar. Bununla birlikte bazı sera gazları (hfc ve pfc’ler)1987 Montreal Protokolü çerçevesinde kullanımı kısıtlanan kloroflorokarbonlar gibi ozon tabakasını incelten maddelerin yerine kullanılmaktadır. Dolayısıyla Kyoto Protokolü’nde, tarafların bu gazlarla ilgili emisyon hedeflerinde temel alacakları tarihin 1990 ya da 1995 olması konusunda özel hükümler yer almaktadır. Temel alınacak yılı 1995 olarak seçen taraf devletler, bu gazlar için 1990 yılını tercih

edenlere göre daha düşük hedefler belirlemişlerdir. Ayrıca taraf devletler, arazi kullanımı, arazi kullanım değişiklikleri ve ormancılık sektöründe ele alınan karbon yutaklarını arttırarak atmosferden uzaklaştırılan sera gazı miktarlarını arttırıp, emisyonlarını dengeleyebilirler. Ancak sera gazlarının uzaklaştırılmasında sadece belirli etkinlikler geçerli sayılmaktadır. Bu yollar da belli kurallara bağlıdır. Bunun yanı sıra, hedeflere ulaşabilmek için bu sektördeki emisyonların ne ölçüde kullanılabilceği de yine özel kurullarla belirlenmiştir . (<http://unfccc.int/issues.htm>)

Sera gazlarının tamamı özgün küresel ısınma potansiyeli(GWP) dikkate alınarak hesaplamalara dahil edilmektedir. IPCC'nin tanımına göre GWP, bir maddenin verili zaman içerisinde(Kyoto Protokolü'nde bu süre 100 yıldır) karbondioksit etkisinin bir birim olarak değerlendirildiğinde, atmosferde yol açtığı tahmini ısınma etkisinin değeridir. Örnek olarak metan gazı için hesaplanan GWP değeri 21'dir . (<http://unfccc.int/issues.htm>)

Emisyon hedeflerine, ilk yükümlülük dönemi olan 2008-2012 için ortalama olarak ulaşılması gerekmektedir. Bununla birlikte, hemen harekete geçildiğinin gösterilmesi açısından, taraf devletlerin Kyoto Protokolü çerçevesindeki yükümlülükleri doğrultusunda ortaya konulabilir ilerleme sağlamış olmaları ve bu konuda Ocak 2006 tarihine kadar bir ilerleme raporu sunmaları gerekmektedir.

Ekonomideki dalgalanmalar ya da hava koşulları gibi önceden tahmin edilemeyecek etmenlerin emisyonlarda yol açabileceği dalgalanmaların etkisini azaltabilmek için tek bir yıl yerine beş yıllık bir dönem esas alınmıştır. Ek-1 taraflarından her biri, kendi emisyonlarını, ayrılmış miktar olarak bilinen bir düzeyde kalacak biçimde azaltmak ya da sınıflandırmak durumundadır.

Yükümlülük dönemi başlamadan önce , Ek-1 taraflarından her biri , kendileri için geçerli olacak ayrılmış miktarın, temel alınan yıldan itibaren kendi emisyonlarını bildirmek zorundadırlar. Eğer herhangi bir taraf devletin yükümlülük dönemi içindeki emisyonları, belirlenen hedefin altında kalıyorsa, bu taraf belirli sınırlar içerisinde kalmak koşuluyla aradaki farkı 2012 senesi sonrasına yükümlülük

dönemine aktarabilmektedir. (<http://unfccc.int/resource/docs/publications/caring-eng.pdf>)

Ek-1 tarafları, Protokol hedeflerine ulaşılabilmesi için kendi ülkelerinde iklim değişikliğine yol açan etmenleri azaltacak politikaları izlemek ve buna göre gerekli duyulan önlemleri de almak zorundadırlar. Protokol, bu politikaların ve önlemlerin biçimi konusunda herhangi bir açıklamada bulunmamakta ve bu konuyu ulusal hükümetlere bırakmaktadır. İstenilen sonuçlara ulaşılmasını sağlayacak önlemler arasında ise aşağıda verilen önlemler yer almaktadır . (<http://unfccc.int/resource/docs/publications/caring-eng.pdf>)

- Enerji verimliliğinin artırılması
- Yenilenebilir enerjinin geliştirilmesi
- Sürdürülebilir tarımın desteklenmesi
- Metan emisyonlarının atık yönetimi aracılığıyla geri kazanılması
- İlgili sektörlerde gerçekleştirilecek reformlarla emisyon salınımının azaltılması
- Desteklerin ve piyasalarda çarpıklığa yol açabilecek diğer müdahalelerin kaldırılması
- Sera gazı yutaklarının korunması ve yaygınlaştırılması
- Ulaştırma sektörü emisyonlarının azaltılması

Protokol , iklim politikalarından sonuç alınmasına yönelik hükümetler arası işbirliğinin kapılarını da açmakta, taraflara iklim değişikliğine yol açan etmenleri azaltacak uygulamalardan edinilen deneyimleri ve dersleri birbirleriyle paylaşmaları çağrısında bulunmaktadır.

Protokol'ün kabul edilmesinden sonra birçok kamu ve özel sektör işletmesi , enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kullanımı gibi iklim dostu teknolojilere ve projelere yerel ölçeklerde daha fazla yatırım yapmaya başlamış bu aynı zamanda kamuoyunun ilgisini de konuya dikkatini çekmeye yaramıştır. Örneğin Çin sera

gazlarını azaltmak için öncelikle enerji sektörünü kontrol altına almayı hedeflemektedir . Çin , enerjisinin %75'lik kısmını kömürden sağlamaktadır ve bu nedenle yılda 17 milyon ton kükürtdiyoksit ortaya çıkmaktadır . Çin bu nedenle bazı kentsel bölgelerde güneş enerjisini kömürün yerine geçirmeye çalışmakta ve bu konu kimi kömür yataklarının kapatılacağını da belirtmektedir.

Brezilya da şeker kamışından elde edilen etanolün, petrol yerine otomobillerde kullanılması için bir kampanya başlattı. Dünyanın gelişmekte olan iki dev ekonomisi olarak Brezilya ve Çin'in çevre konusunda duyarlılık göstermesi de ekolojik açıdan duyarlılık göstermesi, iklim değişikliğini önlemeye yönelik çabaların somutlaşması açısından olumlu bir gelişme olarak belirtilebilir.
(<http://gezegenimiz.com/NewsDetail.asp?idHaber=809&KategoriAdi=Kyoto%2>)

IPCC, 2002 yılındaki Üçüncü Değerlendirme Raporu'nda sera gazı emisyonlarının azaltılması alanındaki teknik gelişmelerin öngörülenden daha hızlı geliştiğini doğrulamıştır. Yine bu raporda belirtildiğine göre, kimi kaynaklardan gelen emisyonların azaltılmasında, çok düşük maliyetli ya da her hangi bir net maliyet getirmeyen olanaklar ortaya çıkmıştır. Çeşitli politika araçlarının akıllıca kullanılması ve bunun daha kapsamlı çevresel, ekonomik ve sosyal hedeflere entegrasyonu, Protokol hedeflerine ulaşmanın getirdiği maliyeti hafifletebilmektedir.

Sanayileşmiş bir çok ülkenin sera gazı emisyonları 1990 yılından bu yana artmaya devam etmiştir . Bu nedenle kimi ülkeler söz konusu olduğunda emisyonların 1990'daki düzeyin altına çekilmesi, 2012 yılı düzeyine göre yaklaşık %20'lik bir azaltma anlamına gelmektedir.

Ek-1 taraflarının emisyon azaltma hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olabilmek amacıyla, Protokol hükümetlerine çeşitli mekanizmalar konulmuştur . Bu mekanizmalar, taraf ülkelerin diğer ülkelerdeki emisyonları azaltıcı girişimlerine olanak vermektedir. Bununla birlikte bu mekanizmaların, emisyonların indirilmesini hedefleyen ülke içi girişimleri destekleyici nitelikte kullanılması hedeflenmektedir.

(http://grida.no/climate/ipcc_tar/wg3/379.htm)

Mekanizmaların anlaşılabilir olabilmesi için öncelikle “Ek-1 ve Ek-2” ifadelerinin üzerinde durulması gerekmektedir. Sözleşme farklı yükümlülükler göre devletleri üç ana gruba ayırmaktadır.

Ek-1 tarafları 1992 yılında OECD(Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) üyesi olan sanayileşmiş ülkeler ile, Rusya Federasyonu, Baltık Devletleri ile Orta ve Doğu Avrupa’daki bazı devletler dahil olmak üzere ekonomileri geçiş sürecinde olan devletleri (EIT tarafları) kapsamaktadır.

Yalnızca Ek-1 tarafları için geçerli olan temel emisyon yükümlülüğü , bu ülkelerin , 2000 yılında sera gazı emisyon düzeylerini 1990’daki düzeye indirmelerini sağlamak üzere iklim değişikliği bağlantılı yeni politikalar benimsemeleri ve gerekli önlemleri almalarıdır . Bu düzenleme , bu ülkelerin iklim değişikliği ile mücadele konusunda kararlı bir tutum almaya zorlamaktadır.

Sözleşme, ekonomileri geçiş sürecindeki ülkeleri, bu ülkelerde yaşanan ekonomik ve siyasal sorunlarını dikkate alarak, yükümlülüklerini yerine getirmelerinde belirli bir esneklik tanımıştır . Bu kapsamdaki ülkelere bazıları bu esneklikten, 1990 yılı yerine başka bir yılı temel yıl olarak ve bu sayede ekonomideki son değişikliklerin sera gazı emisyonlarında kendiliğinden meydana getirdiği büyük azalmayı da hesaba katarak yararlanmışlardır.

Ek-2 tarafları , gelişmekte olan ülkeler dışında kalan , OECD üyesi diğer Ek-1 taraflarından oluşmaktadır. Sözleşme uyarınca bu ülkeler, gelişmekte olan ülkelere Sözleşme çerçevesinde emisyon azaltma çalışmalarında finansman kaynağı sağlamak ve iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarına uyum sağlamalarında bu ülkelere yardımcı olmakla yükümlüdürler. Bu ülkeler ayrıca çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi ve bu teknolojilerin gelişmekte olan ülkelere transferi için pratik adımlar atmak zorundadırlar. Ek-2 taraflarınca sağlanan finansmanın transferi çoğunlukla Sözleşme’nin kendi finansal mekanizmaları aracılığı ile

sağlanmaktadır . (<http://unfccc.int/resource/docs/publications/caring-eng.pdf>)

Ek-1 Dışı taraflar ise çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerdir. Sözleşme, gelişmekte olan ülkelere belirli grupları, iklim değişikliğinin etkilerine özellikle açık ülkeler olarak tanımlanmaktadır . Bunların arasında alçak kıyı alanları olan, çölleşme ve kuraklığa yatkın ülkeler de yer almaktadır. Diğer ülkeler ise (örneğin fosil yakıt tüketiminden ve dış ticaretinden sağlanacak gelirlere aşırı bağımlı olanlar) iklim değişikliğine karşı alınacak önlemlerin ekonomik etkilerini daha fazla hissedeceklerdir. Bu nedenle Sözleşme , bu tür dış etkilenmelere açık olan ülkelerin örneğin yatırım, sigorta ve teknoloji transferi gibi özel gereksinimlerine ve duyarlılıklarına yanıt oluşturacak girişimlere vurgu yapmaktadır.

Birleşmiş Milletler tarafından “en az gelişmiş ülkeler(LDC)” olarak adlandırılan kırk sekiz devlet Sözleşme’de özel olarak dikkate alınmıştır. Bunun nedeni , söz konusu ülkelerin iklim değişikliğine yanıt verecek ve bunun olumsuz sonuçlarına uyum sağlayacak kapasitelerinin sınırlı olmasıdır. Dolayısıyla taraflardan , finansman ve teknoloji transferi gibi konularda LDC’lerin özel durumunu tam olarak dikkate almaları istenmektedir.

Sözleşme’nin bütün tarafları iklim değişikliği ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadırlar. Örneğin bu ülkeler kendi sera gazları emisyonlarıyla ilgili bir envanter çıkaracak, Sözleşme’nin yaşama geçirilmesi için attıkları adımlar konusunda rapor yani ”ulusal bildirim” sunacaklardır. Bu amaçla da hazırlanacak ulusal programlarda aşağıda belirtilen noktalar yer alacaktır. (<http://unfccc.int/resource/docs/publications/caring-eng.pdf>)

- İklim değişikliğine yol açan etmenleri azaltacak uygulamalar
- Çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi ve transferi çerçevesinde yapılan düzenlemeler

- Karbon yutaklarının sürdürülebilir biçimde yönetimi için yapılan düzenlemeler
- İklim değişikliğine uyum sağlamaya yönelik hazırlıklar
- İklim ile ilgili araştırmaları, küresel iklim sistemine ilişkin gözlemleri ve bilgi alışverişini korumaya yönelik planlar
- İklim değişikliği ile ilgili eğitim, öğretim ve halkın bilinçlendirilmesi planları

2.2. KYOTO PROTOKOLÜ ESNEKLİK MEKANİZMALARI

Kyoto Protokol, emisyonların azaltımı için bazı teknik yaklaşımlara da başvurmuştur. Burada asıl hedef, insan faaliyetlerinden kaynaklanan sera gazı emisyon indiriminin en az maliyette gerçekleşmesidir. Sera gazı emisyonlarının birim azaltma maliyetleri ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Maliyetin düşük olduğu ülkelerde indirimle gidilmesi daha ekonomik olacaktır.

Esneklik mekanizmaları ile Ek-1 ülkelerinin bu ucuz maliyetten yararlanmaları söz konusu olacaktır. Protokol'de tanımlanan esneklik mekanizmaları ise "Ortak Uygulama (Joint Implementation-JI)", "Temiz Kalkınma Mekanizması (Clean Development Mechanism-CDM)" ve "Emisyon Ticareti (Emission Trading-ET)" olarak adlandırılmaktadır. Bu mekanizmalarla, tarafların emisyon azaltma ve karbon yutaklarını geliştirme girişimlerini, kendi ülkeleri yerine başka yerlerde daha düşük maliyetlerle gerçekleştirebilmelerine olanak tanıyarak, iklim değişikliğine yol açan etmenleri azaltıcı uygulamalarının daha etkin hale getirilmesi hedeflenmektedir.

Emisyonların sınırlandırılmasının ya da uzaklaştırma araçlarını yaygınlaştırılmasının maliyeti bölgeden bölgeye değişmekle birlikte, bölgelerden bağımsız olarak bunların atmosfer etkileri aynı olmaktadır. Bununla birlikte, bu mekanizmaların Protokol'de yer alan çevresel hedeflere ters düşen biçimlerde kullanılabileceği yolunda kimi endişeler de ortaya çıkmıştır.

Örneğin taraflar , iklim değişikliğine yol açan etmenlerin azaltılması girişimlerini, kendi ülkelerinde uygulamaktan kaçabilecek ya da Ek-1 taraflarına “emisyon hakkı”nın devredilmesi gibi bir süreç ortaya çıkabilecek veya gerçek karşılığı olmayan azaltmaların ülkeler arasında değişimine yol açabilecektir.

Ancak Marakeş Anlaşmaları ,Protokol’ün herhangi bir emisyon “hakkı,izni,ayrıcalığı” olmadığını vurgulayarak, bu endişeleri gidermeye çalışmıştır . Marakeş Anlaşmaları, Ek-1 taraflarının emisyonların indirilmesine yönelik olarak kendi ülkelerinde başlatacakları girişimlerin, Sözleşme’nin asıl amaçları çerçevesinde ,gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki kişi başı emisyon farklılıklarını giderecek şekilde uygulanmasını öngörmektedir. (<http://unfccc.int/resource/docs/publications/caring-eng.pdf>)

Marakeş Anlaşmaları, belirtilen mekanizmaların emisyon hedeflerine ulaşılması için hangi ölçekte kullanılabileceği konusunda herhangi bir somut sınırlama getirmemektedir. Bununla birlikte Ek-1 taraflarının kullandıkları mekanizmaların “ülke içindeki girişimleri tamamlayıcı nitelikte” olduğunu gösteren bilgileri sağlamaları gerekmektedir. Yükümlülüklerin gerçekleştirilmesi için girişilen çabalarda ülke içi politikaların ve önlemlerin belirli bir ağırlığının olması gerekmektedir. Sözü edilen mekanizmalardan yararlanmak isteyen Ek-1 taraflarının Kyoto Protokolü’nü onaylamış olmaları, ayrıca emisyonlarla ilgili metodoloji ve bildirim yükümlülükleri açısından Protokol çerçevesindeki sorumluluklarına sadık kalmalıdır. Ayrıca bu ülkelerin ulusal bir kayıt sistemine de sahip olmaları gerekmektedir . (<http://unfccc.int/resource/docs/publications/caring-eng.pdf>)

Marakeş Anlaşmaları, hükümetlerinin takdir hakkına bağlı olmak üzere iş çevrelerinin, çevre ilgili sivil toplum kuruluşlarının ve diğer tüzel kişilerin bu mekanizmalardan herhangi birini ya da tamamını kullanmalarına olanak tanımaktadır. Mekanizmalar açıklık ve saydamlığı temel alan kurullarla işletilmektedir. Bu mekanizmaların kullanımını denetleyen organların toplantıları

gözlemcilere açık tutulmaktadır ve aynı zamanda da gizlilik taşıması gerekmeyen bilgiler internet ve diğer kanallardan kamuoyuna açıklanmaktadır. (<http://unfccc.int/resource/docs/publications/caring-eng.pdf>)

Özetle , Kasım 2001 tarihindeki Marakeş Toplantısı'nda çok önemli bir adım atılmış ve Kyoto Protokolü'nün ne şekilde uyulanacağına ve sorunlu konulara yönelik maddeler üzerinde anlaşmaya varılmıştır. “Marakeş Sözleşmesi” olarak da adlandırılan bu konferansta, gelişmekte olan ülkeler yönelik uygulanacak politikalar, sözkonusu olan ülkelerin de katılımı ile daha somut bir hale getirilmiştir. Bunun yanında, Kyoto Mekanizmaları'nın ne şekilde uygulanacağı konusunda da detaylara gidilmiş ve bazı yumuşatıcı kararlar alınmıştır . (Dessai-Schipper 2003:149)

2.2.1 Ortak Uygulama(JI)

Protokol'ün altıncı maddesi ile düzenlenen bu mekanizma Ek-1 tarafları arasında gerekli şartların sağlanması koşuluyla, insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının azaltılmasını veya sera gazlarının yutaklar yoluyla uzaklaştırılmasını amaçlayan projeler odaklıdır. Bu projelerden “Emisyon Azaltma Kredisi (emission reduction unit)” kazanılır ve kazanılan bu krediler toplam hedeflerden düşülür (Hermann 2005:210). İlgili tüm tarafların Ortak Uygulama Projeleri'ne onay vermeleri zorunludur. Ayrıca, bu tür ortak uygulama projeleriyle sağlanan emisyon azaltmalarının ya da uzaklaştırmalarının, projenin gerçekleşmemesi durumunda sağlanacak faydaya ek bir nitelikte olması gereklidir.

Herhangi bir ortak uygulama projesinin gerçekleştirilmesinin iki yolu bulunmaktadır. Bunlardan birincisinde proje, ev sahibi konumundaki taraf, ilgili tüm şartları yerine getirdiği takdirde uygulanabilir. Bu durumda ev sahibi taraf, projelerde kendi kurallarını uygulayabilir ve ardından bunları yatırımı yapan ülkeye aktarabilir. Diğer uygulamaya ise, ev sahibi tarafın gerekli koşullara sahip olmadığı durumlarda başvurulmaktadır. Bu sayede, herhangi bir ortak uygulama projesi, ev sahibi taraf gerekli koşulları yerine getirmeden de başlatılabilir. Ancak bunun için

en azından ev sahibi ülkenin kendi emisyon envanteri raporlarını düzenli ve sistematik olarak ve zamanında sekreteryaya sunmuş olması gereklidir. (<http://unfccc.int/resource/docs/publications/caring-eng.pdf>)

2.2.2. Emisyon Ticareti(ET)

Kyoto Protokolü'nün on yedinci maddesi ile düzenlenmiş olan bu mekanizma, Ek-1 ülkeleri arasında emisyon ticaretini mümkün kılmaktadır. Ek-1 listesinde yer alan herhangi bir taraf ülke Ek-B'de belirlenmiş olan emisyon azaltım miktarının bir bölümünün ticaretini yapabilir.

Diğer bir ifadeyle taahhüt edilen emisyon miktarından daha fazla azaltım yapan taraf ülke, emisyonundaki bu ilave azaltımı bir başka Ek-1 taraf ülkesine satabilme hakkına sahiptir. Böylece taraf ülkeler, buna olanak veren koşullar olduğunda emisyonların azaltılmasında ya da uzaklaştırmaların arttırılmasında daha az maliyetli yollara başvurabilirler. Bu sayede sonuçta iklim değişikliği etkilerinin azaltılması çabalarının toplam maliyetlerini düşürebilirler. Ancak bu konuda bazı endişeler bulunmaktadır.

Örneğin kimi tarafların diğer taraflara fazladan aktarım yaparak bu kez kendi hedeflerinin gerisine düşmeleri mümkündür. Bu konudaki endişelerin giderilebilmesi için Ek-1 taraflarından her birine sürekli olarak belirli bir azaltma ve uzaklaştırma alt sınırının üstünde kalmaları zorunluluğu getirilmiştir. Bu zorunluluk , “yükümlülük dönemi rezervi” olarak bir adlandırılmaktadır.

İlgili hesaplama, herhangi bir taraf için belirlenmiş miktarın %90'ı ya da en son bildirilen emisyon envanterinde gösterilen emisyon miktarı üzerinden yapılmaktadır. Bu iki rakamdan en düşüğü hesaplamalarda geçerli olacaktır. Eğer herhangi bir tarafın bu anlamdaki puanları yükümlülük dönemi rezervi altına düşerse, bu tarafın otuz gün içerisinde yeniden dengesini sağlaması gerekmektedir.

Kasım 2000 tarihinde Lahey’de toplanan Altıncı Taraflar Konferansı , özellikle ABD ve AB arasında büyük tartışmalara neden olmuş, bir sonuç elde edilememiştir. Buradaki görüş ayrılığının nedeni ise ABD’nin özellikle “Emisyon Ticareti Mekanizması” nı sınırsız kullanabilme isteğine karşılık, AB’nin emisyon oranlarını azaltırken bu mekanizmaların ek olarak kullanılması gerektiğini, asıl yapılması gerekenin yerel eylem planları ile ülke içinde azaltmaya gidilmesi olduğunu belirtmesidir. (<http://unfccc.int/resource/docs/publications/caring-eng.pdf>)

2.2.3. Temiz Kalkınma Mekanizması(CDM)

Kyoto Protokolü’nün on yedinci maddesini oluşturan Ek-1 ve Ek-1 dışı ülkeler arasında uygulanacak bu mekanizma sayesinde, özellikle özel sektörün gelişmekte olan ülkelerdeki yatırımlarının artması, çevre dostu teknolojilerin transferinin yaygınlaşması ve genel olarak sürdürülebilir kalkınma yolunda ilerleme sağlanması beklenmektedir. CDM, Ek-1 taraflarına Sözleşme ve Kyoto Protokolü çerçevesindeki finansman ve teknoloji aktarma yükümlülüklerine ek niteliğindedir.

Diğer bir ifadeyle, CDM kapsamındaki kamu finansmanı resmi kalkınma yardımlarından bir sapmaya yol açmamalıdır.CDM,Ek-1 taraflarına, Ek-1 dışı ülkelerde emisyonları indirecek sürdürülebilir kalkınma projeleri uygulama olanağı sunmaktadır. Bu tür projeler, Ek-1 dışı tarafların sürdürülebilir kalkınma çabalarına yardımcı olarak Sözleşme’nin asıl amacına katkıda bulunmaktadır.

Ayrıca CDM projeleri sayesinde sağlanan onaylı emisyon azaltma değerleri , Ek-1 taraflarınca kendi emisyon azaltım hedeflerinde kullanılabilir. CDM kapsamındaki Marakeş Anlaşmaları’nda belirlenen kurallar emisyon azaltılmasına yönelik projeler üzerinde odaklanmaktadır. CDM projeleri ilgili bütün tarafların onayıyla başlayabilir. Bu onayı verme yetkisi, Ek-1 tarafları ile Ek-1 dışı taraflarca oluşturulan ülke yetkilileridir.

Bu çerçevede uygulanacak projelerin emisyon azaltma ya da uzaklaştırma biçiminde iklim açısından gerçek, ölçülebilir ve uzun dönemli yararlar sağlaması, ayrıca bu yararların projenin uygulanmaması durumunda sağlanacak yararlarla ek nitelikte olması gereklidir.

Kyoto Protokol'ü CDM projelerine acil bir şekilde başlanmasını öngörmektedir. CDM koşulları yerine getirilebildiği sürece, 2000 yılından itibaren başlatılan projelerden sağlanan krediler, değerlendirilmeye alınabilecektir. Bu kredi de aslında CDM'nin ne kadar önemli olduğunun göstermesi olmakla birlikte Protokol'e olan güveni de arttırmasıyla önemli bir işleve sahip olduğunu göstermektedir . (<http://iisd.ca/vol12/enb/298e.html>)

Kyoto Protokolü'nü onaylayan Ek-1 kapsamındaki taraf ülkeler, Protokol'ü uygulama bakımından yaptıkları işlerde, sunmak zorunda oldukları ulusal raporlarına da yer vereceklerdir. Tarafların sağlaması gereken bilgiler ise aşağıda sıralanmıştır.

(<http://unfccc.int/resource/docs/publications/caring-eng.pdf>)

- Ülkenin ulusal sisteminin ve kayıt düzeninin ayrıntıları
- Kullanılan mekanizmaların ülke içindeki uygulamaları nasıl tamamladığı
- Taraf ülkenin emisyon hedeflerine ulaşabilmek için başvurduğu politikalara ve önlemlere ilişkin ayrıntılar-Ek-2 tarafları için,Ek-1 dışı taraflara , bu tarafların Protokol çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirmelerinde yardım amacıyla sağladıkları yeni ve ek finansal yardımlar

2.3. KYOTO PROTOKOLÜ İLE İLGİLİ GENEL KURALLAR VE EMİSYON HEDEFLERİ

Kyoto Protokolü,28 madde ve EK A ile EK B olmak üzere iki ekten oluşmaktadır. 1990 yılına oranla Ek-1 ülkelerinin sayısal emisyon azaltım hedeflerinin belirtildiği Protokol'ün Ek B listesi tablo 2'de belirtilmiştir. Tablo 2'de belirtilen Kyoto Protokolü'nün Ek A listesinde ise Protokol'ün Ek B listesinde belirtilen Ek-1 ülkelerinin azaltması gereken altı temel sera gazı ve kaynak sektörleri yer almaktadır.

Tablo 1 Kyoto Protokolü Ek B Listesinde Yer alan Ülkeler ve 1990 Yılından 2008-2012 Dönemine Kadar Olan Emisyon Hedefleri

TARAF ÜLKE (OECD)	YÜKÜMLÜLÜK(%)	TARAF ÜLKE	YÜKÜMLÜLÜK(%)
ABD*	-7	Bulgaristan	-8
Avustralya*	+8	Çek Cumhuriyeti	-8
Avrupa Birliği	-8	Estonya	-8
İzlanda	+10	Letonya	-8
Japonya	-6	Litvanya	-8
Kanada	-6	Slovakya	-8
Lihtanştayn	-8	Slovenya	-8
Monako	-8	Macaristan	-6
Norveç	+1	Polonya	-6
İsviçre	-8	Hırvatistan	-5
Yeni Zelanda	0	Rusya Federasyonu	0

Kaynak:<http://unfccc.int>

* Protokol'e taraf olmayacağını bildiren ülkeler

Yüzde olarak gösterilen miktarlar, emisyon azaltma hedefleri ya da emisyon sınırlarıdır. Buna göre örneğin İzlanda 1990 yılı emisyon düzeyinin yüzde on fazlası emisyon yapabilir. Buna karşılık Rusya Federasyonu 1990 yılı emisyon düzeyinin üstüne kesinlikle çıkamaz. Çizelgeye göre Avrupa Birliği'nin bugünkü üyeleri kendi toplu emisyon düzeylerini 1990 yılındaki düzeyin yüzde sekiz altına çekmek zorundadırlar.

Tablo 2 Sera Gazları ve Kaynak Sektörleri

Karbondioksit CO ₂	Nitrooksit N ₂ O	Hidroflorokarbonlar HFCs
Metan CH ₄	Perflorokarbonlar PFCs	Sülfür Heksaflorür SF ₆

Kaynak:<http://unfccc.int>

Tablo 3 Sektörler/Kaynak Kategorileri

Enerji	Endüstriyel İşlemler	Tarım	Atık
Yakıt yanması	Mineral Ürünler	Bağırsak	Araziye katı
Enerji End.	Kimyasal	Fermantasyonu	atık boşaltımı
İmalat End.ve İnşaat	Ürünler	Çiftlik Gübresi	Atık Su İşlemi
Ulaşım	Metal Üretimi	Yönt.	Atık Yakma
Diğer Sektörler	Diğer Üretimler	Çeltik Üretimi	Diğerleri
Yakıtlardan kaynaklanan kaçak emisyon (Katı yakıtlar)	Sera gazları Üretimi	Tarımsal Topraklar	
(Petrol ve doğal gaz)	Sera gazları Tüketimi	Savanların Yakılması	
(Diğerleri)	Çözücü Ürün Kullanımı	Tarımsal kalıntıların Yakılması	
	Diğerleri	Diğerleri	

Kaynak:<http://unfccc.int>

Ek-1 tarafları için bağlayıcılık taşıyan emisyon azaltım hedefleri, Kyoto

Protokolü'nün özünü oluşturmaktadır. Rio Sözleşmesi'ne göre Ek-1 ülkelerinin temel sorumluluğu, küresel ısınmayı önlemek amacıyla, sera gazı emisyonlarını azaltıcı politikalar uygulamak ve sera gazı emisyonlarını 1990 yılı seviyesine indirmektir.

Ek-2 ülkeleri ise, Ek-1'de belirtilen yükümlülüklere ek olarak, Ek'ler dışındaki gelişmekte olan ülkelere, iklim değişikliğinin önlenmesi konusunda finansal ve teknolojik destek sağlamakla yükümlü kılınmışlardır.

Buna göre , 2008-2012 yıllarını kapsayan ilk dönemde, Sözleşme'nin Ek-1 listesinde yer alan ülke , Protokol'ün Ek A listesinde belirtilen altı temel sera gazından CO₂ , CH₄ , N₂O gazlarının toplam emisyonunu 1990 yılı seviyesinin; HFCs , PFCs , SF₆ gazlarının toplam emisyonunu 1995 yılındaki seviyesinin %5 oranında altına çekmekle yükümlüdürler.

Bu çerçevede bütün EK-1 taraflarının kendi emisyon hedefleri bulunmaktadır ve yoğun görüşmeler sonucunda Kyoto Protokolü'nde karara bağlanan bu hedefler Protokol'ün Ek B listesinde belirtilmektedir.

Söz konusu dönemde, Protokol'ün Ek B listesinde belirtilen taraf ülkeler, kendi emisyonlarını, ayrılmış miktar olarak bilinen bir düzeyde kalacak biçimde azaltmak ya da sınırlandırmakla yükümlüdürler. Bu yükümlülük dönemi başlamadan önce Ek B2'de belirtilen tarafların her biri, kendileri için geçerli olacak ayrılmış miktarın hesaplanabilmesi için temel alınan yıl itibarıyla emisyonlarını bildirmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla yine her bir taraf, HFCs , PFC ve SF₆ emisyonları için temel olarak 1990 ya da 1995 yılı arasında yapacağı tercihle ilgili kararını bu aşamada vermek durumundadır. Protokol, ülkelere emisyon sınırlandırma seviyelerinin yanında başka yükümlülükler de vermektedir. Bu yükümlülük aşağıda özetle sıralanmıştır.

(<http://unfccc.int/cop8/indexs.html>)

- Ek-1 ülkeleri ,2005 yılı itibari ile yükümlülüklerin yerine getirilmesi için kayda değer bir ilerleme kaydettiklerini göstereceklerdir.

- Sera gazı emisyonları ve emisyon emen yutak ile hazneler şeffaf ve doğrulanabilir tarzda rapor edilecektir.
- Protokol'ün Birinci Taraflar Konferansı'na kadar, 1990 yılı karbon stoğu seviyesi ve izleyen yıllarda karbon stoğundaki değişimin tahmin edilmesini sağlayan veriler oluşturulacaktır.
- Protokol'ün Ek B listesinde verilen bireysel sınırlama yükümlülüklerinin bir sonraki dönemi için görüşmeler, birinci görev süresinin sonundan en az yedi yıl içinde başlamalıdır.
- Bu Protokol kapsamında yükümlülüklerin yerine getirilmesi için Ek-1'de yer alan Protokol taraflarının bir araya geldiği Taraflar Konferansı tarafından, ekonomileri geçiş sürecindeki ülkelere belirli derecede bir esneklik sağlanacaktır. Genellikle taraflar emisyonlarını azaltırken ya da sınırlandırırken, 1990 yılını temel almaktadırlar. Bununla birlikte ekonomileri geçiş sürecindeki ülkeler, Sözleşme çerçevesinde bir başka yılı da temel alabilirler. HFC , PFC ve SF6 emisyonları için bütün taraflar temel olarak 1990 veya 1995 yılını seçebilmektedirler. Ayrıca taraflar arazi kullanımı, arazi kullanım değişiklikleri ve ormancılık sektöründe ele alınan karbon yutaklarını arttırarak atmosferden uzaklaştırılan sera gazı miktarlarını arttırıp, emisyonlarını dengeleyebilmektedirler. Ancak sera gazı emisyonlarının uzaklaştırılmasında sadece belirli etkinlikler geçerli sayılmaktadır. Bu yollar da belirli kurallara tabidir. Bunun yanı sıra, hedeflere ulaşabilmek için bu sektördeki emisyonların ne ölçüde kullanılabilceği de yine özel kurallarla belirlenmiştir.
- Eğer herhangi bir tarafın yükümlülük dönemi içindeki emisyonları, belirlenen hedefin altında kalıyorsa, bu taraf, belirli sınırlar içerisinde kalmak şartıyla, aradaki farkı 2012 yılı sonrasında, yani bir sonraki yükümlülük dönemine aktarabilirler. Halen geçerli olan koşullara göre, yutaklar yoluyla karbon uzaklaştırılmasından sağlanan azaltmalar gelecek yıllara taşınmazken, Ortak Uygulama ve Temiz Kalkınma Mekanizması projeleriyle sağlanan azaltmalarda, ayrılmış miktarının en çok %2.5'lik bölümü ileriye aktarılabilir.

Avrupa Birliği, Sözleşme'nin uygulanması ve başta Kyoto Protokolü olmak üzere, alınan yükümlülüklerin yerine getirilmesi konusunda en kararlı siyasi duruşa sahip taraflar arasında yer almaktadır. AB'nin konu ile ilgili çalışmaları, gerçekte 1997 Kyoto Protokolü'nün çok öncelerine dayanmaktadır.

Bu süreçte öncelikle on beş üyeli AB, sera gazı azaltım yükümlülüklerinin paylaşılabilmesi için (burden sharing) sektörel ve üye ülkeler bazında, hangi alanlarda ne kadar salınım indirimine gidilebileceğine dair bilimsel ve analitik modeller yoluyla yoğun hesaplamalar yapmıştır. AB üyesi on beş ülke, Kyoto Protokolü çerçevesinde şekillenen ve "balon" adı verilen bir hesaplama yönteminden yararlanma konusunda anlaşmaya varmıştır.

AB ülkeleri arasında yapılan "Burden Sharing" Anlaşması ile her ülke; ekonomisi, enerji üretim ve tüketim yapısı, başka ülkelerde yapabileceği yatırım potansiyeline göre, sera gazlarını değişik oranlarda azaltacak, sabit bir oranda tutacak veya arttırabilecektir. Buna göre söz konusu ülkeler, toplam emisyon azaltma hedefini kendi aralarında oransal olarak tablo 3'de belirtilen oranlarda paylaşmışlardır . (<http://iklim.cevreorman.gov.tr>)

Kyoto Protokolü görüşmelerinin ciddi bir temeli olarak ortaya çıkan bu sayısal hedeflere ulaşılabilmesi amacıyla Avrupa Birliği Komisyonu bünyesinde 2000 yılı Mart ayında Avrupa İklim Değişikliği Programı(ECCP) oluşturulmuştur.

ECCP' nin temel hedefleri; AB'nin %8'lik ortak salınım azaltım hedefine ulaşılmasını sağlayacak yasal düzenlemeleri hazırlamasıdır. Bu çerçevede ECCP tarafından, 2001 yılının ilk ilerleme raporuyla 2003 yılının ikinci ilerleme raporu yayınlanmıştır.

Karbondioksit emisyonunun temel belirleyicileri, beş ana gruba ayrılmaktadır. Yıllık karbondioksit salınımını etkileyen bu faktörler, enerji yoğunluğu, karbon yoğunluğu, kişi başına milli gelir, nüfus artışı ve ormansızlaşma

olarak belirtilebilmektedir. Nüfusa dahil olan her insan, kendi yaşamı için zorunlu olan besin, su, giyim gibi çeşitli gereksinimlerini karşılayabilmek için enerji talep edecektir. Yüksek bir enerji düzeyinin enerji, taşımacılık ve endüstri sektörlerinde daha yüksek bir enerji talebine yol açması, dolayısıyla ormansızlaşma gibi etkileriyle sera gazı emisyonlarına katkıda bulunacaktır.(Shi 2001:18)

Tablo 4 AB ve AB'ye Aday Olan Ülkeler Arasında Yapılan “Burden Sharing”Anlaşması’na Göre Ülkelerin Kyoto Protokolü Kapsamındaki Yükümlülükleri

Ülke	Hedef(%)	1990 emisyonları CO2 eşdeğeri Tg	Hedef 2008-2012 CO2 eşdeğeri Tg
Almanya	-21	1208	955
Avusturya	-13	78	68
Belçika	-7	139	129
Birleşik Krallık	-12,5	790	691
Danimarka	-21	72	57
Finlandiya	0	65	65
Fransa	0	546	546
Hollanda	-6	217	204
İrlanda	13	57	64
İspanya	15	302	348
İsveç	4	66	68
İtalya	-6,5	543	507
Lüksemburg	-28	14	10
Portekiz	27	69	87
Yunanistan	25	99	124
AB Toplam	-8	4264	3922

Kaynak:ECCP 2005

2.4. UNFCCC ve KYOTO PROTOKOLÜ

Küresel iklim değişikliği sorununun çözümü için 1992 yılında Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda kabul edilen ve elli ülkenin onaylamasıyla 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe giren UNFCCC ,insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının iklim sistemi üzerindeki tahribatını önleme çabaları ciddi bir önem taşımaktadır .Sözleşme iki liste içermektedir.Ek-1, emisyon kaynaklarını sınırlandırarak, emisyon emen alanları arttırarak, 2000 yılına kadar sera gazı emisyonlarını 1990 yılı seviyelerine indirmeyi hedefleyen; Ek-2 ülkeleri ise Pazar ekonomisine geçiş sürecindeki ülkeler listesidir. Sözleşme'de ekonomileri geçiş sürecindeki ülkelere sera gazı emisyonlarında farklı temel yıl seçme ayrıcalığı tanınmıştır.

Ek-1 taraflarının 1990-2000 yılları arası birincil enerji kaynaklı sera gazı emisyon indirim performansına bakıldığında, AB'ne aday ülkelerin ortalama %35 civarında indirim sağladıkları, Türkiye'nin ise aynı dönem için %65 oranında bir artış kaydettiği, AB ülkelerinin 1990 yılı değerlerini korurken, diğer Ek-1 ülkeleri içinde yer alan ABD, Japonya, Kanada, Avustralya ve Norveç'in ortalama olarak %20 civarında bir artış kaydettikleri görülmektedir.

(http://dunyasugunu.org/2005/Sedat_Kadioglu.doc)

Gelişmiş ülkelerin 2000 yılındaki sera gazı emisyonlarını 1990 yılı seviyesinde tutmak için IDÇS' nin yetersiz olduğu kabul edilerek, yükümlülüklerin daha sıkı hale getirilmesi ve yasal bağlayıcı bir belge olması amacıyla hazırlanan Kyoto Protokolü, 16 Mart 1998 ile 15 Mart 1999 tarihleri arasında imzaya açık kalmıştır . Kyoto Protokolü'nün yürürlüğe girmesi iki şarta bağlanmıştır. Birincisi Protokol'ün 55 ülke tarafından onaylanması, ikincisi ise 1990 yılında hesaplanan toplam CO2 emisyon miktarının en az %55'inden sorumlu Ek-1 ülkelerinin 55 ülke içerisinde yer alması gerekmektedir. %36.1 paya sahip olan ABD'nin Protokol'ü onaylamayacağını söylemesi üzerine gözler %17'lik bir paya sahip olan Rusya

Federasyonu'na dönmüştür. Nitekim Rusya Federasyonu'nun 18 Kasım 2004 tarihinde onay belgesini sunmasının ardından 16 Şubat 2005 tarihinde Protokol yürürlüğe girmiştir. 1997 yılında Kyoto'da gerçekleştirilen UNFCCC Üçüncü Taraflar Konferansı'nda kabul edilen Kyoto Protokolü, UNFCCC'nin nihai amacına ulaşmada yaptırımları nedeniyle oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Kısaca maddelemek gerekirse, aşağıdaki noktalar Sözleşme ile Protokol'ün farklarını açıkça ortaya koyacaktır.

(<http://ttgv.org.tr/WerFiles/File/REC/pdf>)

Kyoto Protokolü;

- Ek-1 tarafları, ilk dönem için(2008-2012) somut sayısal hedefler almışlardır.
- Hedeflere ulaşamaması halinde, sonraki dönemler için geçerli olacak ağır yaptırımlar söz konusudur.
- Gerekli hazırlıklarını tamamlayan tüm taraflar, esneklik mekanizmaları süreçlerine katılabilirler.
- Her ülke görüşmeler yoluyla kendisi için farklı bir konum belirleyebilir.
- 2005 yılından itibaren 2012 yılı sonrası dönem için yeni görüşmelere başlanacak, bu amaçla yeni ittifaklar kurulabilecektir.

Sözleşme;

- Ek-1 taraflarının 2000 yılında sera gazı salınımlarını 1990 yılı düzeyine indirmeleri hedefi sadece iyi niyet düzeyindedir.
- Yaptırım gücü zayıftır.
- Esneklik kuralları (hesaplamalar için geçerli olacak temel yılın belirlenmesi) sadece belli ülkeler (piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki ülkeler) için geçerlidir.
- Ülkeler arası tek kriter, OECD üyeliği ve gelişmişlik derecesidir.
- İklim değişikliği sürecinin temel metnidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ POLİTİKALARINA GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER AÇISINDAN BAKIŞ: TÜRKİYE VE JAPONYA ÖRNEKLERİ

Çalışmanın üçüncü bölümünde küresel iklim değişikliğine karşı mücadelede Türkiye ve Japonya ayrı ayrı incelenecektir. Adı geçen bu ülkelerin ulusal ve uluslararası açıdan küresel iklim değişikliği konusunda yaptıkları çalışmalar üzerinde durulacak; iklim değişiminin Japonya ve Türkiye’de gözlenebilen bazı olumsuz etkileri sunulmaya çalışılacaktır. Bununla birlikte, alınan kararlar ile bu ülkelerin küresel iklim değişikliği ve genel çevre politikaları özellikle uluslararası açıdan değerlendirilecektir.

3.1. KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE TÜRKİYE

Küresel ısınma ve iklim değişimlerini incelemek üzere uluslararası çapta üç bin bilim adamından oluşan “Birleşmiş Milletler Hükümetler Arası İklim Paneli (IPCC) ” araştırmalar için çeşitli araştırma grupları oluşturmuştu . Bu çalışma gruplarından birisi , küresel ölçekte meydana gelecek iklim değişimlerini hesaplamaya yarayan bilgisayar modellerine Türkiye’yi de almıştır . (Çepel 2003:138)

Bu bilgisayar modeli araştırma projesine göre , Güney Avrupa ve Türkiye için özel bir çalışma yapılmıştır . Bu tip çalışmalarda iklim değişiminin sonuçları hakkında bazı tahminlere dayanarak olası tehlikelere ait senaryolar yazılmaktadır . Ancak bu senaryolar son on beş yirmi senede yapılan gözlemler ve konuyla ilgili

olarak meydana gelen süreçlere ait araştırmalara dayanılarak yazılmaktadır . IPCC Çalışma Grubu'nun çalışmalarına dayanılarak , Türkiye için bazı değerlendirmeler yapılmıştır.

- 1860-1950 yılları arasında, İstanbul'da yıllık ortalama sıcaklık iki derece yükselmiştir . Bu değişim yıllara göre oldukça düzensizdir.
- 1939-1980 dönemi boyunca ortalama mevsimsel sıcaklıktaki toplam değişimler, istatistik analizlere göre, kış ortalaması olarak 0,7 derece artış göstermiştir. Bu değerler , ilkbahar için 0,97 derece,yaz için 0,1 derecedir.
- Sonbaharda ise 0,46 derecelik bir düşüş gözlenmiştir . Yıllık ortalama sıcaklıkta , 51 yıl içerisinde ortalama 0.32 derecelik bir artış olduğu saptanmıştır.
- İstatiksel anlamda Türkiye genelinde gündüz sıcaklıklarında 10 yıl içinde önemli bir değişim görülmemiştir. Gece sıcaklıklarında ise önemli artışlar belirlenmiştir.

Bu ölçüm değerleri ve belirlemelerin göz önünde bulundurulması gerekirse, iklim değişikliğinin Türkiye üzerindeki uzun yıllar sonra yapacağı olası değişimleri daha güvenli ortaya çıkarabilmek için, bu amaca dönük uzun vadeli araştırmalar yapmak gerekmektedir.

Türkiye'de sera gazı emisyonları için ilk envanterin hazırlanması, Devlet İstatistik Enstitüsü(DİE) tarafından 1990-1997 yılları için yapılmıştır. IPCC tarafından belirlenen basit "Tier 1 Metodu"na göre hesaplanan değerlere göre, Türkiye'nin 1990 yılı sera gazı emisyonu toplamı, CO2 eşdeğeri olarak 200.7 milyon ton iken, 1997 yılında bu miktar 271.2 milyon tona çıkmıştır . Türkiye'nin İDÇS' ne taraf olması durumunda, 2008-2012 yılları arasındaki toplam sera gazı salınımlarını, 1990 yılında gerçekleşen 200.7 milyon ton civarına çekmesi gerekmektedir.

Tablo 5'de görüldüğü gibi, toplam sera gazları içerisinde CO2 emisyonu ,

%88'lik pay ile en büyük yeri almaktadır. İkinci sırada, ortalama %10-11'lik bir pay ile metan gazı yer almaktadır. Diğer gazların oranları ise, bu iki sera gazına oranla daha düşük kalmaktadır.

Tablo 5 1990-1997 Döneminde Türkiye’de Sera Gazları Miktar ve Paylarındaki Değişimler

SERAGAZLARI	YILLAR							
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Doğrudan Seragazları (Bin ton)	200,723	207,42	214,972	225,911	222,506	241,805	262,49	271,176
CO2 (%)	88	88	88	88	89	87	88	89
CH4 (%)	11	11	10	10	10	10	10	9
N2O (%)	1	1	2	2	1	3	2	2
Yakıt Kaynaklı Seragazları (Bin ton)	146,736	150,552	156,086	162,849	161,115	172,934	186,352	195,513
CO2 (%)	97,3	97,3	97,3	97,5	97,6	97,8	98	98
CH4 (%)	2,1	2,1	2,1	2,0	1,8	1,5	1,5	1,5
N2O (%)	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5

Kaynak: DİE <http://die.gov.tr>

Sera gazı oluşumunda en önemli etken olan fosil yakıt tüketimi kaynaklı emisyonun yaklaşık %97 gibi çok büyük bir oran, karbondioksit gazından oluşmaktadır. Karbondioksit emisyonları, bir ülkede fosil yakıtların ne oranda kullanıldığı ve bu yakıtların bileşiminin nasıl geliştiğine bağlıdır. Tablo 6’da Türkiye’nin Toplam Birincil Enerji Arzı arasında en önemli yeri tutan kömür, petrol ve doğalgaz oranları ile bu fosil yakıtların neden olduğu karbondioksit salınım oranları verilmiştir.

Tablo 6 Türkiye’de Toplam Birincil Enerji Arzı ve Karbondioksit Emisyonu Karşılaştırılması

	1990		1999	
	Toplam Miktar (Mtep)*	Toplam İçindeki Pay (%)	Toplam Miktar (Mtep)	Toplam İçindeki Pay (Pay)
<u>Toplam Birincil Enerji Arzı</u>				
Kömür	16,94	39,02	20,07	33,43
Petrol	23,61	54,39	29,38	48,93
Doğalgaz	2,86	6,59	10,59	17,64
<u>CO2 Emisyonu</u>				
Kömür	58,94	49,13	77,57	44,16
Petrol	63,32	46,14	79,30	42,36
Doğalgaz	6,53	4,73	24,32	13,48

Kaynak : IEA,2001(Uluslararası Enerji Ajansı)

* Milyon ton eşdeğer petrol

Tablo 6’den da görüldüğü gibi , fosil kaynaklı yakıtlar arasında, kullanım açısından en büyük kısmı,petrol almaktadır. 1990 ile 1999 yılları arasında her üç yakıt türünün kullanımında artışlar yaşanmıştır. Bunların arasındaki en büyük artış doğalgazda gerçekleşmiştir. Tablo 6’nın alt kısmında fosil yakıt tüketimi sonucu salınan karbondioksit emisyonu ve oranları verilmiştir. Karbondioksit emisyonu miktarları fosil yakıt tüketimindeki artışa bağlı olarak, 1990-1999 döneminde her üç yakıt grubunda da belirgin bir artış göstermiştir. Yine buradan çıkarılabilecek başka bir sonuç, fosil yakıt türüne göre kömür kullanımı sonucu oluşan karbondioksit emisyonu artışının, petrol ve doğalgaza göre çok daha fazla olduğu gerçeğidir . Genel toplam içinde yüzdeler yakıt kullanımı ve toplam karbondioksit emisyonu üretim oranlarına bakıldığında, 1999 yılı için kömür kullanım oranı, toplam içinde %33.4’lük paya sahipken, kömürün yakılması sonucu ortaya çıkan karbondioksit emisyonu payı, toplam emisyondaki kömür tüketim oranından daha yüksek oranda gerçekleşmiştir. Diğer taraftan doğalgaz verilerini incelediğimizde , 1999 yılı için

toplam fosil kaynaklı yakıt tüketimi içindeki oran %17,64 iken , toplam karbondioksit emisyonu içindeki oranın %13,48 gibi daha düşük bir oranda gerçekleştiği görülecektir. Buradan da anlaşılacağı gibi, fosil yakıtlar arasında karbondioksit üretme açısından en kirli yakıt kömür; en az kirli yakıt ise doğalgazdır.

Tablo 7 Fosil Yakıt Tüketimi Sonucu Oluşan Karbondioksit Emisyonu ve Toplam Birincil Enerji Arzına Yönelik Veriler

	CO2/Nüfus (ton) 1999	CO2 Değişimi (%) 1990-1999	TBEA* Değişimi 1990-1999
Dünya	3,83	8,9	12,6
OECD	10,59	10,3	15,9
Avrupa Birliği	8,26	-0,9	9,2
Eski SSCB Ülkeleri**	7,57	-43,7	-32,1
Geçiş Ülkeleri***	8,37	-31,8	-21,5
ABD	20,23	15,25	17,9
Türkiye	2,75	32,21	33,6

Kaynak:<http://unfccc.int>

* : Toplam Birincil Enerji Arzı(TPES)

** : Türki Cumhuriyetler,Ermenistan,Gürcistan,Moldova

*** :BeyazRusya , Bulgaristan , Çek Cumhuriyeti , Estonya , Hırvatistan , Litvanya , Macaristan , Polonya , Romanya , Slovakya , Ukrayna

Tablo 7'deki kişi başına düşen karbondioksit emisyon oranlarının karşılaştırılmasına bakıldığında, 1999 yılında Türkiye için gerçekleşen kişi başına 2,75 ton karbondioksit emisyonu rakamının, dünya ortalaması olan 3,83 seviyesinden düşük olduğu görülmektedir. Bunun anlamı Türkiye'nin küresel ısınmaya sebep olan karbondioksit emisyonu üretme açısından, kişi başına sorumluluğunun diğer ülkelere göre az olduğudur. İDÇS gereği , Ek-1 ülkeleri grubuna dahil edilen Türkiye'nin bu durumu, OECD ülkeleri ve AB ile karşılaştırıldığında daha da belirginlik kazanmaktadır. OECD ve AB ülkeleri için

ortalama değerler Türkiye'nin yaklaşık üç katı seviyesindedir.

1990-1999 döneminde fosil yakıt tüketimi sonucu üretilen karbondioksit emisyonu değişimlerinde Kyoto Protokolü'nde belirlenen hedefler açısından bakıldığında, gerçekleşen durumun pek de iç açıcı olmadığı görülmektedir. 1999 yılına göre toplam karbondioksit emisyonları dünya genelinde %8,9 oranında artış göstermiştir. OECD ülkelerinde bu artış aynı dönem için %10,3 olmuştur. 1990-1999 yılları arasında Türkiye'nin karbondioksit emisyonu miktarlarında ise %32 civarında bir artış gerçekleşmiştir. Bu oran genelde ekonomisi hızlı büyüyen ve büyümesinde yüksek oranda enerji girdisi kullanan gelişmekte olan ülkelerle paralellik göstermektedir.

Sonuç olarak; Türkiye'nin karbondioksit göstergelerine göre dünya sıralamasındaki yeri, 1999 yılı için, toplam karbondioksit emisyonunda alt sıralarda görülmektedir. Buna göre Türkiye, Kyoto Protokolü bağlamında bir azaltım hedefi alacaksa bu durumun göz önünde bulundurulabilmesini talep etme hakkı doğabilecektir.

Türkiye, UNFCCC Hükümetler Arası Görüşme Komitesi'nin 1992 Mayıs ayında gerçekleşen New York toplantısındaki görüşmeler sonucunda, Hem Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü üyesi ülkeler ve ekonomisi geçiş sürecindeki ülkelerle birlikte Ek-1 listesine , hem de OECD ülkeleriyle birlikte Ek-2 listesine alınmıştır.

Türkiye, UNFCCC' nin eklerinde gelişmiş ülkeler arasında değerlendirildiği için ve bu koşullar altında özellikle enerji ilişkili karbondioksit ve diğer sera gazı emisyonlarını, 2000 yılına kadar 1990 yılı düzeyine indirmek ve gelişme yolundaki ülkelere mali ve teknolojik yardımda bulunmak gibi yükümlülükleri yerine getiremeyeceği gerekçesiyle, UNFCCC' ni Rio'da imzalamamış ve sonrasında da taraf olmamıştır . Türkiye yine de, UNFCCC sürecini başlangıcından bu yana etkin bir biçimde izlemiş ve toplantılarda özellikle enerji ilişkili karbondioksit ve öteki sera gazı emisyonlarını 2000 yılına kadar 1990 yılı düzeyinde tutmasının olanaksız

olduğunu söyleyerek, Sözleşme'nin her iki ekinden de çıkarılması koşuluyla UNFCCC' ne taraf olma talebini tekrarlamıştır. (<http://rec.org.tr/files/iklim/iklim-turkiye.htm>)

Aralık 1997'de Japonya'nı Kyoto kentinde yapılan UNFCCC Üçüncü Taraflar Konferansı'nda, "Turkey and Greenhouse Gas Emissions" başlıklı tutum kağıdı resmi belge olarak yayınlanmıştır. (FCCC/CP/1997/MISC.3)Çevre Bakanlığı'nın eşgüdümünde, ilgili kurum ve kuruluşların katılımıyla hazırlanan "Turkey National Report on Climate Change" 1998 yılı Kasım ayında Arjantin'in Buenos Aires kentinde yapılan Dördüncü Taraflar Konferansı'nda kayıtlara geçirilerek dağıtılmıştır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın Dünya Bankası desteğiyle yürüttüğü "Enerji ve Çevre" konulu projeden elde edilen ilk sonuçlar, Kasım 2000'de Hollanda'nın Lahey kentinde yapılan Altıncı Taraflar Konferansı'nın Birinci Bölüm Toplantısı'nda sunulmuştur.

Türkiye, Kasım 2000'de yapılan Altıncı Taraflar Konferansı'nın (Lahey Konferansı) 1.Bölümü'ne görece farklı bir yaklaşımla katılmıştır. Yeni yaklaşım, Ek II'den çıkmak ve ekonomisi geçiş sürecindeki ülkelere sağlananlara benzer kolaylıkların Türkiye'ye de sağlanması durumunda IDCS'ye Ek I ülkesi olarak taraf olmak biçiminde olmuştur. Bu yaklaşıma uygun olarak, Lahey Konferansı'nda, Türkiye'nin sanayileşmenin ilk aşamasında olduğu hatırlatılarak ve IDCS'de belirtilen "ortak ama farklı sorumluluk ilkesi" doğrultusunda, ekonomisi geçiş sürecindeki ülkelere sağlanan ayrıcalıklar gibi uygun koşullardan yararlanması koşuluyla, isminin Ek II'den silinerek Ek I'de kalması yönünde resmi bir değişiklik önergesi verilmiştir.

Lahey Konferansı'nda alınan karar gereğince, Türkiye'nin Ek-II'den çıkarak UNFCCC'ye bir Ek-I ülkesi olarak taraf olma isteği, 29 Ekim-6 Kasım 2001 tarihleri arasında Fas'ın Marakeş kentinde yapılan Yedinci Taraflar Konferansı'nda ilgili yardımcı organ tarafından ele alındı. Türkiye'nin bu önergesi, konferansın

genel kurulunda görüşülerek oybirliği ile kabul edildi. Türkiye'ye ilişkin 26/CP7 numaralı kararda, Türkiye'nin isminin Ek-II'den silinmesinin kararlaştırıldığı ve tarafların Türkiye'yi Ek-I'deki öteki taraflardan farklı yapan özel koşullarını kabul etmeye davet ettiği belirtilmiştir. Bu gecikmiş ama olumlu gelişme sonunda Türkiye'yi de uluslararası toplumun küresel iklimi koruma çabalarının bir üyesi yapmıştır. Türkiye'ye ilişkin kararda özetle (FCCC/SBI/2001/48) ; Tarafların, eşitlik temelinde ve ortak ama farklılaştırılmış sorumlulukları ve bunu karşılayan olanaklarına uygun olarak, insanoğlunun bugünkü ve gelecek kuşakların yararı için iklim sistemini korumak zorunda olduklarının altı çizilmiştir.

Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ni onaylayarak 24 Mayıs 2004'de yürürlüğe sokan Türkiye, aradan 2 yıl geçmiş olmasına rağmen sera gazı envanterini çıkartmamıştır.Yine Türkiye Çerçeve Anlaşması'nda Ek-I ülkesi olmasına rağmen hala Kyoto Protokolü'nü imzalamamıştır. Dünyanın karbon emisyonları hızla artan ülkelerinden biri olan Türkiye, Kyoto Protokolü'nü imzalayıp meclisten geçirmemiştir.

Bugüne kadar Kyoto Protokolü'nün birçok kayda değer noktaları yayımlanmıştır. Bir tanesi; konferans boyunca gelişmiş olan ülkelerin gaz emisyonlarını azaltmak için Montreal'a kadar uzanan ve 2012 yılına kadar sürecek olan emisyon kontrolüne dayanan 2008-2012 periyodudur. Montreal, aslında sadece bu konuda tartışmayı kabul eden ülkelerin aynı zamanda en önemli ilk adımı da sayılabilir. ABD 2001 yılında Kyoto'dan çekilince, bu oldukça büyük tepkilere yol açmıştı. Tüm bunlar Amerika'nın Kyoto hakkındaki düşüncelerini değiştirmemiştir . Ancak bu gittikçe daha açık olarak, Washington'un Kyoto'ya karşı olan tavırlarına, dışarıdan gelen diğer tepkilerdir.

Örneğin Group of Eight, sera gazına karşı bir hareket planı ile liderlik yapmaya çalışmıştır. Ve altı Pasifik ülkesi Japonya ve Çin dahil olmak üzere birleşmişler ve global ısınmaya karşı birlikte hareket etme kararı almışlardır . (Konie 2006:12)

Türkiye’de durum bu şekilde gelişmektedir. Yani Kyoto’nun onaylanmamasına rağmen bir çok sivil toplum örgütü, sera gazı emisyonlarının yüksek değerlerinin yol açtığı tehlikeye dikkati çekmekte, kamuoyunu bilinçlendirmeye çalışmaktadırlar. İklim Değişikliği ve Küresel Ekoloji Çalışma Grupları arasında da en çok dikkati çeken Türkiye Yeşilleri Grubu, Tema Vakfı, Amerika Birleşik Devletleri , Avrupa Komisyonu ve Macaristan tarafından bağımsız uluslararası bir kuruluş olan Orta ve Doğu Avrupa için Bölgesel Çevre Merkezi (Regional Environmental Center)dir.

Türkiye’nin ekonomik ve çevresel amaçlarını yerine getirmede özellikle karbon emisyonlarının etkilerinin azaltılmasında, hükümet politikası çok önemlidir . Bu da, finansal yollar aracılığıyla en basitinden ailelerin kömür yerine doğalgaz kullanımının teşviği ve kömür kullanan tüketicilerin sayısının azaltılmasıyla mümkündür. Eğer Türkiye, Kyoto Protokolü’nü onaylarsa, esneklik mekanizmalarından Clean Development Mechanism vasıtasıyla krediler alacak ve yeni teknolojiler geliştirecektir. Bunun başarılması için endüstriyel kapasitenin ve iletişim sisteminin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır .

(www.pewclimate.org/docuploads/dev%5Fmitigation%2Epdf)

Türkiye Kyoto Protokolü’nü henüz onaylamamış olsa da, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’ni meclisten geçirdi. Sözleşmeyi onaylaması nedeniyle BM’nin ilgili karbon fonlarından yararlanmaya da hak kazandı. Türkiye, Kyoto Protokolü’nü onaylarsa en ucuz olan kömürle enerji üretim yatırımlarını terk etmek zorundadır. Bu nedenle Türkiye’nin iklim değişikliği toplantılarını son derece ciddiye alması, konu ile ilgili politikalar üretmesi gerekecektir .

(<http://yunus.hacettepe.edu.tr/NukEnerjiPlanl.doc>.)

Türkiye’nin Kyoto Protokolü’nü imzalaması ve protokole taraf olması, Avrupa Birliği uyum çalışmalarını da olumlu etkileyecektir. Örneğin Türkiye’nin katılım yönünde ilerlemesi hakkında Haziran 2004 İlerleme Raporu’nda, Türkiye’nin Kyoto’yu onaylamasının, Avrupa İklim Değişikliği politikasına katkıda bulunacağını da altı çizilmelidir.

(<http://photius.com/countries/turkey-european-union>)

2004 yılında gerçekleştirilen Onuncu Taraflar Konferansı'ndan itibaren Türkiye UNFCCC müzakerelerine artık Gözlemci Ülke yerine Taraf Ülke olarak katılmaktadır. UNFCCC bünyesinde resmi olarak sadece Ek-I , Ek-II ve Ek-1 Dışı olarak üç temel grup bulunmasına rağmen, gayri resmi düzeyde birçok yeni oluşum ortaya çıkmıştır. Bu yeni oluşumlar, özellikle oybirliği ile kararın geçerli olduğu resmi müzakereler süreçlerinde ülkelerin taleplerinin daha rahat dile getirilmesine veya benzer çıkarılara sahip olan ülkelerin güçlerini birleştirmelerine yardımcı olmaktadır. İklim Değişikliği alanında İDÇS ve Kyoto Protokolü'nün yapısının mekanizmalarının Hükümetler Arası Müzakereler Komitesi'nin resmi olarak 1991'de çalışmalarına başlayan oturumlarında çok çetin, kimi zaman aylarca süren müzakereler sonucunda ortaya çıktığı değerlendirildiğinde, bu ittifak, oluşum veya koalisyonlar daha da önem kazanmaktadır . (Türkeş 2002:18-48)

Türkiye'nin 24 Mayıs 2004 tarihi itibari ile taraf olduğu İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne yönelik olarak, "Ulusal Bildirim Raporu" hala hazırlık aşamasındadır . Aynı zamanda da Türkiye'nin sera gazı emisyonları projeksiyonlarının da henüz belirlenmemiş olması da aynı zamanda müzakereler gücünü de zayıflatmaktadır. Söz konusu Ulusal Bildirim'de Türkiye'nin ileriye yönelik çalışmaları ve öngörülerini yer alacaktır. Ayrıca orta ve uzun dönem projeksiyonları içeren noktalara dayanarak emisyon azaltım senaryolarının oluşturulması gerektirir. Türkiye'nin Sözleşme ile ilgili olarak yürüteceği müzakereler sürecinde bütün bunlar önemli yer tutacaktır.

Diğer taraftan, Türkiye henüz Kyoto Protokolü'ne taraf olmamasına ve bir süre daha gündemine alamayacak olmasına karşılık, zaman içinde özellikle AB üyelik süreci kapsamında, bu konu daha yoğun bir şekilde gündeme gelecektir . (Arıkan 2005:4-39)

Türkiye, Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)'nin 1998 yılından beri sürdürmekte olduğu değerlendirme süreci için, bu sürece geçmişte

katılamamıştır. Bununla birlikte, ilk kez Türkiye’den birkaç bilim adamı ve hükümet uzmanı , IPCC Üçüncü Değerlendirme Raporu’na katkıda bulunmuşlardır.

İDÇS’ nin yapısının oluşturulduğu 1991-1995 yılları arasındaki Hükümetler Arası Müzareke Komitesi Toplantıları, kamu kurumları tarafından etkili bir biçimde izlenememiştir. Yüzlerce kişinin katıldığı bu görüşmelerde Türk heyetleri nadiren en fazla üç kişiden oluşmaktadır. 1995 yılından itibaren gözlemci statüsünde katılım sağlanan Taraflar Konferansları’nda heyet sayısının yedi kişi olmasıyla göreceli bir artış sağlanmıştır. Ancak Taraflar Konferansı Toplantıları’nda OECD ülkelerinin ortalama otuz , Ek-1 Dışı ülkelerinin ortalama on beş kişi ile müzarekelere katıldığı düşünüldüğünde, bu sayı çok yetersizdir.

Yine de katılımlar açısından olumlu gelişmeler de bulunmaktadır. On Birinci Taraflar Konferansı, 1997 yılında imzalanan ve küresel ölçekte sera gazlarının salınımlarının azaltılması amacıyla atılan en somut adım olarak tanımlanan Kyoto Protokolü’nün ilk resmi Taraflar Buluşması’na Türkiye’den “ASAM” , Regional Environment Center davetlisi olarak katılmıştır. Böylece “ASAM” , Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi resmi toplantılarına katılan ilk Türk sivil toplum kuruluşu olmuştur . (Pamir 2006 :82)

28 Kasım 2005 tarihi itibariyle Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’ne 189 , Kyoto Protokolü’ne ise 159 ülke taraf olmuştur . Türkiye henüz Kyoto Protokolü’ne taraf olmayan ülkeler arasındadır . (<http://unfccc.int>)

Aslında özetle Türkiye’nin toplam emisyon salım tutarı dışında kalan göstergelerde yer aldığı, bu nedenle gelişmiş ülkelerle birlikte değerlendirilmesinin hakkaniyete ve UNFCCC’nin “ortak ama farklı sorumluluklar” ilkesine uymadığı görülecektir. Türkiye, 1992-1995 dönemlerinde katıldığı tüm toplantılarda, özellikle enerji ilişkili karbondioksit ve öteki sera gazı emisyonlarını 2000 yılına kadar 1990 düzeyinde tutmasının olanaksız olduğunu ve UNFCCC’ini iki ekinden de çıkararak, ya da özel koşulları dikkate alınarak kendisine bazı kolaylıklar sağlanması koşuluyla eklerde kalarak, Sözleşme’ye taraf olabileceğini resmi olarak bildirmiştir (Bağcı 2000 36-90) . Aralık 1997’de Kyoto’da, Türkiye isminin

UNFCCC' nin eklerinden silinmesi için Pakistan ve Azerbaycan tarafından verilen değişiklik önermeleri, esas olarak ABD ve AB'nin etkisiyle kabul edilmemiştir. O aşamada Türkiye'den, salınımlara ilişkin gönüllü bir yükümlülüğü kabul etmesi beklenmiştir. Türkiye'nin çabalarına ve beklentilerine karşın, UNFCCC' nin 1998 yılında Buenos Aires'de yapılan Dördüncü Taraflar Konferansı'nda, 1999 yılında Bonn'da yapılan Beşinci Taraflar Toplantıları'nda, Türkiye'nin eklerden çıkma isteği tekrar AB ve ABD tarafının etkisiyle kabul edilmemiş; Kasım 2000 tarihinde Lahey'de yapılan Altıncı Taraflar Konferansı'na ertelenmiştir. Türkiye Lahey Konferansı'nda, Ek-2'den çıkmayı ve UNFCCC'ye özel koşullarının dikkate alınması koşuluyla, bir Ek-1 tarafı olarak kabul edilmek istediğini içeren bir öneriyle katıldı. Ancak Türkiye'nin bu değişiklik talebi, Pakistan ve Kazakistan tarafından desteklenmesine karşın, bir kez daha kabul edilmedi. Türkiye'nin UNFCCC karşısındaki tutumu 1992-1997 (Rio Zirvesi'nden Kyoto Protokolü'ne kadar) ve 1997-2000 dönemindeki tutumu ise farklılık göstermektedir.

Bu dönemleri değerlendirmek gerekirse, Türkiye'nin 1992-1997 yılları arasındaki tutumu, eklerden çıkmak ve yalnız bu koşullar altında UNFCCC' ne taraf olmaktır. Kyoto'da başlayan ve 1997-2000 dönemindeki tutumu ise, yine UNFCCC eklerinden çıkmak, ama aynı zamanda Türkiye'nin UNFCCC karşısındaki sorununu ve bu sürece dahil olmanın somut yollarını araştıran görüşmeleri de içeren daha yumuşak bir yaklaşım senaryosunun altında tutma; ya da OECD ortalaması esas alınarak bazı azaltma hedeflerinin belirlenmesi şeklinde özetlenebilir. Ayrıca bu dönemde içerisinde , Kasım 1998'de Buenos Aires'te yapılan Dördüncü Taraflar Konferansı'nda gönüllü bir ulusal bildirimini yerini tutabilecek nitelikteki bir iklim değişikliği raporu da hazırlanarak katılımcı devletlere dağıtılmıştır. (<http://uncccd.int/cop/reports/northmed.national/2000/turkey-eng.pdf>)

Üzerinde durulan iki dönemin ortak özelliği ise, Türkiye'nin “ortak ama farklılaştırılmış sorumluluk “ ilkesi altında kendi özel durumu ve güçlükleri dikkate alınarak uygun koşullar oluşturulmadan ve eklerden çıkarılmadan, bu şekliyle UNFCCC' ne taraf olmak istememesiydi. Türkiye Lahey Konferansı'ndaki girişimi ile, uluslararası görüşmeler sürecine, yine görelî olarak farklı bir yaklaşımla

çıkılmıştır. Bu yeni yaklaşım, "Ek-2'den çıkmak" ve "ekonomisi geçiş sürecindeki eski sosyalist ülkelere sağlananlara benzer kolaylıkların Türkiye'ye sağlanması durumunda Sözleşme'ye Ek-2'de taraf olmak ve Türkiye'den istenen sera gazı salınımlarını sayısal olarak azaltma yükümlülüğünün, enerjinin bir doyma noktasına ulaşacağı zamana kadar ertelenmesi konusundaki görüşlerini sürdürmek biçimindedir. Sonuç Lahey Konferansı'nda alınan karar gereğince Türkiye'nin Ek-2'den çıkarak UNFCCC'ye bir Ek-1 ülkesi olarak taraf olma isteği, 29 Ekim-6 Kasım 2001 tarihlerinde Fas'ın Marakeş kentinde yapılan Yedinci Taraflar Konferansı'nda ilgili organlarca ele alınarak kabul edilmiştir (FCCC/SBI/2001/L.8).

Bu gecikmiş ama olumlu gecikme, sonunda Türkiye'yi de , uluslararası toplumun küresel iklimi koruma çabalarının bir üyesi yapmıştır. Tarafların eşitlik temelinde ve ortak ama farklılaştırılmış sorumlulukları ile bunu karşılayan olanaklarına uygun olarak, insanoğlunun bugünkü ve gelecek kuşaklarının yararı için iklim sistemini korumak zorunda olduklarının altı çizilerek; Türkiye'nin isteği, özellikle Lahey'de isminin Ek-2'den silinmesini kararlaştırdığı, tarafları da Türkiye Sözleşme'ye taraf olduktan sonra, onu Ek-1'deki taraflardan farklı yapan özel koşullarını kabul etmeye davet ettiği açıklanmıştır.

1996 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulmuş ve ilgili komisyonlarca kabul edilmiş olan "Türkiye'nin İDÇS'ne Katılmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı'nın" bu son olumlu gelişme dikkate alınarak , yapılacak değişikliklerle birlikte , Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda onaylanarak yürürlüğe girmesi beklenmektedir(Türkeş 2002). UNFCCC' nin TBMM tarafından onaylanma sürecinin tamamlanmasıyla birlikte de Türkiye , taraf bir ülke olarak karar düzenekleri içerisinde yer alabilecek ve ulusal rapor hazırlama çalışmalarına başlayarak , uyum konusundaki çabalarını sürdürecektir.

Kyoto Protokolü, iklim değişikliğine karşı politik bir sembol olmuştur . Türkiye'den de beklenen iklim değişikliğine karşı ciddi adımlar atmasıdır.(<http://greenpeace.org/turkey-tr>)

Türkiye’de iklim değişikliğinden kaynaklanan sorunlar, daha az öncelikli olarak ele alınmakta, bu konuda uygulamaya dönük çalışmalar yürütülememektedir . Bu sorunun başında ise yeterli kaynak ve gerekli koordinasyonun sağlanamaması gibi nedenler sayılmaktadır.

Uygulamada karşılaşılan sorunlar nedeniyle sera gazı salınım projeksiyonlarına dair model çalışmaları yeterince kullanılmaktadır. Yine iklim değişikliğinin etkileri, iklim modelleri, iklim değişikliğine uyumu ve buna karşı stratejilerini içeren yeterli analiz çalışması bulunmamaktadır. İklim değişikliği ile ilgili olarak kitlelerin eğitiminde resmi olarak yayınlanan yeterli düzeyde ve çeşitlilikte Türkçe dokümantasyonun bulunmaması, kamuoyunu bilgilendirmek ve bilinçlendirmekten yoksun bırakılmaktadır .

Kamuoyunu bilinçlendirme çalışmaları sadece ağırlıklı olarak sivil toplum kuruluşları tarafından yapılmaya çalışılmakta, dolayısıyla konu hakkında ilgi ve bilgisi olmayan kamuoyu, iklim değişikliği sorununa ekonomik sorunlara olan yaklaşımı kadar ciddi ve bilinçli olarak yaklaşmamaktadır .

Bütün bu sorunları çözmek için hükümetin iklim değişikliği ile ilgili yasal düzenlemeler yapması gerekmektedir. Böylece sera gazı emisyonlarının kontrolü ve azaltımı sağlanabilecektir .

Daha da önemlisi müzareke heyetlerinin sürekliliği ve etkinliği sağlanmalı, üniversiteler, YÖK ve TÜBİTAK gibi bilim merkezleri bünyesinde konu ile ilgili uluslararası kurumlarla işbirliği içerisinde olabilmeye öncelik verebilecek yeni araştırma kuruluşları veya merkezlerinin açılması gerekmektedir. Bu bağlamda iklim değişikliği konusu ile ilgili yüksek lisans ve doktora düzeyinde yeni araştırmaların yapılması mutlaka teşvik edilmelidir .

Hedef kitlelere ulaşımın kolaylaşması açısından, öncelikle üst düzey kamu görevlileri bilgilendirilmelidir. Bu sayede her yerleşimde eğitim ve bilinçlendirme açısından daha geniş kitlelere ulaşım sağlanmalıdır. Hükümet politikaları içerisinde

mutlaka sera gazı emisyonları hakkında özel sektör bilgilendirilmeli, bununla ilgili süreli yayınlar aracılığı ile iklim değişikliği sorunu ve bu sorunun çözümünde işbirliği arayışına gidilmesi yanı sıra, konunun her zaman güncel tutulması da önemli bir yer tutmaktadır .

2006 senesi iklim değişikliğine yönelik çalışmalar açısından daha olumlu geçmiştir. 10-11 Haziran 2006'da Türkiye'nin Özel Şartları ve Ulusal İklim Değişikliği Eylem Toplantısı'nın hemen ardından yaklaşık iki yıldır yapılması beklenen Ulusal Bildirim Hazırlık Projesi, 3 Temmuz 2006'da kamuoyuna sunulmuştur .(Apak-Ubay 2006 7)

Aslında Türkiye için temel sorunlar, küresel değişiklik sorununun kontrolü için izlenecek politikaların oluşturulması, önlemlerin alınması ve uygulanmasıyla ilgili ya da tam anlamıyla sorumlu bir kurumun henüz belirlenememiş olmasıdır. Çevre Bakanlığı'nın konunun tüm ayrıntılarını içerecek biçimde güçlendirilmesi en uygun çözümlerden biri olacaktır .

3.2. JAPONYA'NIN ULUSAL ve ULUSLARARASI ÇEVRE POLİTİKASI

Güneş'in hiç batmadığı ülke olan Japonya'nın savaş sonrası ekonomisi hızlı bir şekilde büyümüş ve 1953 ile 1973 yılları arasında %8'lik bir ortalama yıllık büyüme oranını sürdürmüş olup, halen ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük gücü olarak yerini almaktadır. Japonya'nın 1960'lı yıllardaki hızlı büyüme dönemi boyunca çevre kirliliğinden kaynaklanan çeşitli sorunlar yaşamış olmasına rağmen hükümet, endüstri ve kamuoyu desteği ile çözüm arayışları sürmüştür. Halen Japonya dünya çevre sorunlarının çözümünde aktif bir rol oynamaya devam etmektedir. Özellikle hızla gelişen teknolojisi ve sanayisi için gerekli doğal kaynaklar bakımından hemen hemen dışarıya bağımlı olduğu da oldukça önemli bir noktadır .

Aslında Japonya’da kirlilik 1910-1931 yılları arasında kendini göstermeye başlamış ve ilk olarak doğal kaynaklarda çeşitli azalmalar tespit edilmiştir .

(http://pbs.org/wgbh/commonwealth/lo/countries/jp/jp_env.html)

1932-1945 yılları arasını kapsayan dönem, askeri ekonominin yükselmesiyle çeşitli çevre sorunlarının daha belirgin olduğu bir dönemdir. 6 Ağustos 1945 sabahı 08:15’de Japonya’nın en eski askeri merkezlerinden biri olan Hiroshima’ya “Küçük Çocuk” adı verilmiş uranyum bombası atılmıştır. Daha bu bombanın verdiği şaşkınlık bitmeden, ”Küçük Çocuk” dan üç gün sonra 9 Ağustos 1945 tarihinde Nagazaki’ye “Şişman Adam” isimli plütonyum bombası atılır ve Nagazaki yok edilir .

İnsanlık tarihinin bu en kanlı olaylarından ikisi , binlerce insanın hayatını kaybetmesinin yanı sıra, ısı ve ışığın binlerce katını içeren bir radyasyonun yayılmasına da yol açarak doğal çevrenin büyük bir tahribat görmesine neden olmuştur .

1946-1949 yılları atom bombalarının doğadaki tahribatının artık daha da net gözlemlenebildiği bir dönemdir. 1950-1964 yılları ise ekonominin canlanmaya başladığı yıllardır. Çünkü yeni teknolojiler kullanılmaya başlanmıştır. 1974 ve 1979 yılları arasında Japonya’nın yaşadığı iki petrol şoku, ekonomiyi dolayısıyla zayıflatmış; bunun sonucunda da çevrenin korunması ile ilgili önlemler, dikkate değer bir özellik göstermemiştir .

Ancak 1980-1989 yılları endüstrinin gelişmesiyle birlikte çevre sorunlarının tekrar gündeme gelmeye başlamıştır. 1997 Kyoto Protokolü sonrasında Japonya’da sera gazı emisyonlarına karşı ciddi olarak tanımlanabilecek önlemler alınmaya başlanmıştır .

1997 Kyoto Protokolü sonrasında Japonya’da yaşanan bir olay, çevre sorunlarının Japonya’da trajik bir şekilde gündeme gelmesine neden olmuştu. 1999

yılında Japonya'nın en büyük nükleer facialarından biri olarak, Tokaimura kentindeki Uranyum Yeniden İşleme Merkezi'ndeki kaza sonucunda 55 kişi hayatını kaybetmiş, radyasyon tehlikesi gündeme gelmiştir .
(http://pbs.org/wgbh/commandingheights/lo/countries/jp/jp_env.html)

Japonya'da sıcaklıklar yirminci yüzyıl boyunca ortalama olarak bir derece artmıştır. Japon Çevre Bakanlığı'na göre sera gazı emisyonlarının atmosfere verdiği zarar ise 2003 yılında %8.3 oranında artmıştır. Buradaki artış oranı ise Kyoto Protokolü'nün belirlediği temel sene olan 1990 yılı ile karşılaştırılmıştır. Bu da 1237 milyon tondan 1339 milyon tona yükselmesi anlamına gelmektedir. Bunu sektörlere göre dağılımı ise aşağıdaki gibidir . (White Paper 2005)

- Endüstriyel faktörler %37,9
- Ulaşım %20,7
- Ticari %15,6
- Konut %13,5
- Endüstriyel işlemler %3,8
- Atıklar %1,9
- Enerji %6,8
- Diğer %0
- Toplam %100,2

(İstatistik olarak bakıldığında emisyon oranı toplamının net bir sonuç vermesi gerekmemektedir)

Yukarıdaki sonuçlar incelendiğinde, teknolojinin gelişmesiyle, özellikle endüstriyel faktörlerin atmosfere verdiği zararın büyük bölümünü oluşturduğu görülecektir. Ulaşım da oldukça yüksek bir oranla, Japonya'nın sera gazı emisyonlarının yükselmesinde etkisi olan bir başka etkidir. Dördüncü sırada bulunan konut kaynaklı tahribatın ne kadar yüksek olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yüzden de özellikle kamuoyunun bilinçlendirilmesi, Japonya'nın çevresel sorunlarının çözümünde hedeflerine ulaşabilmesi için önemli bir yer tutacaktır .

Kyoto Protokolü'nün kullanımına sınırlamalar getirdiği sera gazlarının ise Japonya'daki kullanım oranları aşağıda maddelenmiştir .

- CO2 %94,0
- CH4 %1,4
- N2O %2,6
- HFCs %0,9
- PFCs %0,7
- SF6 %0,3

(Kaynak.Japon Çevre Bakanlığı)

Yukarıdaki sonuçlardan da görüldüğü gibi özellikle karbondioksit oranı diğer sera gazlarına oranla oldukça büyük bir yer tutmaktadır. Teknolojik açıdan sürekli olarak ilerleme gösteren dünyanın ikinci dev ülkesinde bu sonucun olması da normal karşılanacaktır. Yüzölçümü 377,900 kilometre kare olan Japonya'nın %66'lık bölümü ormanlardan ve %13'lük kısmı ise düz arazilerden oluşmaktadır. Ancak 2000 yılında nüfusu 127 milyonu bulan ülkede, bu kalabalığın ikametinin sağlanabilmesi bile inşaat sektöründeki yükselişi sağlayacaktır. Bu kadar kalabalık bir nüfusa oranla adalar ülkesi Japonya'nın düz alanlarının kısıtlı olması mutlaka ormanlık arazilerde tahribata yol açacaktır. Bu da sera gazları emisyonunun atmosfere vereceği zararı arttıracak bir unsur olacaktır .

Japonya, enerji kaynakları açısından oldukça fakir bir ülkedir. Toplam petrolünün %85'ini Ortadoğu'dan karşılamaktadır . (<http://enecho.meti.go.jp/oil/policy.html>) .Toplam enerjisindeki petrolün yeri %49 oranındadır. Kıyaslama yapmak gerekirse , Almanya'nın enerji kaynakları içinde petrolün yeri %40, Fransa'nın %38 oranındadır . Japonya petrolün tamamını ithal ederken , Almanya %97'sini, Fransa %98'ini ithal etmektedir. Bu rakamlar Japonya'nın dışarıya ne kadar bağımlı olduğunu göstermektedir. Ancak 1973 yılında enerji kaynakları içerisinde petrolün oranı %77 iken, özellikle petrol krizlerinden sonra bu bağımlılığı azaltmaya çalışmıştır. Bu oran da %77'den %49 oranına

inmiştir. Ancak bunun büyük bir kısmı yine de Ortadoğu'ya bağımlı şekildedir .

Bu yüzden de Japonya alternatif enerji kaynakları aramaktadır. Bugün için Japonya'nın iki temel enerji politikası olduğu söylenebilir. Enerji kaynaklarını arttırmak, enerji çeşitliliğini sağlamak bu politikaları oluşturan temel kaynaklardır. Japonya tek bir kaynağa bağımlı olmaktan kurtulmaya çalışmaktadır. 1973 tarihinde kömür %15'lik bir paya sahipken, bugün %19'a , doğal gaz %2'den %13'e , nükleer güç ise %1'den %13'yükselmiştir. Nükleer enerji ile elektrik üretim oranı %5'den %21'e çıkarken , petrolle üretim oranı ise %73'ten %8'e düşmüştür .
(<http://enecho.meti.go.jp/japan/supply.html>)

Görüldüğü gibi Japonya enerji kaynaklarını şekillendirmeye çalışmaktadır . Bu bağlamda petrole olan bağımlılığını azaltmaya çalıştığı da ifade edilebilir . Japonya 'nın yeni enerji kaynaklarına yöneldiği de görülmektedir. Örneğin rüzgar enerjisi , güneş panelleri , sıcaklık farklarından enerji elde etme , yakıt hücreleri gibi alternatif kaynaklar üzerinde de araştırmalar yapmaktadır .
(http://enecho.meti.go.jp/energy/new_energy/trends.html)

25 Ekim 2005 tarihli Japon Çevre Bakanı Yuriko Koike' nin raporunda sera gazı emisyonlarını azaltmak için çabaların arttırılması ve bunun için de kamuoyunun bilinçlendirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur .

Aynı yıl, Japon Çevre Bakanlığı'nın iklim değişikliğini önlemek için halkın katılımını ön plana çıkardığı “COOL BIZ” , kamuoyunda olumlu tepkilere neden olmuştur. Japonya kamu sektöründe “yaz kampanyası” olarak da bilinen ve 1 Haziran 2005-30 Eylül 2005 tarihleri arasında kamu kurum ve kuruluşlarında kravat takma ve ceket giyme zorunluluğunu ortadan kaldıran “COOL BIZ” normal koşullarda 26 derece düzeyinde ayarlanan klimaların 28 derece düzeyinde çalıştırılmasını içermektedir .

Japonya Elektrik Şirketleri Federasyonu'nun (FEBC), yaptığı açıklamaya

göre, kampanya ile aynı yılın Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında 210 milyon kwh enerji tasarrufu sağlandığı duyurulmuştur . Bunun sonucunda ise toplam enerji harcamalarında 175 milyon ABD doları tutarında ve sera gazı salınımlarında da 79.000 tona eşdeğer karbondioksit düzeyinde bir azalma elde edilmiştir. Sonuç olarak ”COOL BIZ” kampanyası kamuoyunun iklim değişikliğini önleme çabaları konusunda bilinçlendirilmesi gibi önemli bir görevi yerine getirmiştir . (Arita 2005:6).

Aynı sene içerisinde 1 Ekim’den itibaren ise kış boyunca klima termostatlarının 20 derece olarak ayarlanacağı “WARM BIZ” adı verilen kış kampanyası düzenlenmiştir. Kampanya kapsamında kamu çalışanlarına ofislerinde kazakla oturmaları tavsiye edilmiş, bunun klima kullanımının azaltılması dolayısıyla sera gazlarının atmosfere vereceği tahribatı azaltmasında küçük bir adım olarak günlük hayata geçirilmesi gerektiği belirtilmiştir .

(<http://japantimes.co.jp/cgi-bin/getarticle,2005/106f1.html>)

Global ısınma, 1980’lerin sonunda ozon deliğinin belirlenmesiyle uluslararası politik bir konu haline gelmiştir. Bunun bir sorun olduğunun kabul edilmesi ise 1988 yılının Haziran ayında Kanada Toronto’da Birinci Dünya Konferansı’nda ifade edilmiştir. 1989 yılında Noordwijik’de karbondioksit ve çeşitli sera gazı emisyonlarının zararları hakkında tartışmalar yapılmıştır. Tüm bu gelişmeler çerçevesinde 12 Mayıs 1989 tarihinde Japonya , “Global Çevre Koruma Komisyonu’nu” kurmuştur. Japon Çevre Bakanlığı bünyesinde her yıl yayınlanan “White Paper” , aslında bu komisyonun global çevreyi korumada ilk büyük adım olduğunu belirtmiştir . (White Paper 1990)

23 Ekim 1990 yılında Japon Bakanlık Komisyonu global ısınmayı engellemek ve bunu isimlendirmek için bir hareket planı (Action Plan to Arrest Global Warming) hazırlamıştır. Bu plan sera gazı emisyonlarını, 1990’lı yıllardan 2000’li yıllara kadar olan periyod içerisinde dengelemeye çalışan hükümetin ulusal duyurusunu içermektedir. Bu da tam global iklim değişikliği tartışmalarının ortasında, uluslararası dikkatlerin Japonya üzerinde toplanmasına neden olmuştur .

1992 yılı Haziran ayında, Japonya UNFCCC üzerine imzasını atmıştır. Hemen ardından Japonya, sera gazı emisyonlarını dengelemesi açısından hareket planının devam edeceğini kamuoyuna duyurmuştur. Japonya UNFCCC' yi imzalamadan önce sera gazlarının revizyonu olarak gerek gördüğü “karbon vergisi” ni duyurmuş ve bununla ilgili tartışmalar devam ederken Japon Çevre Ajansı karbondioksit ve diğer sera gazı emisyonlarının düşürülmesinde karbon vergisinin gerekli olacağı konusunda bir rapor yayınlamıştır .(JEI Report no:47/a 1990:11)

16 Aralık 1994 tarihinde Japon Hükümeti , “Temel Çevre Planı” nı hazırladı . Bu plan 1993 tarihinde kabul edilen “Temel Çevre Yasası”nın sürekliliği için ve Japon hükümetinin uzun vadede çevre politikasının şekillenmesi açısından önemli bir yer tutmaktadır . Haziran 1994 tarihinde başbakan Merkezi Çevre Ajansı’ndan bu plan dahilinde bir rapor hazırlamasını istemiştir. Konsey de 9 Aralık 1994 tarihinde raporunu Japon hükümetine sunmuştur. Hükümet ise bu rapor dahilinde çevre politikalarını daha sistematik bir hale getirmiştir .

Bugünün çevresel sorunlarına bir cevap olarak “Temel Çevre Planı”, yirmi birinci yüzyıl boyunca uzun vadede bir çevre politikasının belirlenmesine yardımcı olmuştur. Aynı rapor yerel yönetimler, özel şirketler ve kurumlar tarafından da benimsenmiştir. Bu sayede de raporun, Japonya’nın ulusal ve uluslararası çevre politikasında spesifik bir görevi bulunmaktadır. Günümüzde Japon hükümeti, bu rapor ile çevre politikasını şekillendirmiş, kamuoyunun gönüllü olarak çevre kirliliğini önleme çalışmalarına bireysel ya da kurumsal olarak katılımını cesaretlendirmiştir .

(<http://env.go.jp/policy/j-hiroba/04-4.html>)

“Temel Çevre Planı” nın dört ana faktörü bulunmaktadır. Bunların ilki “materyal dönüşümdür”. Sosyoekonomik unsurların, çevre üzerindeki olumsuz etkilerini özellikle maliyet açısından en aza indirmek; geri dönüşüm yoluyla üretim ve tüketim maliyetlerini inceleyen ve dengeleyen bir sistemin oluşumunu gerçekleştirmektir. Bu faktörlerin ikincisi “bir arada olma” görüşüdür. Burada

çevreye yapılan tahribatın bugünkü ve gelecek kuşaklar için en aza indirilmesi hedefi söz konusudur. Bu ilke doğrultusunda, doğanın ve insan etkinliklerinin birbirleriyle uyumlu olması gerekmektedir . Üçüncü unsur, “katılım” ile ilgilidir . Merkezi ve yerel yönetimlerin, özel kuruluşların, resmi kurumların bu sorumluluğu paylaşımında ortak katılımın önemi ve gerekliliğine dikkati çekilmektedir. Son olarak dördüncü prensip, başta iklim değişikliği olmak üzere tüm çevre sorunlarını, diğer ülkelerle birlikte uluslararası platformda, ortak hedefler doğrultusunda çözmeye çalışmaktır .

(<http://env.go.jp/jp/policy/plan/basic/outline.html>)

1995 yılı Haziran ayında Berlin Buyruğu, Kyoto Protokolü için bir hazırlık dönemini içermiştir. Bu dönemde Japon Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Japon Dışişleri Bakanlığı ile Japon Çevre Bakanlığı, Japonya'nın olası tartışmalarda hedef olmaması için ortak çalışmalara başlamışlardır. Japon Çevre Bakanlığı, kendi bünyesinde kurduğu “Merkezi Çevre Konseyi” ni duyururken, Japon Sanayi ve Ticaret Bakanlığı da “Endüstri Konseyi” ve “Enerji Çalışma Konseyi” nin kurulduğunu kamuoyuna duyurmuştur .

Bu arada Japon Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı, endüstriyel kurum ve kuruluşlardan emisyon azatlımı konusunda bir yardım istemiştir. Bunun üzerine yeni kurulan “Nippon Keidanren” , 1997 yılının Haziran ayında kendi hareket planını hükümete sunmuştur (Sawa,Kikukawa 2003) .Aynı federasyonun bugün 1351 şirket ve 130 endüstriyel kuruluş üyesi bulunmaktadır . (<http://keidanren.or.jp/profile>)

1997 yılı yazında komisyonların katılım toplantısı düzenlenmiş, burada da başbakan Ryutaro Hashimoto, global iklim değişikliği sorununu önleme çabalarının devam etmesi isteğinde bulunmuştur. 1997 ‘de Kyoto Protokolü’nün kabulünün hemen ardından başbakan Hashimoto ve kabinesi, “Global Isınmayı Önleme Merkezi” nin kurulmasını sağlamıştır . (Hattori 1999 Report no:11)

1997 yılında kurulan “Global Isınmayı Önleme Merkezi (Global Warming Prevention Headquarter)” , 19 Haziran 1998 tarihinde sera gazı emisyonlarının

azaltılması konusunda bazı noktaların önemine dikkat çekmiştir .

- Global ısınma tabanlı geniş bir iklim değişikliği politikası yasası
- Kaidenran'ın gönüllü hareket planını da içeren mantıklı bir enerji kullanımı ile ilgili yeni bir yasa
- Sera gazı emisyonlarının kontrolü
- Çevre ve enerji teknolojilerinin gelişiminin desteklenmesi
- Global izleme sistemlerinin izlenmesi
- Uluslararası işbirliği
- Japon hayat şeklinin değişimi

Global Isınmayı Önleme Merkezi'nin önemine değindiği noktaların kamuoyuna duyurulmasının ardından Çevre Ajansı(EIA), “The Climate Change Policy Low” başlıklı bir öneride bulundu. Buna göre oluşturulan “Top Runner Program” , enerji kullanımı ile ilgili gerekli bilgileri içermektedir. Aynı zamanda ulaştırma araçlarından, bilgisayarlara kadar çok geniş bir yelpazede birçok ürünün iklime olan etkileri ile yeni oluşturulan standartlar ifade edilmektedir . (<http://eecj.or.jp/toprunner/pamph/>)

Tüm bu çabalar devam ederken, Japonya Ağustos 2002 tarihinde Jonnesburg Dünya Zirvesi'ne katılmıştır. Konuyla ilgili tüm bakanlıklar, Zirve'de bulunarak, uluslararası platformda yer almışlardır. Bunun da öncesinde Japonya yetmiş dördüncü üye olarak, 4 Haziran 2002 tarihinde Kyoto Protokolü'nü onaylamıştır . (<http://unfccc.int/resource/docs/idr/jpn03.pdf-126.8KB->)

Aynı tarihte Japonya Merkezi Çevre Konseyi “Kyoto Protokolü'ne Doğru Yerel Görünüm” isimli bir rapor hazırlamıştır. Adı geçen rapora göre, Japonya'nın 2010 senesine kadar sera gazı emisyonlarını 1990'lı yıllara çekilmesi için gerekli çabayı sürdürmeye kararlı olduğu üzerinde durulmuştur (MOE Central Environmental Council 2002) . Bu raporun yayınlanmasından çok kısa bir süre önce Japon Ekonomi Bakanlığı , 28 Aralık 2001 tarihinde bir rapor sunmuştur. Bu rapor üç ana prensibi içermektedir .

- Minimum teknoloji giderleri ile maksimum iklim değişikliği hedeflerine ulaşabilmek için , kaynakların uygun kullanılmasını sağlamak
- Ekonominin aşırı yükten korunmasını sağlamak
- Sektörler arasında aşırı yük dengesinin sürdürülmesini sağlamak

Bu prensiplerin ise uygulanabilmesi için bazı şartların ön planda tutulması gereklidir . Burada dikkat edilmesi gereken hususlar ;

- Bu görüşlerin temel alındığı çalışmalarda , enerji ve teknoloji politikasına öncelik verilmeli ,
- Endüstri sektöründeki ilerlemeler , gönüllülük esasına dayanmalı ,
- Gönüllü firmaların çabalarının devamı için, firmalar şeffaf bir şekilde güçlendirilmeli, kredilendirilme gibi ekonomik desteklerde kolaylıklar gösterilmelidir (METI Global Environmental Committee Industrial Structure Council 2001) .

Yukarıda da özetlenen ana prensiplere göre, Japon Hükümeti'nin küresel iklim değişikliğini önleme çalışmalarında açıkça çaba gösteren ya da bu konuda iyi niyetli davranan kuruluşlara destek olduğunun altı özellikle çizilmektedir. Ancak bunu yaparken ülke ekonomisinin içinde bulunduğu şartlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Tüm bunlar 13 Şubat 2002 tarihinde başbakan Junichiro Koizumu' nun desteklediği ve GWPH'nin hazırladığı "Future Guidance for the Radification of Kyoto Protocol" raporu ile ayrıntılı bir biçimde kamuoyuna sunulmuştur. Bu açıklamaların temelinde de özellikle fuel-oil'den nükleer enerjiye geçişin gerekliliği üzerinde durulmuştur (Mainichi Shinbun 20/03/2002) .

GWPH'nin 13 Şubat 2002'de yayınladığı raporun rehberliğinde, yine GWPH tarafından 19 Mart 2002 tarihinde "New Guideline to Promote the Prevention of Global Warming" isminde yeni bir rapor yayınlanmıştır (GWPH2002b) .Bu raporda da dört ana prensip üzerinde durulmuştur .

- Çevre ve ekonominin tanımı
- “Step by step” modelinin kullanımı(2004 ve 2007 tarihleri arasındaki çevre politikasında belirlenen model)
- Tüm yetkililerin katılımının sağlanması
- Global iklim değişiminde etkisi olan sera gazı emisyon değerlerinin azaltılmasında uluslararası işbirliği

29 Mart 2002 tarihinde bakanlar kurulu, Kyoto Protokolü tasarısının onaylanmasının ardından ve iklim değişikliği yasının düzeltilmesi yasa tasarısı hakkında bir toplantı yaptılar. Toplantıya aynı zamanda “Liberal Demokratik Parti(Jiyu-Minshuto)” , 1993 tarihinde Liberal Demokratik Parti’den ayrılan bazı bürokratların kurduğu “Yeni Muhafazakar Partisi(Ho-Shushinto)” , ”Japon Demokratik Partisi(Minshuto)” da katılmıştır .

Yeni Muhafazakar Partisi , Amerika’nın katılımının zor olduğu düşünülürse , uluslararası rejimde değişiklik yapılması, hatta Kyoto Protokolü’nden çekilen Amerika’ya bağlayıcı cezalar verilmesi suretiyle ilerlemeye devam edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Toplantıda aynı zamanda Keidanren Gönüllü Hareket Planı’nın devamının , endüstri ve enerji sektöründe sera gazı emisyonlarını azaltmada önemli bir faktör olduğunun altı çizilmiştir (Yomiuri Shinbun 30/03/2002) . Tüm bu tartışmaların ardından Japon Ekonomi Bakanlığı , 2002 yazında enerji vergilerinin reformu hakkındaki çalışmalarına başlamıştır .

Japon Hükümeti , global iklim değişikliğini önleme konusunda kamuoyunu da destek alarak çalışmalarına devam etmesinin yanı sıra, uluslararası platformda her fırsatta katılımını ön plana çıkartma çabalarına da devam etmektedir. Örneğin , Japon Çevre Bakanlığı, “Güney Pasifik Bölgesel Çevre Programı’na(South Pasific Regional Environment Programme)” 1992 yılında katılmıştır. Bununla beraber iklim değişikliğinin bölgedeki olumsuz etkilerini azaltmak için de yapılan araştırmalara ekonomik olarak destek vermektedir .

Özellikle su seviyesindeki yükselmenin temel alındığı “Pasifik Adalar Toplantısı’na” da Mayıs 2003 tarihinde Okinawa şehrinde ev sahipliği yapmıştır . Daha da öncesine bakılması gerekirse, 1989 yılında Başbakan Kaifu, Japon Hükümeti’nin uluslararası çevre yardımlarını 1991 senesine kadar 300 milyon ABD dolarına kadar çıkarılacağını duyurmuştu (JODA 1990:Vol:1 44) .

Kasım 2004 tarihinde, “Japon Çevre Bakanlığı Merkezi Çevre Konseyi” , uluslararası çevresel sorunların çözümünde diğer ülkelerle işbirliğinin gelişebilmesi için , “Uluslararası Çevresel İşbirliği Teknik Komitesi” ni kurmuştur. Aralık 2004 tarihinden beri bu komite, Japonya’nın çevre stratejisini uluslararası platforma taşımak için çeşitli uğraşlar vermektedir. Bu uğraşlar için “3R(waste reduction,reuse,recycling)” temel alınmıştır. Başbakan Koizumu’nun kabinesinden bu yana Japon Hükümeti de atık yönetimi, yeniden kullanım ve geri dönüşüm unsurlarının temel alındığı bir çevresel politikayı takip etmektedirler . (http://env.go.jp/earth/coop/coop/materials/arikata_e.pdf)

1992 yılı Haziran ayında Rio Zirvesi’nde Japon Hükümeti , beş yıllık yardım programının başlangıcında özellikle Asya ülkelerinde tahribata uğrayan doğal çevrenin korunması için , 700 milyon ABD dolarlık bir bütçe ayırdıklarını ilan etmiştir (Asahi Shinbun 17/06/1993 : 2) . Bu süre içerisinde de Hindistan’da “Sardar Sardovor Baraj Projesi” , Filipinler Mindanao Adası’ndaki jeotermal güç projesi gibi çalışmaları da desteklemiştir . (JEI Report,no:47 A :1990)

Mart 1993 tarihinde Japonya, Dünya Bankası liderliğinde Tayland’a çevre sorunlarının çözümü için yardımda bulunacağını açıklayarak, tekrar uluslararası dikkatlerin üzerinde toplanmasını sağlamıştır (Asahi Shinbun 01/04/1993 : 12) .

Aslında daha Kyoto Protokolü öncesinde yapılan bu Japon yardımlarının altında yatan gerçek, Japonya’nın Güneydoğu Asya’da hem ekonomik hem de politik olarak ağırlığını koyma çabası olarak ifade edilebilir. Ayrıca Japonya teknolojik ve aynı zamanda da ekonomik olarak gelişmiş ülkeler arasında liderliğe oynamaktadır. Bu yüzden uluslararası çevre yardımları, O’nun bu gayretlerini

açıkça ortaya koymaktadır (Kokusai Kaihatsu 1990:95) .Ülkeler arasında siyasal bir çekişmezlik olsa da, çevreyi koruma adına ortak hareket etmeye çalışmaları da dikkati çeken Japonya, Çin ve Güney Kore ile çevresel üretim işbirliği içerisinde olmasıdır. Bu üç ülke arasında siyasal bir çekişmezlik olsa da, çevreyi koruma adına ortak hareket etmeye çalışmaları da dikkati çeken bir unsurdur. Amerika ile Japonya arasında ise, yüksek seviyede bir dayanışma olduğu ifade edilebilir. Doğu'nun ve Batı'nın lideri konumundaki bu ülke arasındaki çalışmalar, teknolojik ve bilimsel ortaklıklar olarak karşımıza çıkmaktadır .

Yine Japonya ile diğer ülkeler arasında ODA(Official Development Assistance) , uluslararası işbirliğinin gelişmesi için çevre sorunlarının çözümünde önemli bir faktördür. Günümüzde 145 ülke ve bölgeye Resmi Kalkınma Yardımı sağlanmaktadır. Bunu da krediler, hibe yardımları, Teknik işbirliği , uluslararası kuruluşlar aracılığı ile yapılan çok taraflı yardımlar ile gerçekleştirmektedir .

Örneğin, Japonya'nın Türkiye'ye yaptığı yardımların başlıca bölümünü ODA kredileri ve teknik işbirliği oluşturmaktadır (http://tr.emb.-japan.go.jp/T-02/Page_02.htm) . Bu yardımlarda aşağıdaki konulara önem verilmektedir .

- Çevrenin iyileştirilmesi
- Ekonomik ve sosyal kalkınmayı destekleyici insan kaynaklarının yetiştirilmesi
- Bölgeler arası farkları azaltmak amacıyla tarım, balıkçılık, tıp ve sağlık gibi temel yaşam faktörlerinin iyileştirilmesi
- Deprem sonrası yeniden yapılandırma ve afet zararlarını önleme sisteminin geliştirilmesi
- Üçüncü ülke eğitimi

Yine “Enerji Tasarruf Projesi”, Japonya'daki “Enerji Tasarrufu Kanunu” temel alınarak, büyük ölçekli sanayi işletmelerine sahip şirketlerde enerji tüketim verimliliğini sağlamak amacıyla gerçekleştirilmektedir. Proje kapsamında makine ve ekipman hibesi, enerji tasarrufu politikalarının belirlenmesi ve bu çalışmaların halka

duyurulması gibi çeşitli alanlarda destek sağlanmaktadır. Bunun için de Türkiye'ye üç milyon yen civarında ekonomik bir yardımda bulunmuştur. (<http://mofa.go.jp/policy/oda/summary/1992/ap-me02.html>) Japonya , Kyoto Protokolünün daha uygulanabilir olması ve iklim değişikliği ile mücadele amacıyla ODA'dan yararlanmayı sürdürmektedir .

Aslında Japonya sadece Kyoto Protokolü ile yetinilmemesi gerektiğinin üzerini sıklıkla çizmiştir. Kyoto Protokol'ü oturum başkanı Hiroshi Oki , Kyoto Protokol'ünün bir taslak olduğunu,tüm çevre sorunlarının Kyoto'da çözülmesinin imkansız olduğunu belirtmiştir (<http://uic.com.au.nip/o5.htm>) .

Başbakan Ryutaro Hashimoto, aynı toplantıda gelişmiş ülkelerin emisyon hedeflerini resmi olarak zorunlu hale getirdikleri yasalarla azaltabileceklerini, yine söz konusu bu ülkelerin bu konuda ilerlemeler , düzenlemeler yapması gerektiğine dikkatleri çekmiştir. 1 Aralık 1997 tarihinde “Kyoto Uluslararası Konferans Salonu”nda başlayan Konferans, Hiroshi Oki'nin 11 Aralık tarihinde “adaptasyon ve ilgili kuralların belirlenmesi” için görüşmelerin COP4 toplantısına ertelendiğini duyurmasıyla da hareketliliğini kaybetmiştir(FCCC/CP/1997/2) .

Japon parlamenterler bu konuda ciddi bir çaba gösterecekler de, Japon şirketleri yetkilisi Yotara Kobaishi, Kyoto Protokol'üne adaptasyon sırasında bir çok kurumun zarar görebileceğini de belirtmiştir. Aslında bu kadar büyük bir sanayi ve teknoloji devinin, sera gazı emisyonlarını 1990 yılı seviyelerine indirebilmesi de özellikle kamuoyu tarafından inanılır bulunmuyor. Her ne kadar hükümet, iklim değişikliğine karşı her türlü platformda kamuoyu desteği olsa da bunun uygulanabilirliği konusu hakkında da tartışılmaya devam edilmektedir .

Tüm bu gelişmelerle birlikte Avustralya , Çin , Hindistan , Japonya , Kore ve ABD bakanları, 12 Ocak 2006 tarihinde Sydney'de “Temiz Kalkınma ve İklim için Asya Pasifik Ortaklığı'nı” kurduklarını açıklamışlardır. Ortaklığa dahil olan altı ülke, dünya nüfusunun %45'ini ve küresel enerji tüketiminin %48'ini , küresel sera gazı salınımlarının %50'sini oluşturmaktadırlar .

Asya-Pasifik Ortaklığı, Kyoto Protokolü'nün aksine bağlayıcı ve sınırlandırıcı hükümleri olmayan, teknoloji geliştirme ve transferi aracılığı ile kalkınmanın sürekliliğini ve temizliğini hedefleyen bir girişim olarak ifade edilmektedir. Ülkeler ortaklığın Kyoto Protokolü'ne bir alternatif olarak düşünülmemesi gerektiğini, gönüllülüğe dayanan ortaklığın, Kyoto Protokolü'nden farklı olduğunu vurgulamışlardır. Ortaklık, uygun maliyetli, temiz teknoloji ve uygulamaların teşviki, geliştirilmesi, yaygınlaştırılmasını ve transferini hedef alan aynı zamanda pratik sonuçlara ulaşmayı önemseyen bir işbirliği olarak tanımlanmaktadır .

İşbirliği alanları ise şimdilik enerji verimliliği, temiz kömür, sıvılaştırılmış doğal gaz, karbon tutma ve saklama, sivil nükleer enerji, jeotermal, kırsal enerji sistemleri, gelişmiş ulaşım, rüzgar, güneş ve hidroenerji sektörlerini kapsamaktadır .
(<http://rec.org.tr/Files/iklim/Cemre-sayi2.pdf>)

AP6 olarak tanımlanan bu ortaklığın, 2006 toplantısında ise özetle aşağıdaki kararlar alınmıştır (<http://uic.com.au/nip105.htm>) .

- Ortak ülkeler arasında enerjini talebini karşılayabilmek için temiz yakıt teknolojilerini kullanmak
- Daha düşük maliyetlerde daha temiz enerji kaynaklarından yararlanmak
- Ortak ülkelerle birlikte elektrik güç sistemlerinin geliştirilmesi çabaları
- Daha temiz alüminyum, çimento ve çelik üretiminin teşvik edilmesi
- Adaptasyon sürecini kuvvetlendirmek için ,araçların verimli kullanımı
- Madencilik sektöründe yeni teknolojiler ile temiz enerji kaynaklarına ulaşılmasını sağlama

Burada da Kyoto Protokolü'nü imzalamayan ABD ve Avustralya'nın alternatif bir ortaklık oluşturma çabaları açıkça görülebilmektedir. Avustralya Çevre Bakanı Campbell, temiz gelişim ve iklim için Asya –Pasifik Ortaklığı'nın amacının çok hızlı bir biçimde alternatif teknolojiler üreterek gelişmekte olan ülkelerin daha

fazla enerji tüketmesini sağlarken, sera gazı emisyonlarının olumsuz etkilerini arttıran gazların salınımını azaltmak olduğunu ifade etmiştir. Bakan Campbell, bu sayede Kyoto Protokolü'nde hayal bile edilemeyen sonuçların alınabileceğini de savunmuştur .

Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen Kyoto Protokolü, sanayileşmiş ülkelerin 2010 yılına kadar karbondioksit,yakıt yan ürünleri, gaz ve kömürün yaydığı gazların salınımını kısıtlamasını öngörmektedir. ABD'nin bir çok ülkenin imzaladığı Protokol'ü reddetmesine neden olarak gösterdiği kısmı Hindistan ve Çin gibi hızla sanayileşen ülkeleri kapsamamasıdır. ABD Başkanı George W.Bush, bu durumun haksızlık ve mantıksızlık olduğunu ileri sürerek, Kyoto Protokolü'nü imzalamaktan kaçınıyordu .

Ancak gelişmekte olan ülkeler de küresel ısınmanın tarihsel sorumluluğunun öncelikle sanayileşmiş ülkelerde ve özellikle küresel ısınmaya yol açan gazların çeyreğinin “tek başına kaynağı” olan ABD'de olduğunu savunmaktadırlar. Kyoto Protokolü'nü imzalatman kaçınan Avustralya ise, tüm dünyanın kömür fabrikası olan Çin ve Güney Kore'ye kömür ve gaz ihracatı yapmaktadır. Aslında yeni anlaşma, dünyanın dört büyük kömür üreticisi arasında, kömür endüstrisini savunmak için oluşturulan bir kömür paktı olarak ifade edilebilir .

(<http://radikal.com.tr/haber.php?haberno=159941>)

Japonya Asya Pasifik Ortaklığı içerisinde çalışmalarına devam ederken, Kyoto Protokolü çerçevesinde yükümlülüklerini de yerine getirmeye çalışmaktadır. Bunda Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizmaları ön plana çıkmıştır. Odak noktasını ODA'nın oluşturduğu çabaları, Japon hükümeti'nin önem verdiği en önemli konulardan biri olmuştur. Japon Hükümeti 2012 yılına kadar taahhüt ettiği emisyon indirimini sağlayabilmek için çalışmalarına devam etmektedir ve bundan asla vazgeçmeyecektir .

(<http://kantei/yo/kyoto/050428 plan-e.pdf>-)

Japonya, Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizmaları'nın uygulayabilmesinin yanı sıra uluslararası ilişkilere de büyük önem vermektedir. Sera gazı emisyonlarının azaltılmasında ülkelerin çabalarıyla birlikte küresel işbirliğine verdikleri önem, bu konudaki politikalarını en açık bir şekilde ortaya koymaktadır . Ülke içinde sadece hükümet başkanları veya kabinelerinin değil, aynı zamanda her bakanlığın kurum ve kuruluş ile özel sektörün, kamuoyunun bilinçli işbirliğine büyük ihtiyaç olduğunu da her fırsatta vurgulamaktadır (Akira 2005:74) .

Japon Global Çevre Kurumu(GEC), iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla 1999 tarihinden beri çeşitli projeler üretmektedir. Çalışmaları da bölgesel ve uluslar arası açıdan büyük bir önem taşımaktadır. Kyoto Esneklik Mekanizmaları'ndan CDM, GEC tarafından Mayıs 2003 tarihinden itibaren kullanılmaya başlanmış, bununla ilgili olarak önerilen yetmiş projeden yirmi proje desteklenmiştir .

Örneğin Tayland'da metan atıklarından enerji üretmek, Brezilya'da atık dönüşüm projeleri, Malezya'da organik gübre kullanımı gibi projeler bunların sadece bir kaçıdır. Mart 2005 tarihinden itibaren de Japon Hükümeti bir çok projeyi onaylamıştır (http://kyomecha.org/e/List_of_CDMJI.html) .

Tablo 8 Japon Hükümeti CDM Projeleri

Proje ismi	Onaylanma tarihi	Ev sahibi ülke	Teklif Sahibi	Tahmini Azaltım CO2/per year	Başvuruyu alan ve destekleyen birim
49MW”Gansu Datang Yumen” Rüzgar Gücü Projesi	31/10/2006	Çin	Chubu Elekt.Power Co.	105.000	METI-METI
120MW NingxiaTianjing Rüzgar Gücü Projesi	31/10/2006	Çin	Japan Carbon Finance Ltd.	2,880,000	METI-METI
Zaafarana Rüzgar Projesi	27/06/2006	Mısır	JBIC	250,000	MOFA-MOFA
Atık su projesi	23/10/2006	Filipinler	Mitsubishi	81,000	METI-METI

Kaynak: <http://kyomecha.org>

Japon Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Japon Çevre Bakanlığı aynı zamanda yerel projeleri de desteklemektedir. Bunların içerisinde çalışmaları kamuoyu tarafından da takip edilen “İmari Hachigame Planı”dır. 1992 tarihinde kurulan Hachigame, restoran, otel gibi yerlerde kullanılmış olan artık yağların değerlendirilmesinden, organik üretime kadar birçok alanda çalışmalarını sürdürmektedir (<http://6.ocn.ne.jp/hatigame/>).

2000 tarihinde dünyadaki karbondioksit üretiminin %5’lik bir oranına sahip olan Japonya, ilk periyodun 2012 tarihinde bitmesiyle ikinci periyotta da sera gazı salınım indirimi çalışmalarını sürdüreceğini her fırsatta belirtmektedir (<http://rieti.go.jp/jp/papers/research-review/010.html>).

Ancak Japon Hükümeti'nin resmi çalışmalarına karşılık, yerel olarak da yaptığı çalışmalara biraz daha ağırlık vermesi gerekmektedir. Çünkü sadece firmalar değil , aynı zamanda da evlerde kullanılan klima, aydınlatma, elektrikli ev aletleri, atıklar; Japonya'nın sera gazı emisyonları salınımlarının yarısına yakın kısmını oluşturmaktadır (Morita 1996:51) .Japon Hükümeti'nin 2005 yılında başlattığı “COOL BIZ” , “WARM BIZ” kampanyaları bile kamu sektöründe çalışanları hedef almaktadır. Oysaki bunun halka benimsetilmesi, gerekirse uygulanabilmesi için gerekli yasaların çıkarılması, yeni teknolojilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bununla başta eğitim yoluyla olmak üzere halkın bilinçlendirilmesi çalışmalarına hız verilmelidir .Japon Çevre Bakanlığı, her yıl yayınladığı ve çevre ile ilgili gelişmelerin rapor olarak sunulduğu “White Paper” aracılığı ile kamuoyuna daha anlaşılır bir dilde ulaşmaya çalışmaktadır. Bu raporlarda Kyoto Protokolü'nün öneminden bahsedilmekte, özellikle Japonya'nın iklim değişikliği konusundaki çalışmaları ve başarılarına atıfta bulunmaktadır .

Japonya'nın küresel iklim değişikliği konusunda attığı siyasi adımlar, Japonya'nın çevre kirliliği konusunda mı çaba harcadığı yoksa dünya liderliği konusunda somut kanıtlar koymaya mı çalıştığı konusunda kimi zaman akılları karıştırmaktadır. Japonya tarafından Asya Pasifik Ortaklığı ile her ne kadar Kyoto Protokolü'ne bir alternatif yaratılmadığının altı çizilse de, Japonya'nın bu birlikteki ortaklarının, Asya Pasifik Ortaklığı'nın Kyoto Protokolü'ne alternatif oluşturduğunun üzerinde durması bir başka dikkatleri çeken konudur. Özellikle bu ülkelerin Kyoto'ya taraf olmayan ABD , Avustralya gibi ülkelere oluşması, aralarında ticari bir işbirliğinin olup olmadığı sorularını aklımıza getirmektedir .

3.3. KYOTO PROTOKOLÜ SONRASI YAŞANAN ULUSLARARASI GELİŞMELER VE TARTIŞMALAR

Kyoto Protokolü sonrasında 2005 tarihine kadar çeşitli Taraflar Konferansları yapılmıştır . Bunları tekrarlamak gerekirse ;

- 2-13 Kasım 1998 tarihleri arasında Buenos Aires Taraflar Konferansı(COP4)
- 25 Ekim-5 Kasım 1999 tarihleri arasında Bonn Taraflar Konferansı(COP5)
- 13-25 Kasım 2000 tarihleri arasında Bonn Taraflar Konferansı(COP6)
- 29 Ekim-10 Kasım 2001 Kasım tarihleri arasında Marakeş Taraflar Konferansı(COP7)
- 23 Ekim-1 Kasım 2002 tarihleri arasında Yeni Delhi Taraflar Konferansı(COP8)
- 1-12 Aralık 2003 tarihleri arasında Milan Taraflar Konferansı(COP9)
- 6-8 Aralık 2004 tarihleri arasında Buenos Aires Taraflar Konferansı(COP10)
- 28 Kasım-9 Aralık 2005 tarihleri arasında Montreal Taraflar Konferansı(COP11)

Kyoto Protokolü sonrasında yapılan taraflar konferanslarında genel olarak Kyoto Protokolü ve İDÇS'nin uygulanabilirliği konuları görüşülmüştür. 2001 yılında gerçekleştirilen COP7'de Bonn Anlaşmaları'ndan yola çıkarak, Kyoto Protokolü ve İDÇS için kapsamlı ve ayrıntılı kurallar oluşturulmuş ve anlaşmaya "Marakeş Anlaşmaları" adı verilmiştir. Marakeş Anlaşması ile ülkeler Kyoto Protokolü ve sürecine daha olumlu bakmaya başlamışlardır. Bundan sonraki hedef ise Kyoto Protokolü'nün yürürlüğe girmesinin sağlanması ve ülkelerin sera gazı salınım sınırlandırmalarının yasallık kazanmasını sağlamaktır .

Marakeş görüşmelerinin ardından yapılan COP8'de "Yeni Delhi Deklarasyon'u" benimsenmiştir . Deklarasyon'da, Kyoto Protokolü'ne taraf olan ülkeler, Kyoto Protokolü'nün onaylanması için çaba göstermeye çağrılmıştır. Aynı zamanda taraf ülkelerin İDÇS'nin "ortak ama farklılaştırılmış" ilkesi doğrultusunda yükümlülüklerini gerçekleştirmeleri için gerekli politika ve önlemlerini belirlemeleri istenmiştir. 2003 yılındaki Taraflar Konferansı'nın ardından 2004 yılında COP10 gerçekleşmiştir. COP10 , "uykucu"olarak isimlendirilmiştir . Çünkü burada fazla bir hareket yaşanmamıştır. Belki de bunun Amerikan seçimlerinden hemen sonra ve Kyoto Protokolü'nün yürürlüğe girmesinden kısa bir süre önce yürürlüğe girmesiyle, ilgisi bulunmaktadır (<http://fpif.org/fbiftxt/1209>) .

Konferans'ta ABD'nin sürdürdüğü Kyoto Protokolü aleyhindeki katı tutumu eleştirilmiştir. ABD ise, küresel iklimin insan eliyle ısınmadığı , karbondioksitin etkisinin minimal düzeyde olduğunu öne sürmüştür. Yine ABD hükümeti , çevre koruma politikalarını devlet eliyle dikte etmek yerine piyasa dinamiklerine bırakılması gerektiğini de savunmuştur .

28 Kasım ve 9 Aralık 2005 tarihleri arasında Kanada'nın Montreal kentinde COP11 gerçekleştirilmiştir. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin On Birinci Taraflar Konferansı, 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe giren Kyoto Protokolü'nün Birinci Taraflar Konferansı(COP/MOP1) ile paralel gerçekleştirilmesi nedeniyle tarihi bir etkinlik olarak anılmıştır .

İklim Eylem Ağı(CAN)geleneksel olarak her "COP" toplantısında, Sözleşme ve Protokol'ün ilerlemesinde olumsuz müdahaleleri olan heyetlere "Günün Fosili Ödülü" vermektedir . COP11'de 9 Aralık Cuma günü tüm ödüller, hem son günlerdeki hem de genel olarak iki hafta boyunca izledikleri tavır nedeniyle , ABD heyetine verilmiştir . COP 11 sonunda ABD 23 puanla birinci, Suudi Arabistan 9 puanla ikinci, Avustralya ve Japonya ise 7'şer puanla üç ve dördüncü sıraları paylaşmışlardır .

(<http://fossil-of-th-day.org>)

183 taraf ve gözlemci ülkeden, 5848'i sivil toplum kuruluşları temsilcisi olmak üzere toplam 9474 kayıtlı katılımcının izlediği COP11, ayrıca Kuzey Amerika kıtasında gerçekleştirilen ilk Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Taraflar Konferansı olarak da dikkati çekmiştir. Konferans'ta ele alınan konuların çeşitliliği, teknik ayrıntıları ve resmi toplantılar dışındaki etkinliklerin zenginliği düşünüldüğünde, Taraflar Konferansı toplantılarının , artık sadece bir hükümetler arası buluşmanın ötesine geçerek, toplumun tüm kesimleri ile diyalog içerisinde gerçekleştirilen ve geniş bir vizyonu öngören bir sürece dönüştüğü görülmektedir (<http://rec.org.tr/iklim:htm>) .COP11'in temel noktalarını üç başlıkta toplamak mümkündür .

-Implementation(Yürütme)

(<http://unfccc.int/kyoto-protocol/mechanisms/items/1673.php>)

Kyoto Protokolü'nün ilk taraflar buluşmasında kısaca "Marakeş Uzlaşmaları" olarak anılan işleyiş esaslarının kabul edilmesi gerekiyordu. Aksi bir durum Kyoto Protokolü'nün uygulanabilirliğinin daha da zorlaşması anlamına gelecekti. Bu yüzden çeşitli karar ile, Kyoto Protokolü'nün ve İDÇS'nin başarıyla yola devam ettiği kesinleştirildi. Marakeş Uzlaşmaları değişikliğe uğramadan kabul edildi. Kyoto Protokolü Uygunluk Komitesi oluşturuldu. "Ortak Yürütme(JI)" süreci başlatıldı. İklim değişikliğinin etkilerine uyum için beş yıllık eylem programı kabul edildi .

-Improve(Geliştirme)(<http://unfccc.int/resource/docs/2005/cop11/eng/01001.pdf>)

2001 yılında Marakeş'te oluşturulan Yürütme Kurulu'nun ardından ve 2005 yılında ilk belgeli sera gazı salım azaltımlarının onaylanmasıyla, Temiz Kalkınma Düzenegi(CDM)uygulanmaya başlanmıştı. Fakat sürecin işleyişinde özellikle mali ve teknik yetersizlikler bulunuyordu. Ayrıca diğer mali düzenekler için de belirsizlikler söz konusuydu . Bu bağlamda;

-CDM sürecinin idari ve mali işleyişi iyileştirildi .

-GEF, uzun tartışmalardan sonra Uyum Fonu'nu yönetecek kuruluş olarak belirlendi ve karbon tutma projelerinin de gelecekte GEF kapsamına alınabileceği kararlaştırıldı .

-Innovation/Imagination(Yenilikçi/VizyonGeliştirme)

(<http://iisd.ca/vol/05/enb05236.html-28k->) Kyoto Protokolü'nün 3.9 numaralı maddesi uyarınca , 2012 yılı sonrasını kapsayan ikinci döneme yönelik olarak, UNFCCC Ek-1 ülkelerinin yükümlülüklerinin gözden geçirilmesi gerekiyordu. Ayrıca daha geniş bir yaklaşımla , hem Protokol'e taraf olan Ek-1 Dışı ülkelerin, önümüzdeki dönemde iklim değişikliği ile mücadelede nasıl yer alabilecekleri de gündemdedi. Bu konuyla ilgili iki kritik karar alındı :

-"Kyoto Yolu" , Kyoto Protokolü'nün gözden geçirileceği COP/MOP/2'ye yönelik Geçici Çalışma Grubu'nun oluşturulması

-"Sözleşme Yolu", geniş bir yaklaşım ve katılım ile Sözleşme'nin daha da

etkinleştirilmesine yönelik bir diyalog başlatacak çalıştayların düzenlenmesi. Bu çalıştayların UNFCCC toplantıları öncesinde dört kez gerçekleştirilecek ve sonuçlar COP12 ile COP13 toplantılarında değerlendirilecektir .
http://rec.org.tr/files/iklim/Cemre_sayi2.pdf)

Ancak gelişmiş ülkelerin bu çalıştayları ne kadar destekleyeceği de tartışılmaktadır. Çünkü gelişmiş ülkeler, Kyoto Protokolü'nün çevresel yararlarından ziyade, Amerika örneğinde olduğu gibi , bunun ulusal özgürlüklerine bir müdahale olduğu konusunda da endişeler taşımaktadırlar (Victor 2001:7) .Bununla birlikte gelişmiş ülkelerin sera gazı emisyonlarının diğer ülkelere göre yüksek olduğu düşünülürse, global iklim değişikliğinin etkilerinin görülmesiyle, bu durum ülkelerin iklim değişikliği politikalarını da etkilemektedir (Harvey 2000:185)

Dünyanın en zengin yedi ülkesi olan ABD, Britanya, Fransa, Almanya, İtalya, Kanada ve Japonya ile Rusya'nın oluşturduğu G8 liderlerinin İskoçya'da düzenledikleri zirve, her ne kadar İngiltere'deki terör saldırıları toplantıya gölge oluşturmuşsa da burada da iklim değişikliği konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Zirvede başkan Bush, küresel ısınmayla mücadelede sera gazı salınımlarının azaltılmasını öngören Kyoto Protokolü dışında çözüm arayışlarının olması gerektiğini savunmuştur . İngiltere'nin de sadece ABD'yi suçlamanın yanlış olduğunu belirtmesi ve Brezilya , Hindistan ve Çin gibi gelişen ülkelerin de sera gazı salınımını azaltması gerektiğini savunması sonucunda , AB ülkeleri yeni bir açıklama yaptılar. Sonuç bildirisinde, hem ABD'nin arzuladığı gibi yeni teknolojilere vurgu yapılacağını , hem de Kyoto Protokolü'ne atıfta bulunulacağını; ancak hedefe ulaşmak için zaman sınırı getiremeyeceklerini belirtmişlerdir .
[\(http://gezegenimiz.com/NewsDetail.asp?idHaber=1402&KategoriAdi=Kyoto%\)](http://gezegenimiz.com/NewsDetail.asp?idHaber=1402&KategoriAdi=Kyoto%)

Kyoto Protokolü, global ısınmaya karşılık ciddi bir önlem olarak tarihteki yerini almıştır. Çünkü petrol ve kömür gibi fosil yakıtları kullanan sanayi tesislerine karbondioksit atıkları için sınırlama getirilecektir . Limiti aşan fabrikalara da para cezası verilecek olması özellikle gelişmiş ülkelerin ekonomilerine alacakları bir darbe konusu olarak çeşitli tartışmalar yaratmaktadır . Bununla birlikte sera

gazlarını açığa çıkaran yakıtlar yerine, güneş ve rüzgar enerjisi ya da dünyanın yapısında varolan jeotermal enerji kullanımı teşvik edilecektir . Küresel ısınmaya neden olan gazların salınımını kısıtlamayı başaramayan ülkeler için de esneklik mekanizmalarının uygulanacak olması da, iklim değişikliğinin önlenmesi için önemli bir görevi yerine getirecektir. Çünkü bu kapsamda hedefi tutturamayan gelişmiş ülkeler, daha yoksul ülkelerde güneş ya da rüzgar enerjisi gibi alternatif kaynakların kullanımı için mali destek sağlayarak bir dengeleme yöntemi uygulayabileceklerdir. Kyoto Protokolü ile günlük hayata ilişkin bir takım ilginç değişiklikler de gündeme gelecektir .

Örneğin tenis toplarının ve bazı spor ayakkabılarının içinde zıplamayı kolaylaştırıcı eksoflorid gazı bulunmaktadır. Kullanım alanı dar olsa da bu gaz, küresel ısınmaya 23 bin 900 kat daha fazla katkıda bulunmaktadır. Bunun yerine de alternatif gazların kullanımı teşvik edilecektir. Yine hedef gazların biri olan metan, hayvan gübresinde ve bağırsaklarında bulunmaktadır. Bu nedenle canlı hayvanlardan atmosfere yayılan gazların engellenmesi için yemlerin değiştirilmesi gerekmektedir .

(<http://gezegenimiz.com/NewsDetail.asp?idHaber=1680&KategoriAdi=Kyoto%>)

Tüm bunlar da pahalı yatırımları gerektirmektedir. Mesela fazla yakıt tüketen ve fazla karbon üreten daha fazla vergi alınması gibi yatırımların gelişmiş ekonomileri olumsuz etkileyeceği tartışmalarının yanı sıra, küresel emisyon salınımında etkileri yok denecek kadar az olan yoksul ülkelerin küresel iklim değişikliğinin olumsuz sonuçları ile karşılaşacağı ihtimali de haksızlık olarak nitelendirilebilecek bir başka konudur .

İklim değişikliği sorununda, dünyanın zengin ve yoksul ülkeleri arasında zaten sorunlu olan ilişkileri de daha da su üstüne çıkaran bir adaletsizlik olması söz konusudur. Bugün yüksek yaşam standartlarına sahip ülkeler, aynı zamanda sera gazlarındaki artışlardan da sorumlu olan ülkelerdir. Sanayileşme sürecini erken yaşayan bu ülkelerin bugünkü zenginliklerinde yol açabileceği sorunlar bilinmeden çok önce atmosfere büyük miktarlarda sera gazı salmış olmalarının büyük payı

bulunmaktadır . Günümüzün gelişmekte olan ülkeleri ise, kendilerine, gelişen endüstriyel etkinliklerini kısıtlamaları, çünkü atmosferin güvenlik sınırlarının zorlanmakta olduğunun söylenmesi endişelerini taşımaktadırlar. Enerji ile ilgili emisyonlar iklim değişikliğinin başlıca nedeni olduğundan, ülkelerin kömür ve petrol kullanımını azaltmaları yönündeki baskılar da giderek artacaktır. Ayrıca gelecekteki zararın azaltılması için bugünden ileri teknolojiler benimsenmesi yönünde baskılar olacaktır. Ancak bu tür teknolojilerin pahalı olması gelişmekte olan ülkeler için ayrı bir sorunu teşkil etmektedir . Sanayileşme sürecinin henüz ilk evrelerinde olan ülkeler, bu ek yüklerin altına girmek istememektedirler. Ekonomik kalkınmanın zaten tek başına çok güç olduğu düşünülürse, en ucuz ve sanayi için en yararlı fosil yakıtların kullanımında kısıtlamalara gidilmesi, ekonomik ilerleme konusunda gelişmekte olan ülkeleri zor durumda bırakacaktır. Tahmin edilen iklim değişikliğinin sonuçlarından ise denizlerin yükselmesi, tarım kuşaklarının kayması gibi zararlarından en çok etkilenecek ülkeler de buldukları coğrafi koşullardan dolayı yine gelişmekte olan ülkelerdir .

Bu arada Amerikan yönetiminin sera gazlarını sınırlayan Kyoto Protokolü'nü onaylamaması ve çevre dostu teknolojileri benimsememesine rağmen, bir çok şirket çevre dostu ürünlerin daha çok rağbet göreceğini fark edeceklerdir. Örneğin "General Electrics" çevre dostu ürünler üzerinde araştırmalar yapmaya daha fazla kaynak ayırdığını duyurmuştur. Çünkü şirket, bunun karlı bir yatırım olacağını düşünmektedir. Diğer taraftan, siyasi yelpazenin sağında yer alan ve Beyaz Saray'ın dünya görüşüne yakın çevrelerde de çevre dostu araçları tercih edenlerin sayısı hızla artmaktadır. Aslında bunların temel nedeni "milli güvenlik kaygıları"dır. Örneğin bu çevreler daha az benzin tüketen araçlar kullanılırsa, ülkelerin istikrarsız ve ABD ile sürtüşmeli devletlerden petrol ithaline daha az bağımlı olacaklarını düşünmektedirler. Amerikan sağı, daha temiz bir gezegenin ateşli nutuklar ve gösterişli anlaşmalar ile değil, teknoloji ile yaratılabileceğini vurgulamaktadırlar . (<http://gezegenimiz.com/NewsDetail.asp?idHaber=1232&KategoriAdi=Kyoto%>) . Bununla birlikte 31 Aralık 2001 tarihinde yayınlanan senato kararı ile yenilenebilir enerji kaynaklarının değerlendirilmesi ve dar gelirliilerin enerji giderlerinin sübvansiyonu yürürlüğe girmiştir. Bu arada devlete ait taşıtlarda emisyon

standartlarının biyoyakıt kullanımını teşvik edecek şekilde düzenlenmesi yasalaşmıştır. Sonuç olarak dünyanın en gelişmiş ekonomisine sahip olan ABD'nin uluslararası platformda kabul gören enerji politikasına yönelme çabaları da bulunmaktadır . (<http://dergi.emo.org.tr/altindex.php?sayi=412&yazi=115>)

Aslında ABD, Kyoto Protokolü'nü onaylamamakla birlikte şimdi de her türlü BM ve uluslararası hukuk ilkelerini görmezden gelerek, Ortadoğu ve Asya'daki fosil yakıtlarının kontrolünü ele geçirmeye çalışmaktadır. Irak ile başlayıp Kıbrıs ile gelişen ABD'nin "Büyük Ortadoğu Projesi", petrol ve doğal gaz bağımlılığın arttırılması açısından iklim değişikliği tartışmaları açısından doğrudan ilgilidir .

Ekim 2006 tarihinde İngiliz Hükümeti için "Mevsim Değişikliğinin Ekonomisi" isimli bir rapor yayınlanmıştır. Bu rapor ile birlikte Kyoto Protokolü çerçevesinde karbon salınımlarının azaltılmasını hedefleyen AB ülkelerinin ve çevre örgütlerinin tartışma gündemini oluşturmuştur. Stern Raporu'na göre 2050 yılına kadar 450-550 milyon partiküler madde düzeyinde tutmak için alınacak önlemlerin maliyeti, şu anda dünya ekonomilerinin ürettiği toplam gelirin sadece %1'ine ulaşmaktadır . Oysa söz konusu önlemlerin alınması gecikirse , küresel ısınma sonucunda 2050 tarihine kadar ortaya çıkacak olan çevre felaketlerinin , bulaşıcı hastalıkların ve ekonomik kayıpların maliyeti , dünya gelirin %3,5'ini aşacaktır (<http://hm-treasury.gov.uk>) .

SONUÇ

Çalışmanın ilk bölümünde genel hatlarıyla küresel iklim değişikliği, küresel ısınma olguları ve bu olguların bilimsel arenada ön plana çıkmasıyla, sorunun çözümündeki uluslar arası gelişimler tarihsel olarak vurgulanmıştır. Bunun devamında özellikle küresel iklim değişikliği sorununun ele alındığı Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve sonraki gelişmeler irdelenmiştir. Bu çalışma yapılırken , Kyoto Protokolü üzerinde durulmuştur. Bu aşamada Türkiye ve Japonya'nın genel olarak çevre sorunları ve küresel iklim değişikliği bağlamındaki adımları ayrı ayrı değerlendirilerek karşılaştırılmıştır. Son olarak global iklim değişikliği ve ısınmanın ele alınmasıyla Kyoto Protokolü'nün karşılaştığı sorunlar, Protokol'e yapılan eleştiriler, özellikle AB ve ABD bağlamında değerlendirilmiştir.

Araştırma da vurgulandığı gibi sanayi faaliyetlerinin artması yani Sanayi Devrimi sonucunda ülkelerin ekonomik kalkınmasının bedelini doğa ödemek zorunda bırakılmıştır. Doğal dengelerin bozulması sonucunda yaşanan bir çok küresel felaket, bilim adamlarının öngörülerini tüm dikkatleri küresel ısınmaya çekmiştir. Bu bağlamda bir çok uluslararası anlaşma yapılmıştır. Siyasi olarak çatışmalar yaşayan devletler dünyanın karşılaştığı bu global felaketi yenmek için küresel anlaşmalar yoluyla işbirliği içerisine girmişlerdir . Ancak küresel işbirliği içerisinde de özellikle liderlik konusunda ciddi adımlar atmışlardır.

Özellikle Japonya'nın küresel ısınma konusunda bölgesinde liderliğe oynaması dikkatlerden kaçmamıştır. Her ne kadar Japonya ulusal olarak çevre problemlerine ciddi olarak yaklaşmış, bunlarla ilgili önemli adımlar atmış olması bu liderlik yarışında kendisine puan kazandırmıştır.

Ancak Kyoto Protokolü'nü hemen imzalamamış olması, emisyon

taahhütlerini istenilen sınırlara getirememiş olması aynı zamanda küresel arenada iklim değişikliği çözümünde ciddi bir engel olarak karşımıza çıkan ABD ve Avustralya gibi ülkelerle Asya Pasifik Ortaklığı adı altında bir çatı altına girmesi de kafaları karıştırmaktadır. Aynı birlik içerisinde ABD ve Avustralya tarafından Kyoto Protokolü'ne bir alternatif olduğu ifade edilen oluşumun Japonya tarafından ısrarla Kyoto Protokolü'ne alternatif olmadığını belirtmesi, farklı bir strateji izlediğinin de bir göstergesidir. Burada Japonya'nın küresel ısınma sorununda ulusal çabalarındaki gibi iyi niyetli olup olmadığı düşünülmektedir.

Ancak Japonya'nın bir gelişmişlik unsuru olan çevre sorunları ile ulusal olarak mücadele çabaları dikkate değerdir. İki kere nükleer facia yaşamış olan Japonya'nın ulusal gayretleri, sadece bir hükümet politikası olmakla kalmamış, aynı zamanda bu tüketicilere de yansıtılmaya çalışılmıştır. Kampanyalar, içeriğini her kesimin anlayabileceği düzeyde yazılan yıllık ulusal raporlar , özellikle bakanlıklar arasındaki koordinasyon olumlu olarak nitelendirilebilecek ciddi gelişmelerdir. Aynı zamanda Japonya'nın Kyoto Protokolü'nün önemine her fırsatta hükümet olarak atıfta bulunması, gözlerden kaçmamaktadır.

Bununla birlikte Japonya'nın çevre ülkelerine yaptığı ekonomik ve teknolojik yardımlar da oldukça önemlidir. Ancak burada Japonya'nın doğu lideri olma çabaları net bir şekilde görülebilmektedir. Batıda da daha ciddi olarak söz sahibi olabilmek içinde Asya Pasifik gibi ortaklıklara girmesi Japonya'nın çevre politikasından ziyade ticari düşüncelerinden kaynaklanmaktadır. ABD ile işbirliğinin devamı konusundaki görüşleri , her iki ülkenin birbirlerine yaptıkları ziyaretlerin sıklığı Japonya tarafından teknolojik işbirliği kapsamında çalışmalar olduğu ifade edilse de bunun farklı bir amacı olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Japonya'nın Kyoto Protokolü'ne taraf olması ve aynı zamanda Protokol'ü onaylamayan başka devletler ile yaptığı ortaklıklar, Japonya'nın küresel iklim değişikliği sorununu sadece ulusal olarak algıladığı ve diğer oluşumların ise ticari amaçlar taşıdığı anlaşılmaktadır.

Kyoto Protokolü 'ne göre, 2008-2012 yıllarını kapsayan ilk yükümlülük

döneminde , aralarında AB'nin de bulunduğu ülkelerin sera gazı salınımlarını 1990 yılına göre toplam %5,2 oranında azaltmaları öngörülmektedir. Bu hedefe ulaşabilmek için, ülkelerin 2012 yılına kadar yaklaşık beş milyar ton eşdeğer karbondioksit salınımının azaltılması gerekmektedir. Uygulamada bunun nasıl sonuç vereceğinin görülmesi için de beklenmesi gerekecektir. Ancak bazı bilim adamlarının hala buzullarda erimenin devam ettiğini vurgulamalarıyla, Kyoto Protokolü'nün uygulanabildiği gerçeği arasında mutlaka doğru bir orantı kurulacaktır. Burada da Protokol'ün ciddi yaptırımlarının olmaması karşımıza bir neden olarak çıkacaktır.

Merak edilen ise 2012 yılından sonra ne olacaktır. Burada iki ihtimal söz konusudur. Ya Kyoto Protokolü 2012-2017 yılları için ikinci bir yükümlülük dönemi başlayacak ya da yeni bir Kyoto Protokolü oluşumuna gidilecektir. Devletlerin taahhütlerini ekonomik kaygılar neticesinde tam olarak yerine getiremedikleri düşünülürse, ikinci seçeneğin daha ihtimal olduğu tahmin edilecektir.

Amerika'nın ise Protokol'e imza atmamakta direnmesi tepkileri çekmeye devam etmektedir. Uluslararası işbirliğinin her zamankinden daha önemli olduğu bir dönemde, Amerika'nın dünyanın diğer ülkelerin dışında kalmasının nedeni, ekonomik olarak lider bir devletin uluslararası anlaşmalarla bağlayıcılık taşıyan yaptırımlardan uzak kalmak istemesi, belki de bunun hür idaresini kullanmasına bir engel olacağını düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Amerika, sera gazı emisyonlarının ekonomiye ağır bir yük getireceği endişesini her zaman dile getirmektedir. Bunda da uluslararası bir oluşumun , içişlerine müdahale etme olasılığındaki kaygıları ön plana çıkmaktadır. Ancak bununla ilgili daha farklı görüşler de bulunmaktadır. Örneğin küresel ısınmayı dünyanın en büyük krizi olarak nitelendiren otoriteler; Kyoto Protokolü'nü buna karşı geliştirilen kolektif bir cevap olarak nitelendirmektedirler. (<http://commondreams.org/views05/0211-28.htm>) Tüm bunlara rağmen küresel ısınmanın büyük bölümünü gerçekleştiren ABD, Kyoto Protokolü'ne taraf olmayacak gibi görünmektedir.

Uluslararası Enerji Ajansı'nın ve Avrupa Nükleer Araştırma Örgütü'nün ortaklaşa yayınladıkları verilere göre, ABD dünyayı en çok kirleten ülke konumundadır. Buna rağmen ABD, ekonomisine yük getirmesi gerekçesiyle taraf olmamak için direnmektedir. Avrupa Parlamentosu, Kyoto Protokolü'nün ABD tarafından uygulanmayacağına ilişkin olarak aldığı kararı kınarken, bu tek taraflı kararın Kyoto sürecini tehlikeye atacak ve bir iklim felaketine yol açacak olmasıyla birlikte, AB ile ABD ilişkileri açısından da kötü bir politik olay olduğu konularına dikkatleri çekmişlerdir. Dünya nüfusunun uzun vadedeki çıkarlarının, ABD şirketlerinin kısa vadeli hırslarına feda edilmekte oluşunun oldukça olumsuz olduğunun da altını çizmişlerdir.

Kyoto Protokolü gereği, AB kendi bünyesindeki sera gazları salınımını azaltmayı, ilk dönemde %8 oranında taahhüt etmiştir. Bu bağlamda Kyoto Protokolü'nün "uyum rejimi" ön plana çıkmaktadır. Ülkelerden biri emisyon hedefini tutturamazsa, ikinci taahhüt döneminde aradaki farkı fazladan % 30 ceza ile kapatmak zorundadır. Ayrıca bir uyum planı geliştirerek, hedefini nasıl gerçekleştireceğini ve bunun zamanlamasını da ilan etmek zorunda kalacaklardır. Bunlara ek olarak, hedef taahhüdünü yerine getirmeyen ülkenin, Protokol'ün belirlediği uluslararası emisyon ticareti çerçevesinde satış yapma izni de askıya alınacaktır. Eğer AB'nin yük-paylaşım anlaşmasına taraf olan ülkelerden biri hedefini gerçekleştiremezse, Avrupa Komisyonu bir ihlal prosedürü başlatma kararı alabilir ki, bu da söz konusu ülkenin, Avrupa Adalet Divanı'nda belirleyeceği günlük para cezalarına çarptırılabilme sonucunu doğurabilecektir. Araştırma da görüldüğü gibi, ABD ve AB bağlamında Kyoto Protokolü çerçevesinde küresel ısınmaya karşı AB oldukça ciddi olarak yoluna devam etmektedir. Birlik kendi içerisinde de bazı yaptırımları uygulama sokarak, küresel ısınmaya karşı çözümler üretmeye çalışmaktadır. ABD ise bu oluşuma ekonomik kaygılardan dolayı katılmayacak, belki de kamuoyunun tepkilerinden dolayı Asya Pasifik Ortaklığı gibi ticari hedefleri daha ön planda olan taraflara katılacaktır.

Çin ve ABD gibi ülkelerin Kyoto Protokolü'nde yer almaması, Protokol çerçevesinde alınan önlemlerin boşa gitmesine neden olabilecektir. Aynı zamanda,

Kyoto Protokolü yaptırım koşulları yeterince açık ve caydırıcı değildir. Sadece AB, kendi bünyesinde bazı yaptırımlar uygulamaktadır. Bunun da global olarak iklim değişikliğini önlemesi açısından yeterli olmayacağı oldukça açıktır.

Kyoto Protokolü altında her ülkeye belli bir karbon emisyon kotası tahsis edilmekte ve üye ülkelerin bu kotaları kendi üreticileri arasında paylaşılması beklenmektedir. Buna göre eğer herhangi bir üretici ya da ülkede kotasını aşarsa, çevreyi daha az kirleten ülkelere karbon kotası satın alabilecektir. Yani Kyoto Protokolü küresel ölçekte bir karbon piyasası kurulmasını öngörmektedir. Karbon kotaları, bir kere tahsis edildikten sonra, dünya pazarında oluşacak fiyatlar da, daha çok kirleten ülkeler tarafından satın alınabilecektir. Böylelikle pazar ekonomisinin etkin kuralları altında toplam karbon emisyonunun kontrol altına alınabileceği düşünülmektedir. Karbon kotası ticareti kotası da uluslararası finans şirketlerinin iştahını kabartmaktadır.(Yeldan 2006 :13)

Türkiye, 1950'li yıllardan beri izlediği politika çerçevesinde, birçok uluslararası anlaşmaya taraf olmuştur. Ancak çevre sorunlarının çözülebilmesi için genelde bölgesel düzeyde çalışmış ve Türkiye 1992 yılına kadar bölgesel bir çevre politikası izlemeye devam etmiştir. Türkiye'nin çevre politikasının daha bütüncül bir sistem içerisinde, bir "çevre dışı politikası" başlığı altında sürdürülmesi gerekmektedir. Türkiye'nin çevre politikaları, o dönem belirlenen sorun alanları bazında ve o andaki sorunun çözümü bağlamında genel kaygılar içerisinde şekillenmiştir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi yaşanan bu olumsuz süreçte 1992 yılından itibaren bir değişme gözlemlenmeye başlanmıştır. Bu durum ise öncelikle 1992 Dünya Rio Zirvesi'nde görülmeye başlanmıştır.

Uluslararası çevre politikaları, genelde gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelerin önüne konulmuş olan bir engel olarak yorumlanmaktadır. Bu da ekonomik büyümeden vazgeçme olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda çevre dışı politikalarının özellikle güvenlik endeksli olduğu söylenebilmektedir. Yani bölgesel ya da uluslararası düzeyde ortaya çıkan yeni çevresel oluşumlara daha çok güvenlik referanslı olarak bakılmaktadır. Burada kastedilen "askeri" bir güvenlik anlayışı

değil , tamamen ekonomik kalkınma perspektifli bir güvenlik algılamasıdır. Türkiye de bunun en iyi örneklerinden birisi olarak sayılabilmektedir.

Özellikle “Stockholm Bildirgesi” içerisinde yer alan bir ilke bu konuyla ilgili çok net kavramlar ortaya koyacaktır. “Komşu ülkelere ya da etkilenebilecek başka ülkelere olumsuz etkilerini azaltmaları ya da ortadan kaldırmaları koşuluyla, ülkeler kendi doğal kaynaklarını kullanma hakkına sahiptirler. Türkiye de bu maddeyi daha çok kendi doğal kaynakları üzerindeki sınırsız egemenliği şeklinde yorumlamıştır. Bu nedenle de çevre konusundaki uluslararası önlemler, ikili görüşmeler sırasında bunun gibi güvenlik ve egemenlik sorunu haline dönüşmektedir. Türkiye’nin de uluslararası çevre politikalarını belirlerken baz aldığı temel kaynak “ekonomik kalkınma” olacaktır. Burada da öncelikle incelenen nokta “maliyet” olarak karşımıza çıkacaktır.

Eğer maliyetin yüksek olduğu düşünülürse, Türkiye uluslararası oluşumların bir parçası olmayı tercih etmeyecektir. Bununla birlikte uluslararası oluşumlar vasıtasıyla ülkeler üzerine ağır ekonomik yükler getirilmesinin yanı sıra, ülkelere bazı kolaylaştırıcı önlemler ya da ülkelerin uymasını kolaylaştırabilecek bazı mekanizmalar getiriliyorsa, ülkeler uluslararası rejime katılmaya daha eğimli olabilmektedir. Örneğin, “Montreal Protokolü”nde gelişmekte olan ülkelerin yararlanabileceği bir fon bulunmaktadır ve Türkiye de o fondan yararlanabilmektedir. Zaten Türkiye bu fonun ekonomik getirilerini düşünerek Protokol’e üye olmuştur.

Bu bağlamda karşımıza “ulusal çıkar” çıkmaktadır. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nde “ulusal çıkar” daha belirgin bir hal almıştır. 1992 yılındaki Sözleşme’nin imzaya açılmasından önceki aşamalarında yürütülen müzakerelerde, Türkiye bu sözleşmeyi eleştirmiştir. Çünkü Sözleşme’de, Türkiye ülkelerin gruplandırıldığı bir liste olan Ek-1 ve Ek-2’nin her ikisinde de yer alıyordu. Her iki metinde de yer almak Türkiye’ye ağır bir yük getirmekteydi. Türkiye’nin Sözleşme’ye duyduğu tepkinin asıl nedeni olan bu yükün iki boyutu bulunmaktadır.

Türkiye bir yandan ulusal yönden önlemler olarak sera gazı emisyonlarını

azaltmak zorundaydı; bir yandan da emisyonlarını azaltacak olan gelişmekte olan ülkeleri destekleme yükümlülüğündeydi. Bu ise mali ve teknolojik destek boyutunda gerçekleşebiliyordu. Türkiye işte bu durumu adaletli görmemiştir. Çünkü o günkü büyüme oranları ve Türkiye'nin ekonomik büyüme koşullarına bakıldığında, bunu karşılamak büyük bir yük olarak sayılmaktadır. Bu nedenle de ulusal çıkarın bundan zarar görebileceği endişesiyle, Sözleşme'yi imzalamamıştır. COP11 dahil her fırsatta da bu tepkisini ifade etmiştir.

Türkiye başlarda her iki ekten de çıkmak istemiştir. Çünkü gelişmekte olan ülkeler gibi muamele görmek istemiştir. Ama bunun kabul edilemeyeceğini anladıktan sonra, talebini değiştirip, yalnızca Ek2'den çıkarılmayı önermiş; bu talebi de olumlu olarak karşılanmıştır. Türkiye şu anda Ek-2'de özel bir statüyle yer almaktadır. Bunda da Sözleşme'nin “ortak ama farklılaştırılmış” ilkesinden yararlanılmıştır. Buna göre Türkiye yalnızca sera gazı emisyonlarını azaltmak için gerekli önlemlerini alacak ve taraflar konferanslarındaki sekreteryaya düzenli olarak raporlar gönderecektir. Onun dışında başka bir yük almış değildir.

Türkiye'nin Sözleşme'yi imzalamasının bir başka nedeni de “imaj sorunu” olarak ifade edilebilir. Çünkü o tarihe kadar Sözleşme'ye sadece Vatikan, Irak ve Türkiye katılmamıştı. Sözleşme'ye taraf olmaması , gelişmiş ülkelerin öncelikler listesinde en yukarılarda bulunan çevrenin, Türkiye'nin önceliklerinden biri olmadığı anlamına gelir ki bu da bir gelişmemişlik göstergesidir. Ancak Türkiye'nin şartları ne olursa olsun, Kyoto Protokolü'ne taraf olacaktır. AB ile bir müzareke süreci içinde olduğu göz önüne alınırsa, AB Türkiye'yi Protokol'ü imzalamaya mutlaka zorlayacaktır. Ancak burada karşımıza çıkan sorun Türkiye'nin sera gazları konusunda herhangi bir taahhüt alıp almayacağı konusunda, strateji belirlememiş olmamasıdır. Yine de Türkiye Protokol'ü imzaladığında fosil yakıtların kullanımını azaltmak zorunda kalacaktır. Dolayısıyla da kömürden yararlanan başta elektrik santralleri olmak üzere bir çok sektör, enerji kullanımı bağlamında büyük bir değişikliğe gitmek zorunda kalacaktır. Bununla ilgili yaptırım ise AB'nin uyguladığı “karbon vergisi” olacaktır ki bu da işletmeler için ayrı bir ek maliyet yaratacaktır. Türkiye'nin enerji politikaları ile ilgili olarak , karbondioksit emisyonlarını

azaltabilme açısından pek çok kişinin karşı çıktığı nükleer enerji seçeneği ise mutlaka karşımıza çıkacaktır.

Türkiye'nin uluslararası çevre politikasını şekillendirme çabaları içerisinde mutlaka Kyoto Protokolü esneklik mekanizmaları değerlendirmeye alınmalıdır. 1 Ocak 2005 tarihinde AB'de yaşama geçirilen "emisyon ticareti", her gün değişen belirli rakamlarla karbondioksitin borsada değerlendirilmesi sonucunu doğurmuştur. Diğer "JI" ise daha çok gelişmiş ülkelerin kendi aralarında kullanacağı bir mekanizmadır. Türkiye açısından "CDM" ise ayrı olarak değerlendirilmelidir. Bu mekanizma, sanayileşmiş ama emisyon fazlası olan devletlerin, gelişmekte olan ülkelerin yatırım maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle gerçekleştiremedikleri sorunlarını, gerekli dış yatırımını temin ederek, emisyonların azaltılmasını sağlayabilmesidir. Bu emisyon azaltılması sonucunda da her iki ülke de kendi taahhüdünü gerçekleştirmiş olmaktadır. Sonuç olarak her iki ülke de kazançlı çıkmaktadır. Ancak Türkiye şu anda Ek-1 listesine dahil olduğu için, böyle bir yaptırım olmasa bile "JI" den faydalanması söz konusu olacaktır. Eğer Türkiye "JI" konusunda, taahhüt alırsa ve bunun altında bir hedef belirleyebilirse, bunun finansmanı yoluyla emisyon kredisi sağlayıp, bunu AB ülkelerine ya da hedef belirlemiş olan başka ülkelere satabilecektir. Bu da ekonomik olarak ayrı bir finans kaynağı oluşturacaktır.

Ancak tüm bunlar için gerekli olan bir kurumsallaşma henüz gerçekleşmemiştir. Otorite merkez birimi ya da uzmanlar kurulu henüz oluşturulmamıştır. Bunun için de mutlaka bir altyapının oluşturulması gerekmektedir. Araştırmada da değinildiği gibi Türk Çevre Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı gibi otorite merkezlerinin acil olarak bir işbirliğine girmeleri, çevre sorunlarının çözümü aşamasında öncelikle kamuoyunu eğitim, öğretim, basın yayın gibi kaynaklar aracılığı ile bilinçlendirmeye çalışmalıdırlar. Bununla birlikte hükümetlerin ekonomik oluşumlar dışında küresel çevre politikalarına da önem vermeleri gerekmektedir. Örneğin Çevre Bakanlığı'nın web sitesi bile diğer ülkelerin bakanlıklarının web siteleri ile karşılaştırıldığında oldukça yetersiz görünmektedir. Tüm bu çabalar ile birlikte Türkiye'nin ciddi bir uluslararası çevre stratejisi belirleyip, bunu uygulamaya koyması gerekmektedir .

Burada da en önemli aşamalardan birisi olarak Kyoto Protokolü'nün onaylanması gerekmektedir. Ancak bu sayede Türkiye çevre konusunda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında uluslararası platformdaki yerini alabilecektir.

Ancak bu noktada Kyoto Protokolü'nün başarılı olup olamayacağı önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü ABD gibi büyük bir sera gazı kaynağının, Protokol'e taraf olmaması, Protokol'ün başarısını engelleyecek ve bu da Protokol'ün küresel iklim değişikliğinin çözümünde kısa bir işbirliği çalışması olmasından ileri gidemeyecektir. Bununla birlikte eğer ABD Kyoto Protokolü'ne taraf olursa, o zaman amacına yaklaşması daha kolay olacaktır.

KAYNAKÇA

APAK, Günay ve Bahar UBAY

2006 “**BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Enerji Sektörüne Beklenen Etkileri**”, Ankara 11 Mayıs 2006

ARIKAN, Yunus

2005 “**Çevre ve Orman Bakanlığı Çevre ve Ormanlık Şurası Genel Sekreterliği Şura Hazırlık Komisyonları İklim Değişikliği Alt Komisyon Raporu**”, Ankara, Çevre ve Orman Bakanlığı, 4-39

ARİTA, Eriko

2005 “ASAHI SHINBUN ” (*Günlük Japon Gazetesi*)
01/04/1993 12

ARRHENIUS, Svante

1896 “**On the Infulence of Carbonic Acid in the Air Upon the Temperature of the Ground**”, Philosophical Magazine 41, no:251, 237-277

ASAHI SHINBUN (*Günlük Japon Gazetesi*)

1993

17/06/1993 2

“**Kyoto**”, The Japan Times, 06/11/06, 5

ASAN, Ünal

1999 “**Climate Change ,Carbon Siks and the Forests of Turkey**”, Tropical Forests and Climate Change Statüs Issues and Challenges(TFCC), Philippines, 157-170

ATAKLI, Ahmet

2006 “**Küresel Isınmanın Su Kaynakları ve Tarım Üzerine Etkileri**”, Bilim Ve Ütopya Dergisi, sayı 139, 19

AYGÜN, Sinan

2005 **“Küresel Isınma Kıskaçında Türkiye, Ankara Ticaret Odası Raporu”**, Olay Gazetesi 09 Temmuz 2005, 4

BAĞCI, Serpil

2000 **“Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyon Raporu”**dpt:2532, Öik:548 36-90

ÇEPEL, Necmettin

2003 **“Ekolojik Sorunlar ve Çözümleri”**, Tübitak Yayınları

DESSAI, Schipper

2003 **“The Marrakech Accords to the Kyoto Protocol, Analysis and Future Prospect”**, E.L.F, 149

ENGLAND, Matthew

1994 **“Chlorofluorocarbon Uptake In a World Ocean Model, 1. Sensitivity to the Surface Gas Forcing”**, Journal of Geophysical Research Vol:99 No:C12 215

ERSOY, Şükrü

2006 **“Küremiz Isınıyor”**, Bilim Ve Ütopya Dergisi, sayı 139, 7

ERTÜRK, Hasan

1998 **“Çevre Bilimlerine Giriş”**, Vipaş AŞ, No:3

FLAVIN, Christopher

2002 **“Dünyanın Durumu Raporu”**, Çev: Ayşe Başcı Sander, İstanbul, Tema Vakfı Yayınları, no 37

GWPH2002-b

2002 **“The New Guideline To Promote Measures To Cope With Global Warming”**, Tokyo, 2002b

HAMAMCI, Can

1997 “**Çevrenin Ulusal Boyutu,İnsan,Çevre ve Toplum**”,İmge Yayınları

HARVEY, Danny

2000 “**Climate and Global Environmental Change**”,Pearson Education Asia Pte Ltd.,185

HATTORI, T

1999 “**Kyoto Giteishoo no jishutaisei ni kansuru kadai to tenbo**”,Tokyo,Tokyo Keizai,Report no:11

HERMANN, E, Ott

1999 “**Kyoto Giteisho 21 Seiki no Kokusai Kikou Seisaku**” ,Tokyo

JEI

1990 “**Japan’s Foreign Aid Policy**”,Tokyo,update JEI,Report no:47/A

JODA

1990 “**Wa ga Kuni No Seifu Kaihatsu Enjo**”,Tokyo,ODA,vol.1 44

KADIOĞLU, Mikdat

2001 “**Bildiğimiz Havaların Sonu,Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye**”,İstanbul,Güncel Yayıncılık AŞ,No:110

KEATING, Michael

1993 “**Yeryüzü Zirvesinde Değişimin Gündemi,Gündem 21 ve Diğer Rio Anlaşmaları’nın Popüler Metinleri**”,Türkiye Çevre Vakfı UNEP Türkiye Komitesi Yayını

KELEŞ,Ruşen ve Birol ERTAN

2002 “**Çevre Hukukuna Giriş**”,İmge Yayınları

KENNEDY, Paul

1995 “**Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken**”,Ankara,Türkiye İş Bankası
Kültür Yayınları,no:340

KOKUSAI, KAIHATSU

1990 “**Keizai Kyoryoku Wa Nozomu Ga Kankyo Hakai Wa Gomen**”,Tokyo,Kansai Doyukai Kokusai Mondai Inkai

KONIE,Norichika

2006 “**Point of View**”,Asahi Shinbun,10/06/06 12

MAINICHI SHINBUN(*Günlük Japon Gazetesi*)

20/03/2002

METI

2001 “**An Interim Report of the Global Environmental Committee**”
,Tokyo,Industrial Structure Council

MOE

2002 “**A Report Regarding a Domestic Scheme Towards the Ratification of the Kyoto Protocol**” ,Tokyo,Tokyo MOE Central
Environmental Council

MORITA, Matsuoka

1996 “**An Energy Technology Model for Forecasting Carbon Dioxide Emissions in Japan**”,Tokyo,Global Warming Limitation and Economic
Development Center for Global Environment Research,CGER-1019,39-51

ÖZDEK, E.Yasemin

1993 “**İnsan Olarak Çevre Hakkı**”,Ankara,Türkiye ve Ortadoğu Amme
Enstitüsü Yayınları

PAMİR, Necdet

2006 **“Türkiye’nin Kyoto Protokolü Arayışı Sürüyor”**,Stratejik Analiz,Ankara,82

PONTING, Clive

1991 **“A Green History of the World The Environment and The Collapse of Great Civilizations”**,USA,Penguin Books

SATMAN, Abdurrahman

2006 **“İTÜ Enerji Enstitüsü Türkiye’de Birinci Enerji ve Kalkınma Sempozyumu”** Tasam,3-7

SAWA, A ve J. KIKUKAWA

2003 **“Kyoto Giteisho Hijyon to Kokunaitaisaku wa Megurugame in Chikyuu Ondanka,Mondai no Saikenshoo”**,Tokyo,Tokyo Keizai

SHI, AI

2001 **“Population Growth And Global Carbon Dioxide Emissions”**,USSP Conference In Brazil ,Session:s09,18

SUNAY, Çağlar

2000 Bilim ve Teknik Dergisi,Ankara,Tübitak Yayınları

TÜRKEŞ, Murat

2002 **“Türkiye Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Ulusal Hazırlıkları ,İklim Değişikliği ve Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Raporu”**,Ankara,Türkiye Teknoloji Vakfı,18-48

UEMO, Akira

2005 **“Kyoto Giteisho no Mokuhyoo Seisaku Keikaku Naiyoo ,Chiimu Mainasu %6”**,Tokyo ,ISBN-7780-3012-5

ULUDAĞ, Bülent ve Mehmet HASGÜLER

2004 “Devletlerarası Örgütler ,Hükümetlerarası Örgütler,Tarihçe,Organlar,Belgeler, Politikalar”,Nobel Yayınları

UNFCCC-UNEP

2002 “Understanding Climate Change A Beginner’s Guide Tothe Un Framework Convention and It’s Kyoto Protocol”,UNFCCC,G/E.02 No:01877/E

VICTOR, G. David

2001 “The Collapse of the Kyoto Protocol and the Struggle to Slow Global Warming” ,Princeton University Press

YAŞAMIŞ, Firuz Demir

1995 “Çevre Yönetiminin Temel Araçları”,Ankara,İmge Yayınları

YOMIURI SHINBUN(*Günlük Japon Gazetesi*)

30/03/2002

WHITE PAPER 1990

1990 “Environmental Issues In the Globalization Era” ,Annual Report,White Paper,Ministry of Environment ,Enviromental White Paper,Tokyo,MOE

WHITE PAPER 2005

“A Low Carbon Society-A New Era Shaped by “People” and “System”, Annual Report,White Paper,Ministry of Environment ,Enviromental White Paper,Tokyo,MOE

ATHANISIU, Tom

2005 “The Kyoto Protocol ,and Beyond”
<http://fpif.org/fbiftxt/1209/>

DAVID, Laurie

2005 “Snubbing Kyoto.Our Monumental Shame”
<http://commondreams.org/veivs05/0211-28.htm>

DUYGU,Ergin

2004 **“Biyokütle ile Enerjisi”**

<http://dergi.emo.org.tr/altindexs.php?sayi=412&yazi=115>

KADIOGLU,Sedat

2005 **“İklim Değişikliği ve Türkiye”**

http://dunyasugunu.org/2005/Sedat_Kadioglu.doc

KAYA,Metin,ARI,Nuri,TOKGÖZ Haluk

“Metil Brodür Hakkında Genel Bilgi”

<http://aib.org.tr/duyuru/mebr/mebrgenel.pdf>

KILIÇ,Selim

“Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişimi Üzerine Bir İnceleme”,C.Ü.İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,Cilt2,sayı 2,

<http://cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/123.pdf>

KILIÇ,Selim

“Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişimi Üzerine Bir İnceleme”

<http://egitim.cu.edu.tr/myfiles/open.aspx?file=828.com>

PEW CENTER

2002 **“Climate Change Mitigation in Developing Countries,China,India,Mexico, Brazil,South Africa and Turkey”**,Pew Center Global Climate Change

<http://pewclimate.org/docuploads/dev%5Fmitigation%2Epdf>

SOEYA,Yoshihide

2003 **“Kyoto Protocol as a Diplomatic Issue”**

<http://rieti.go.jp/jp/papers/research-review/010.html>

UNFCCC

2003 **“Report On The In-Depth Review of The Third National Communacation of Japan”**,FCCC/IDR.3/JPN,2-26
<http://unfccc.int/resource/docs/idr/jpn03.pdf>-126.8KB-

1997 **“Summary of COP3”**, Earth Negatiations Bulletin, vol.12,no.76.
<http://uic.com.au/nip105.htm>)

WHITE PAPER 1997

1997 **“Quality of the Environment in Japan”**, Annual Report,White Paper,Ministry of Environment ,Enviromental White Paper,Tokyo,MOE
<http://env.go.jp/wpaper/1997/ch1-2.html>

YELDAN,Erinç

2006 **“Kyoto Protokolü’nün Ekonomisi”**,Cumhuriyet Gazetesi,
 15/11/06,13

“AB İklim Değişikliği Politikaları,Kyoto Yolunda AB”

http://rec.org.tr/files/iklim/Cemre_sayi2.pdf

“About Nippon Keidanren”

<http://keidanren.or.jp/profile>

“Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü”

<http://ttgv.org.tr/WerFiles/File/REC/pdf>

“Developing the World’s Best Energy-Efficient Appliances,Japan’s Top Runner Standard”

<http://eccj.or.jp/toprunner/pamph/>

“Eco-Action 21 Environmental Management Systems-Environmental Activities Report Guidelines”,Ministry of Environment(Japan Government)

<http://env.go.jp/policy/j-hiroba/04-4.html>

“Eight Session of the Conference of the Parties and the Seventeenth Sessions of the Subsidiory Bodies”,23 October-1 November 2002,New Delhi ,İndia

<http://unfccc.int/cop8/indexs.html>

“Hachigame Puranu Syudan”

<http://6.ocn.ne.jp/hatigame>

“Japan Environmental History”

http://www.pbs.org/wgbh/commandingheights/lo/countries/jp/jp_env.html

“Küresel İklim Sisteminin Korunması Çabalarının Tarihsel Gelişimi”

<http://iklim.cevreorman.gov.tr/Gazi/kuresel2.htm>

“Kyoto Protocol Target Achievement Plan” 2005 Ministry of Environment(Japan Government)

<http://kantei/yo/kyoto/050428plan-e.pdf>

“Kyoto Protokolü’nün Tarihçesi”

<http://rec.org.tr/iklim.htm>

“List of CDM/JI Project Approved by the Government of Japan”

http://kyomecha.org/eList_of_CDMJI.html

“Ministry of Japan ,The Basic Environment Plan-Outline”

<http://env.go.jp/jp/policy/plan/basic/outline.html>

“New National Energy Strategy Report (Digest)”,Ministry of Economy,Trade and Industry”(Japan Government)

http://enecho.meti.go.jp/energy/new_energy/trends.html

“Open-Ended Working Group of the Parties to the Montreal Protocol”

UNEP/02L.Pro/WG.1/11/1 Provisional Agenda

<http://ozone.unep.org/Meeting Documents/oewy/11oewy/11oewy-3->

“Policy Responses to Global Warming”Briefing Paper 105

<http://uic.com.au/nip105.htm>

REC Türkiye İklim Değişikliği Bülteni

<http://rec.org.tr/Files/iklim/Cemre-sayi2.pdf>

“Scope for and New Developments in Analyses for Climate Change Decisions, Climate Change 2001, Working Group 3 Mitigation”

http://grida.no/climate/ipcc_tar/wg31379.htm

“Sera Etkisi Küresel Isınma”

<http://cevreorman.gov.tr/hava-02.htm>

“Statistical Appendix Report-Middle East”

http://mofa.go.jp/policy/oda/summary/1992/ap_me02.htm

“Stern Review Report on Economics of Climate Change”

www.hm-treasury.gov.uk

“Technical Workshop on Mechanisms Under The Kyoto Protocol”

<http://iisd.ca/vol12/enb/298e.html>

“The Direction of International Environmental Cooperation” Report, Central Environmental Council, 2005

http://env.go.jp/earth/coop/coop/materials/arikata_e.pdf

“The Environmental Justice of Global Warming”

<http://iisd.org/digest/may96/2may96.htm>

“The Mechanisms Under the Kyoto Protocol: The Clean Development Mechanisms, Joint Implementation and Emission Trading”

<http://unfccc.int/kyoto-protocol/mechanisms/items/1673.php>

“Turkey National Report on Climate Change, Ministry of Environment, 2000”

<http://uncccd.int/cop/reports/northmed.national/2000/turkey-eng.pdf>

<http://dunyagazetesi.com.tr/news-display.asp.upsale-id=168486>

http://emb.japan.go.jp/T-02/Page_02.htm

<http://enecho.meti.go.jp/japan/supply.html>

<http://enecho.meti.go.jp/oil/policy.html>

<http://europa.eu.int/comment/environment>

<http://fossil-of-th-day.org>

<http://gezegenimiz.com/NewsDetail.asp?idHaber=1232&KategoriAdi=Kyoto%>

<http://gezegenimiz.com/NewsDetail.asp?idHaber=1402&KategoriAdi=Kyoto%>

<http://gezegenimiz.com/NewsDetail.asp?idHaber=1680&KategoriAdi=Kyoto%>

<http://greenpeace.org>

<http://greenpeace.org/turkey-tr>

http://hurriyetusa.com/haber/haber_detay.as?id=6845

<http://iisd.ca/vol/05/enb05236.html-28k->

<http://iklim.cevreorman.gov.tr>

<http://japantimes.co.jp/cgi-bin/getarticle.2005/106f1.html>

<http://meteor.gov.tr/2005/arsiv/23mart2003/23mart2003.html>

<http://mfa.gov.tr/2003/turkce/grupe/ves/6Uzmen-Arar2.htm>

<http://photius.com/countries/turkey-european-union>

<http://radikal.com.tr/haber.php?haberno=159941>

<http://rec.org.tr/files/iklim/iklim-turkiye.htm>

<http://rec.org.tr/sayfa-en.cup>

<http://unfccc.int>

<http://unfccc.int/resource/docs/2005/cop11/eng/01001.pdf>

<http://unfccc.int/resource/docs/publications/caring-eng.pdf>

<http://yunus.hacettepe.edu.tr/NukEnerjiPlanl.docs>

<http://tbmm.gov.tr>

<http://esa.int/esaCP/Protecting.html>

<http://die.gov.tr>

EK:1 CARTOON ARCHIVES ABOUT KYOTO PROTOCOL

Kaynak:<http://claybennett.com>

EK : 2 CARTOON ARCHIVES ABOUT KYOTO PROTOCOL

Kaynak:<http://claybennett.com>

EK : 3 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SÖZLEŞMESİNE DAİR KYOTO PROTOKOLÜ

Bu Protokolün Tarafları,

Bundan sonra “Sözleşme” olarak anılacak olan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine katılan Taraflar olup,

2. Maddede belirtildiği gibi sözleşmenin nihai amacını takip ederek, sözleşmenin şartlarını göz önünde tutarak, sözleşmenin 3. Maddesinin idaresinde,

Sözleşmeye katılan Taraflar Konferansı’nın ilk oturumunda alınan 1/CP.1 kararı ile kabul edilen Berlin Yaptırımına göre,

aşağıdaki hususlarda görüş birliğine varmışlardır:

1. MADDE

Bu Protokolün amacı bakımından, sözleşmenin 1. Maddesinde bulunan tanımlar uygulanacaktır . Buna ilaveten:

1. “Taraflar Konferansı, Sözleşmeye katılan Tarafların Konferansıdır.
2. “Sözleşme”, 9 Mayıs 1992 tarihinde New York’ta kabul edilen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesidir.
3. “İklim Değişikliği İle İlgili Hükümetler arası Panel”, Dünya Meteoroloji Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çevre Programının ortak katılımıyla 1988’de oluşturulan İklim Değişikliğine dair Hükümetler arası Paneldir.
4. “Montreal Protokolü”, 16 Eylül 1987’de Montreal’de kabul edilen ve Ozon Tabakasını İncelten Maddelerle İlgili Protokol olup, daha sonra tanzim ve tadil edilmiştir.
5. “Mevcut ve Oy Kullanan Taraflar”, Sözleşmede bulunan ve olumlu veya olumsuz oy kullanan ülkelerdir.
6. “Taraf”, metinde başka şekilde belirtilmedikçe bu Protokole Taraf olan anlamındadır.
7. “Ek-1’deki Taraf”, sözleşmenin Ek-1 kısmına dahil olan bir Taraf veya

değişiklik olabilirse sözleşmenin 4. Maddesinin 2(g) paragrafı gereği bildirimde bulunan Taraf anlamındadır.

2. MADDE

1. Ek-1'deki Taraflardan her biri, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için 3. Maddedeki ölçülen emisyon sınırlandırması ve azaltım taahhütlerinin yerine getirilmesi hususunda şunları yapacaktır:

(a) Ulusal koşullarla uyumlu olarak, aşağıdaki politika ve önlemleri yürütecek ve diğerlerini özenle hazırlayacaktır:

(i)Ulusal ekonominin ilgili sektörlerinde enerji etkinliğinin artırılması;

(ii)İlgili Uluslar arası Çevre anlaşmalarındaki taahhütleri dikkate alarak, Montreal Protokolünce denetlenmeyen sera gazlarının depolanması ve çökmelerinin artırılması ve korunması; Sürdürülebilir orman yönetimi uygulamaları, ağaçlandırma ve yeniden orman meydana getirilmesinin teşviki;

(iii)İklim değişikliği değerlendirmeleri ışığında sürdürülebilir tarım şekillerinin teşvik edilmesi;

(iv)Yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları, karbondioksiti tutucu teknolojiler ile ileri ve yeni, çevre konusunda önemli olan teknolojilerin teşviki, geliştirilmesi ve kullanımının artırılması ile ilgili araştırma yapılması;

(v) Sözleşmenin amacına ve piyasa araçlarının uygulanmasına aykırı düşen sera gazı salan tüm kesimlere para yardımında bulunma ve piyasa uyumsuzlukları, mali teşvikler, vergi ve gümrük istisnalarını kademeli olarak azaltma veya sona erdirme;

(vi)Montreal Protokolünce denetlenmeyen sera gazları emisyonunun sınırlayan veya azaltan politika ve önlemleri teşvik etmeyi amaç edinen ilgili sektörlerde uygun reformların desteklenmesi;

(vii) Montreal Protokolünce denetlenmeyen taşıma sektöründeki sera gazları emisyonlarının sınırlandırılması ve/veya azaltılması ile ilgili önlemler;

(viii)Enerji üretimi, nakli ve dağıtımı gibi atık yönetiminde iyileştirme ve kullanım yoluyla metan emisyonunun sınırlandırılması ve/veya azaltılması.

(b) Sözleşmenin 4. Maddesinin 2(e)(i) paragrafına uygun olarak bu maddede kabul edilen politika ve önlemlerin bireysel veya bileşik etkinliğini artırmak için diğer Taraflarla işbirliği yapacaktır . Bu işbirliği oluşumuna kadar bu Taraflar; karşılaştırılabilirlik, şeffaflık ve etkinliklerinin iyileştirilmesi yollarının geliştirilmesi

dahil olmak üzere, bu politika ve önlemlerle ilgili tecrübe paylaşımı ve bilgi alışverişi hususunda adım atacaktadırlar. Bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı, ilgili tüm bilgileri dikkate alarak ilk oturumunda veya daha sonra mümkün olduğunda böyle bir işbirliğini kolaylaştırma yollarını değerlendirecektir .

2. Ek-1'deki Taraflar, sırasıyla Uluslar arası Sivil Havacılık Örgütü ve Uluslar arası Denizcilik Örgütü ile birlikte çalışarak, havacılık ve deniz dibindeki yakıtlardan kaynaklanan ve Montreal Protokolünce denetlenmeyen sera gazları emisyonlarının sınırlandırılması veya azaltılmasını takip edeceklerdir.

3. Ek-1'deki Taraflar; iklim değişikliğinin olumsuz etkileri, uluslar arası ticarete olan etkileri ve gelişmekte olan ülkelerle ilgili özellikle 4. Maddenin 8. ve 9. paragraflarında açıklanan diğer Taraf ülkelere olan sosyal, çevresel ve ekonomik etkiler dahil olmak üzere, sözleşmenin 3. Maddesini göz önünde tutarak, olumsuz etkileri en aza indirecek şekilde bu maddedeki politika ve önlemleri yürütme hususunda çaba sarf edeceklerdir. Bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı , bu paragraftaki şartların yerine getirilmesini teşvik etmek amacıyla, uygun bir şekilde harekete geçebilir.

4. Bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı, farklı ulusal koşullar ve potansiyel etkileri göz önünde tutarak, yukarıda 1(a) paragrafındaki politika ve önlemlerden birini koordine etmenin yararlı olacağına karar verirse, bu politika ve önlemlerin koordinasyonunun oluşturulmasına ait yol ve araçları değerlendirecektir.

3. MADDE

1. Ek-1'deki Taraflar, Ek-A'da sıralanan sera gazlarının insan kökenli agrega karbondioksit eşdeğeri emisyonları, Ek-B'de kayıtlı ölçülen emisyon sınırlandırmaları ve azaltım taahhütlerine göre , bu gazların genel emisyonununun 2008 ile 2012 yılı arasındaki dönemde 1990'daki seviyesinin en az % 5 aşağısına indirileceği görüşüyle ve bu maddedeki koşullara göre hesaplanan , kararlaştırılmış miktarları geçmeyeceğini bireysel veya ortak olarak temin edeceklerdir.

2. Ek-1'deki Taraflardan her biri, 2005 yılına kadar bu protokoldeki taahhütlerini yerine getirmede görülebilir bir ilerleme kaydetmiş olacaktır.

3. Her taahhüt döneminde karbon stoklarında doğrulanabilir değişiklikler olarak ölçülen ve 1990 yılından itibaren doğrudan insan etkisiyle arazi kullanımındaki değişim ile ağaçlandırma, tekrar orman oluşturma ve orman açma ile sınırlı

ormancılık faaliyetleri sonucu çökme yoluyla uzaklaşma ve kaynaklardan gelen sera gazı emisyonlarındaki net değişiklikler, Ek-1'deki Taraflardan her birinin bu maddedeki taahhütlerini karşılamada kullanılacaktır . Bu faaliyetlere bağlı çökme yoluyla uzaklaşma ve kaynaklardan gelen sera gazı emisyonları şeffaf ve doğrulanabilir bir şekilde bildirilecek ve 7. ve 8. Maddelere göre gözden geçirilecektir.

4. Bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansının ilk oturumundan önce, Ek-1'deki Taraflardan her biri Bilimsel ve Teknik Tavsiye Yardımcı Grubunca değerlendirilmek üzere 1990'daki karbon stokları seviyesini belirlemek ve sonraki yıllarda karbon stoklarında meydana gelen değişiklikleri tahmin edebilmek amacıyla veri temin edecektir. Bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı ilk oturumunda veya daha sonra mümkün olduğunda, usuller, kurallar ile nasıl ve hangisinin kullanılacağına dair prensiplere göre karar verecek ve belirsizlikler, bildirimde şeffaflık, doğrulanabilirlik, İklim Değişikliğine Dair Hükümetler arası Paneldeki metodolojik çalışma ve 5. Maddeye göre Bilimsel ve Teknik Tavsiye Yardımcı Grubunca sunulan tavsiye ve Taraflar Konferansının kararları dikkate alarak; tarım toprakları, arazi kullanımındaki değişim ve ormancılık gruplarında kaynaklardan gelen sera gazı emisyonlarında ve çökme yoluyla uzaklaşmadaki değişikliklerle ilgili insan kaynaklı faaliyetleri Ek-1'deki Taraflar için kararlaştırılan miktarlara ekleyecek veya bundan çıkaracaktır. Bu faaliyetlerin 1990'dan itibaren yürürlükte olması şartıyla Taraflardan biri böyle bir kararı insan kaynaklı bu ilave faaliyetlere ilk taahhüt döneminde uygulama konusunda seçim yapabilecektir.

5. Taraflar Konferansı'nın ikinci oturumundaki 9/CP.2 kararına göre baz yıl veya dönemini belirlemiş ve piyasa ekonomisine geçme sürecinde olan Ek-1'deki Taraflar, bu maddedeki taahhütlerini yerine getirmede o baz yıl veya dönemi kullanacaklardır. Ayrıca sözleşmenin 12. Maddesindeki ilk ulusal bildirimini henüz yerine getirmemiş ve piyasa ekonomisine geçme sürecinde olan Ek-1'deki diğer bir Taraf, bu maddedeki taahhütlerini yerine getirmek için 1990 yılı dışında tarihsel bir baz yıl veya dönem kullanma niyetini bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansına bildirebilir. Bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı böyle bir bildirim hususunda gerekli kararı verecektir.

6. sözleşmenin 4. Maddesinin 6. Paragrafını dikkate alarak ; bu maddelerin dışında, bu protokoldeki taahhütlerini yerine getirme hususunda piyasa ekonomisine geçiş sürecinde olan Ek-1'deki Taraflara, bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansınca belirli bir ölçüde esneklik sağlanacaktır.

7. Ölçülen emisyon sınırlandırması ve azaltımına ait ilk taahhüt dönemi olan 2008-2012 yılları arasında, Ek-1'deki Taraflardan her biri için kararlaştırılan miktar 1990 yılı veya yukarıdaki 5. Paragrafa göre belirlenen ve beşin katları şeklinde olan baz yıl veya dönemde, Ek-A'da sıralanan insan kaynaklı agrega karbondioksit eşdeğeri sera gazlarının emisyonları Ek-B'de verilen yüzde değerine eşit olacaktır. 1990 yılındaki sera gazı emisyonlarının kaynağını arazi kullanımındaki değişiklik ve orman sektörü oluşturan Ek-1'deki Taraflar, kararlaştırılan miktarların hesaplanması için insan kökenli agrega karbondioksit eşdeğeri kaynaklar gelen emisyon ile 1990'da arazi kullanımındaki değişiklikten kaynaklanan çökme yoluyla uzaklaşma arasındaki farkı 1990 baz yılı veya dönemindeki emisyonlara dahil edeceklerdir.
8. Ek-1'deki Taraflardan biri, yukarıdaki 7. Paragrafta verilen hesaplama amacıyla hidroflorokarbon, perfluorokarbon ve sülfür heksaflorür için 1995 yılını baz yıl olarak kullanabilir.
9. Ek-1'deki Tarafların sonraki dönemler için taahhütleri, 21. Maddenin 7. Paragrafındaki şartlara göre kabul edilecek olan, bu protokoldeki Ek-B'ye ait değişikliklerle yapılacaktır. Bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı, yukarıda 1. Paragrafta belirtilen ilk taahhüt döneminin bitiminden en az yedi yıl önce bu taahhütleri değerlendirmeye başlayacaktır.
10. 6. veya 17. Maddelerdeki şartlara göre bir Tarafın diğerinden aldığı herhangi bir emisyon azaltım birimi veya kararlaştırılan miktarın bir kısmı, alan Taraf için belirlenen miktara ilave edilecektir.
11. 6. veya 17. Maddelerdeki şartlara göre bir Tarafın diğerine verdiği herhangi bir emisyon azaltım birimi veya kararlaştırılan miktarın bir kısmı, veren Taraf için belirlenen miktardan düşülecektir.
12. 12. Maddenin şartlarına göre bir Tarafın diğer bir Taraftan aldığı onaylanmış emisyon azaltımları, alan Taraf için kararlaştırılan miktara eklenecektir.
13. Ek-1'deki bir Tarafın emisyonları bir taahhüt döneminde bu Maddede belirlenen miktarların altındaysa, bu fark ilgili Tarafın isteği üzerine sonraki taahhüt dönemlerinde O Taraf için kararlaştırılan belirlenmiş miktara eklenecektir.
14. Ek-1'deki Taraflardan her biri, gelişmekte olan Taraf ülkeler ve özellikle sözleşmenin 4. Maddesinin 8. ve 9. Paragraflarında tanımlanan ülkeler üzerine olan olumsuz sosyal , çevresel ve ekonomik etkileri asgariye indirecek şekilde yukarıda 1. Paragrafta sözü geçen taahhütleri yerine getirme hususunda gayret sarf edecektir. Bu paragrafların yürütülmesi hususunda Taraflar Konferansı'nın ilgili kararları ile aynı doğrultuda olmak üzere, bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı, bu paragraflarda atıfta bulunulan Taraflar üzerine iklim değişikliğinin

olumsuz etkileri ve/veya tepki önlemlerinin etkilerinin en aza indirilmesi için gerekli olan faaliyetlerin neler olduğunu ilk oturumunda değerlendirecektir. Müzakere edilecek konu başlıkları arasında para temini, sigorta ve teknoloji transferi yer alacaktır.

4. MADDE

1. 3. Maddedeki taahhütleri ortak yerine getirme kararı almış olan Ek-1'deki Taraflardan biri, Ek-A'da sıralanan toplam bileşik insan kaynaklı agrega karbondioksit eşdeğeri sera gazı emisyonlarının, Ek-B'de verilen ölçülen emisyon sınırlandırması ve azaltım taahhütleri ile 3. Maddedeki şartlara göre hesaplanan kararlaştırılmış miktarları aşmaması şartıyla bu taahhütleri yerine getirmiş olduğu varsayılacaktır. Anlaşmaya varan Taraflardan her birine tahsis edilen emisyon seviyesinin sınırları o anlaşmada belirlenecektir.

2. Böyle bir anlaşmaya varan Taraflar, bu Protokolün onaylanma , kabul , tasvip ve katılma belgelerinin tevdi tarihinde anlaşma şartlarını Sekreteryaya'ya bildireceklerdir. Sekreteryaya Sözleşmeye imza koyan ve taraf olan ülkeleri anlaşma şartları hakkında sırayla bilgilendirecektir.

3. Bu anlaşma 3. Maddenin 7. Paragrafında belirtilen taahhüt dönemi boyunca yürürlükte kalacaktır.

4. Ortak hareket eden Taraflar, bir bölgesel ekonomik entegrasyon örgütünün çerçeve çalışmasında bulunur ve bu örgütle birlikte olursa, bu Protokolün kabulünden sonra örgüt içeriğindeki herhangi bir değişiklik bu Protokoldeki mevcut taahhütleri etkilemeyecektir. Örgüt içeriğindeki değişiklik sadece değişikliği takiben kabul edilen 3. Maddedeki taahhütlerin amacı açısından uygulanacaktır.

5. Toplam bileşik emisyon azaltım seviyesine ulaşmada böyle bir anlaşmaya katılan Taraflarca bir başarısızlık söz konusu olduğunda, bu anlaşmaya katılan Taraflardan her biri anlaşmada sınırları belirlenen kendi emisyon seviyelerinden sorumlu olacaklardır.

6. Ortak hareket eden Taraflar, bu Protokole Taraf olan bir bölgesel ekonomik entegrasyon örgütünün çerçeve çalışmasında bulunur ve bu örgütle birlikte olursa, toplam bileşik emisyon azaltım seviyesini elde etmede bir başarısızlık söz konusu olduğunda, bölgesel ekonomik entegrasyon örgütünün üye ülkelerinin her biri tek tek ve 24. Maddeye göre hareket eden bölgesel ekonomik entegrasyon örgütüyle birlikte, bu maddede bildirildiği şekliyle kendi emisyon seviyelerinden sorumlu olacaklardır.

5. MADDE

1. Ek-1'deki Taraflardan her biri , ilk taahhüt döneminin başlamasından önce bir yıldan geç olmamak üzere, Montreal Protokolünce denetlenmeyen kaynaklardan gelen insan kökenli emisyonların ve tüm sera gazlarının çökme yoluyla uzaklaşmasının tahmini hususunda ulusal bir sistemde yer alacaklardır . Aşağıdaki 2. Paragrafta belirlenen yöntemleri kapsayacak olan bu ulusal sistemler için gerekli esaslar bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansınca ilk oturumda karara bağlanacaktır.

2. Montreal Protokolünce denetlenmeyen kaynaklardan gelen insan kökenli emisyonlar ve tüm sera gazlarının çökme yoluyla uzaklaşmasını tahmin etme yöntemleri, İklim Değişikliğine Dair Hükümetler arası Panel tarafından kabul edilenler olacak ve Taraflar Konferansının üçüncü oturumunda karara bağlanacaktır. Bu yöntemlerin kullanılmadığı yerlerde, uygun düzenlemeler bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansının ilk oturumunda karar alınan yöntemlere göre yapılacaktır. İklim Değişikliğine Dair Hükümetler arası Panel çalışmaları, inter alia, ve Bilimsel ve Teknolojik Tavsiye Grubunca sunulan tavsiyeler esas olmak üzere, bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı tamamen Taraflar Konferansının ilgili kararlarını dikkate alarak, bu yöntem ve düzenlemeleri düzenli olarak yeniden gözden geçirecek ve uygun şekilde değişiklikler yapacaktır. Yöntem ve düzenlemelere ait herhangi bir değişiklik , bu değişiklik sonrası kabul edilen bir taahhüt dönemine göre yalnızca 3. Maddedeki taahhütlerle olan uyumluluğu araştırmak amacıyla kullanılacaktır.

3. Kaynaklar yoluyla karbondioksit eşdeğeri insan kökenli emisyonları ve Ek-A'da sıralanan sera gazlarının çökme yoluyla uzaklaşmasını hesaplamak için kullanılan küresel ısınma potansiyelleri, İklim Değişikliğine Dair Hükümetler arası Panel tarafından kabul edilenler olacak ve üçüncü oturumunda Taraflar Konferansınca karara bağlanacaktır. İklim Değişikliğine Dair Hükümetler arası Panel çalışmaları, inter alia, ve Bilimsel ve Teknolojik Tavsiye Grubunca sunulan tavsiyeler esas olmak üzere, bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı, tamamen Taraflar Konferansının ilgili kararlarını dikkate alarak sera gazlarının her birinin küresel ısınma potansiyelini düzenli olarak gözden geçirecek ve uygun şekilde düzeltmeler yapacaktır. Küresel ısınma potansiyeline ait herhangi bir düzeltme, bu düzeltme sonrası kabul edilen bir taahhüt dönemine uygun

olarak yalnızca 3. Maddedeki taahhütlere uygulanacaktır.

6. MADDE

1. 3. Maddedeki taahhütleri karşılamak amacıyla, Ek-1'deki bir Taraf aşağıdakileri sağlamak koşuluyla, herhangi bir ekonomi sektöründe kaynaklardan gelen insan kökenli emisyonların azaltılmasını veya sera gazlarının çökme yoluyla uzaklaşmasını amaçlayan projelerden elde edilen emisyon azaltım birimlerini diğer bir Tarafa verebilir veya ondan alabilir:

- (a) Böyle bir projede müdahil Tarafların onayı vardır;
- (b) Böyle bir proje kaynaklardan gelen emisyonlarda bir azalma veya çökmeler yoluyla olan uzaklaşmada bir artış sağlar;
- (c) 5. ve 7. Maddelerdeki yükümlülüklerle uygun olmazsa herhangi bir emisyon azaltım birimi alınamaz;
- (d) Emisyon azaltım birimlerinin alınması, 3. Maddedeki taahhütleri karşılamak amacıyla yapılan ülke içi faaliyetlere bir ilave olacaktır.

2. Bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı, doğrulama ve bildirme prensipleri dahil olmak üzere bu maddenin yürütülmesi için gerekli prensipleri titizlikle ortaya koyacaktır.

3. Ek-1'deki Taraflardan biri kendi sorumluluğu altında, bu maddedeki emisyon azaltım birimlerinin oluşturulması, bir başkasına verilmesi veya alınmasına yönelik faaliyetlerde yasal kuruluşları yetkili kılabilir.

4. 8. Maddenin ilgili şartlarına göre, bu maddede atıfta bulunulan isteklerin Ek-1'deki Taraflardan biri tarafından yürütülmesine dair bir sorun belirlenirse; emisyon azaltım birimlerinin verilmesine ve alınmasına, böyle bir birimin bir Tarafa 3. Maddedeki taahhütlerini karşılamada kullanılmaması şartıyla, sorun tespit edildikten sonra uyum hususu çözülene dek devam edilebilir.

7. MADDE

1. Ek-1'deki Taraflardan her biri, aşağıdaki 4. Paragrafa göre belirlenecek olan ve 3. Madde ile uyumluluğu sağlamak amacıyla gerekli ilave bilgileri, Taraflar Konferansının ilgili kararlarına göre beyan edilen ve Montreal Protokolüncü denetlenmeyen kaynaklardan gelen insan kökenli emisyonlar ve sera gazlarının çökme yoluyla uzaklaşmasına ilişkin yıllık envanterine dahil edecektir.

2. Ek-1'deki Taraflardan her biri, aşağıdaki 4. Paragrafa göre belirlenecek olan ve

bu Protokoldeki taahhütlerle olan uyumluluğu göstermek için gerekli ilave bilgileri sözleşmenin 12. Maddesinde beyan olunan ulusal bildirimine dahil edecektir.

3. Ek-1'deki Taraflardan her biri, bu Protokol ilgili Taraf için yürürlüğe girdikten sonraki taahhüt döneminin ilk yılı için Sözleşmede yerine getirilmesi gereken ilk envanter ile başlayarak, yukarıdaki 1. Paragrafta istenen bilgileri beyan edecektir. Her bir Taraf bu Protokol kendisi için yürürlüğe girdikten ve aşağıdaki 4. Paragrafta verildiği şekliyle prensipleri kabul ettikten sonra Sözleşmede yerine getirilmesi gereken ilk ulusal bildirimının bir parçası olarak yukarıdaki 2. Paragrafta istenen bilgileri beyan edecektir . Bu maddede istenilen bilgilerin daha sonraki beyan sıklığı Taraflar Konferansınca karara bağlanan ulusal bildirimlerin beyanı için kullanılacak zaman tarifesini dikkate alınarak, bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansınca belirlenecektir.

4. Bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı , Taraflar Konferansınca kabul edilen Ek-1'deki Tarafların ulusal bildirim hazırlığı için belirlenen esasları dikkate alarak, bu maddede istenen bilgilerin hazırlanması için gerekli esasları ilk oturumunda alacak ve ondan sonra periyodik olarak gözden geçirecektir. Bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı ayrıca, ilk taahhüt döneminden önce kararlaştırılan miktarların hesaplanması için gerekli usulleri de karara bağlayacaktır.

8. MADDE

1. Ek-1'deki Taraflardan her birinin beyan ettiği 7. Maddedeki bilgiler Taraflar Konferansının ilgili kararlarına izleyerek ve aşağıdaki 4. Paragrafta bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansınca bu amaç için kabul edilen esaslara göre uzman inceleme ekibince gözden geçirilecektir . Ek-1'deki Taraflardan her birinin 7. Maddenin 1. Paragrafı gereği beyan ettiği bilgiler, emisyon envanterleri ile kararlaştırılan miktarların yıllık derlenmesi ve hesaplanmasının bir parçası olarak gözden geçirilecektir. Buna ilaveten, Ek-1'deki Taraflardan her birinin 7. Maddenin 2. Paragrafı gereği beyan ettiği bilgiler bildirimlerin değerlendirilmesinin bir parçası olarak gözden geçirilecektir.

2. Uzman inceleme ekipleri Sekreteryaya tarafından koordine edilecek ve Taraflar Konferansının bu amaç için ortaya koyduğu esaslara göre Sözleşmedeki Taraflarca ve uygun görüldüğünde Hükümetler arası örgütlerce aday gösterilenlerden seçilecek uzmanlardan oluşacaktır.

3. İnceleme süreci bu Protokolün bir Tarafça yürütülmesine dair tüm hususların tam ve kapsamlı bir değerlendirmesini sağlayacaktır. Uzman inceleme ekipleri, ilgili

Tarafın taahhütlerinin yürütülmesini değerlendirerek ve taahhütlerin gerçekleştirilmesindeki potansiyel sorunlar ile etkili olan faktörleri belirleyerek bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansına bir rapor hazırlayacaktır. Bu raporların sözleşmeye katılan Taraflara dağıtımını Sekreteryaya tarafından yapılacaktır. Sekreteryaya, bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansınca yapılacak daha ileri bir değerlendirme için bu raporlarda belirtilen yürütme sorunlarını liste haline getirecektir.

4. Bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı, Taraflar Konferansının ilgili kararlarını göz önünde tutarak uzman inceleme ekiplerince bu Protokolün yürütülmesinin incelenmesine dair esasları ilk oturumunda kabul edecek ve daha sonra periyodik olarak gözden geçirecektir.

5. Bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı, Yürütme Yardımcı Grubu ve uygun görülürse, Bilimsel ve Teknolojik Tavsiye Yardımcı Grubunun desteğiyle şu hususları değerlendirecektir:

(a) 7. Madde gereği Taraflarca beyan edilen bilgiler ve bu maddede istenenlerle ilgili uzman değerlendirme raporları;

(b) Taraflarca ortaya konulan sorunlar gibi yukarıdaki 3. Paragrafta Sekreteryaya tarafından listelenen yürütme sorunları.

6. Yukarıdaki 5. Paragrafta atıfta bulunulan bilgilerin değerlendirilmesine göre, bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı bu Protokolün yürütülmesine dair gerek duyulan herhangi bir husus hakkında kararlar alacaktır.

9. MADDE

1. Bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı, konu ile ilgili teknik, sosyal ve ekonomik bilgiler gibi iklim değişikliği ve etkilerine ait mevcut bilimsel bilgi ve değerlendirmelerin ışığında , bu Protokolü periyodik olarak gözden geçirecektir . Bu değerlendirmeler, Sözleşmedeki ilgili görüşlerle ve özellikle sözleşmenin 4. Maddesinin 2(d) paragrafınca ve 7. Maddesinin 2(a) paragrafınca istenenlerle koordineli olacaktır. Bu görüşler esas alınarak, bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı uygun eylemi gerçekleştirecektir.

2. İlk değerlendirme, bu Protokoldeki Tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansının ikinci oturumunda yer alacaktır. Daha sonrakiler düzenli aralıklarla ve uygun zamanda yapılacaktır.

10. MADDE

Tarafların hepsi, ortak ancak farklılaşmış sorumluluklarını ve spesifik ulusal ve bölgesel kalkınma önceliklerini, amaçlarını ve koşullarını dikkate alarak, Ek-1'de olmayan Taraflar için yeni bir taahhüt ortaya koymadan ve sözleşmenin 4. Maddesinin 1. Paragrafındaki mevcut taahhütleri teyit ederek ve sözleşmesinin 4. Maddesinin 3., 5. ve 7. Paragraflarını göz önünde tutarak , sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirebilmek için bu taahhütlerin yerine getirilmesindeki ilerlemeye devam ederek, şunları yapacaklardır:

(a) Uygun olan yerde ve mümkün olduğunda masraf-etkin ulusal ve uygun olan yerde lokal emisyon faktörlerinin iyileştirilmesi için bölgesel programlar ile Taraflar Konferansınca kararlaştırılacak olan karşılaştırılabilir yöntemleri kullanarak ve Taraflar Konferansınca kabul edilen ulusal bildirim hazırlığına ait esaslara göre Montreal Protokolünce denetlenmeyen kaynaklardan gelen insan kökenli emisyonlar ve tüm sera gazlarının çökme yoluyla uzaklaşmasına ait ulusal envanterlerin hazırlanması ve periyodik güncelleşmesi için her bir Tarafın sosyoekonomik şartlarını yansıtan faaliyet verileri ve/veya modellerini kesin ve açık olarak belirtmek;

(b) İklim değişikliğini azaltıcı önlemleri ve iklim değişikliğine yeterince adaptasyon sağlayıcı önlemleri içeren ulusal ve uygun olan yerde bölgesel programlar yapmak, yürütmek, yayımlamak ve düzenli olarak güncellemek;

(i) Bu programlar, inter alia, enerji, ulaşım ve sanayi sektörleri ile ilgili olacaktır. Ayrıca uzayla ilgili planlamanın iyileştirilmesine ait uyum teknolojileri ve yöntemler iklim değişikliğine olan adaptasyonu artıracaktır.

(ii) Ek-1'deki Taraflar, 7. Maddeye göre ulusal programlarını dahil ederek bu Protokoldeki faaliyetle ilgili bilgileri beyan edecektir ; Diğer Taraflar , bir Tarafın iklim değişikliği ve olumsuz etkilerinin ifade edilmesine katkıda bulunduğu önlemleri içeren programlarla ilgili ve sera gazı emisyonlarındaki artışın azaltılması ile çökme yoluyla uzaklaşmaların artırılması , kapasite oluşturma ve adaptasyon önlemlerini içeren bilgileri ulusal bildirimlerine dahil etmeye çalışacaklardır.

(c) Özellikle gelişmekte olan ülkelerde çevre konusunda önemli teknolojilerin, know-how'ların, uygulamaların ve iklim değişikliği ile ilgili süreçlerin geliştirilmesi , uygulanması ve dağıtımına dair etkin yöntemler ile buna ilaveten kamunun sahip

olduğu veya ülkede mevcut çevre konusundaki önemli teknolojilerin etkin transferi için gerekli olan politika ve programların belirlenmesi ve çevre konusunda önemli teknolojileri transfer etme, onlara ulaşımı artırma ve desteklemek için özel sektöre bir ortam oluşturma hususlarının teşvik edilmesinde işbirliği yapmak ve uygun görülürse , bunların transferini veya bunlara ulaşılmasını teşvik etmek, sağlamak ve finanse etmek için uygulanabilir adımlar atmak

(d) Bilimsel ve teknik araştırmalarda işbirliği yapmak ; iklim sistemi, iklim değişikliğinin olumsuz etkileri ve farklı tepki stratejilerinin ekonomik ve sosyal sonuçlarına dair belirsizlikleri azaltmak için veri arşivleri ile sistematik gözlem sistemlerinin geliştirilmesini ve sürdürülmesini teşvik etmek ve sözleşmenin 5. Maddesini göz önünde tutarak, uluslar arası ve hükümetler arası çabalara, programlara, araştırma ve sistematik gözlem konularındaki oluşumlara katılma imkanlarının ve içsel kapasitelerin geliştirilmesi ve güçlendirilmesini desteklemek;

(e) Uluslar arası düzeyde, uygun olan yerlerde mevcut grupları kullanarak, özellikle gelişmekte olan ülkeler için ulusal kapasite oluşumunun güçlendirilmesi, bilhassa insan ve kurumsal kapasitelerinin ve bu alanda uzman olarak yetişecek personelin değişimi ve görevlendirilmesi konularında işbirliği yapmak ve destek sağlamak; iklim değişikliği ile ilgili bilgilere halkın ulaşımını ve ulusal düzeyde bir kamu bilincinin oluşumunu sağlamak, sözleşmenin 6. Maddesi dikkate alınarak, Sözleşmedeki ilgili gruplar vasıtasıyla bu faaliyetlerin yürütülmesi için uygun yöntemler geliştirilecektir.

(f) Taraflar Konferansı'nın ilgili kararlarına göre, bu madde takip edilerek yürütülen program ve faaliyetlerle ilgili bilgileri ulusal bildirimlerine dahil etmek;

(g) sözleşmenin 4. Maddesinin 8. Paragrafına göre bu maddedeki taahhütlerin yerine getirilmesi hususunda gereken özeni göstermek.

11. MADDE

1. 10. Maddenin yürütülmesinde, Taraflar sözleşmesinin 4. Maddesinin 4.,5.,7.,8. ve 9. Paragraflarındaki koşulları dikkate alacaklardır.

2. sözleşmenin 4. Maddesinin 3. Paragrafındaki ve 11. Maddesindeki şartlara göre ve sözleşmenin mali mekanizmasını işletiminin havale edildiği kuruluş veya kuruluşlar aracılığıyla sözleşmenin 4. Maddesinin 1. Paragrafının yürütülmesi çerçevesinde, gelişmiş taraf ülkeler ve sözleşmenin Ek-II kısmındaki diğer gelişmiş taraf ülkeler aşağıdaki hususları yerine getireceklerdir:

(a) 10. Maddenin (a) alt paragrafında yer alan sözleşmenin 4. Maddesinin 1(a)

paragrafındaki mevcut taahhütlerin yürütülmesinde yol kat edilirken, gelişmekte olan taraf ülkelerce yapılan ve önceden kararlaştırılmış tüm masrafların karşılanması için yeni ve ilave mali kaynaklar sağlamak;

(b) Ayrıca, 10. Maddede yer alan ve bu maddeye göre sözleşmenin 11. Maddesinde atıfta bulunulan uluslar arası kuruluş veya kuruluşlarla gelişmekte olan bir taraf ülke arasında kararlaştırılan, sözleşmenin 4. Maddesinin 1. Paragrafındaki mevcut taahhütlerin yürütülmesinde aşama kaydetme hususunda belirlenen tüm ilave masrafların karşılanması için gelişmekte olan taraf ülkelerce ihtiyaç duyulan mali kaynakları teknoloji transferi de dahil olmak üzere sağlamak.

Bu mevcut taahhütlerin yerine getirilmesinde para akışındaki yeterlilik ve önceden tahmin edebilme ihtiyacı ve gelişmiş taraf ülkeler arasında paylaşılan sorumluluğun önemi dikkate alınacaktır. Taraflar Konferansı'nın ilgili kararlarındaki ve bu protokolün kabulünden önce alınanlardaki de dahil olmak üzere sözleşmenin mali mekanizmasının işletilmesi görevi verilen kuruluş veya kuruluşlara ait esaslar , bu paragraftaki koşullara gerekli değişiklikler yapılmış olarak uygulanacaktır.

3. Gelişmiş taraf ülkeler ve sözleşmenin Ek-II kısmında yer alan diğer gelişmiş taraflar ayrıca, iki yönlü, bölgesel ve çok yönlü kanallar vasıtasıyla 10. Maddenin yürütülmesi için gerekli mali kaynakları, kendileri bundan faydalanan gelişmekte olan ülkelere sağlayabilirler.

12. MADDE

1. Temiz Kalkınma Süreci burada tanımlanmaktadır.

2. Temiz Kalkınma Sürecinin amacı Ek-1'de yer almayan Tarafların sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirme ve sözleşmenin nihai amacına katkıda bulunma hususunda desteklemek ile Ek-1'deki Tarafları 3. Maddedeki ölçülen emisyon azaltımı ve azaltım taahhütleri ile ilgili uyumluluğu gerçekleştirme hususunda desteklemek olacaktır.

3. Temiz Kalkınma Süreci altında:

(a) Ek-1'de yer almayan ülkeler, sonuçta onaylanmış emisyon indirimleri elde edilen proje faaliyetlerinden yararlanacaktır;

(b) Ek-1'deki Taraflar, Bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansınca belirlendiği şekliyle, 3. Maddedeki ölçülen emisyon sınırlandırması ve azaltım taahhütleri kısmı ile uyumluluğa katkıda bulunmak için bu proje faaliyetlerinden elde edilen onaylı emisyon azaltımlarını kullanabilirler.

4. Temiz Kalkınma Süreci bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan

Taraflar Konferansının yetkisi ve rehberliğine tabi olacak ve Temiz Kalkınma Süreci yönetim kurulun tarafından idare edilecektir.

5. Her bir proje faaliyetinden elde edilen emisyon azaltımları, Bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansınca tasarlanacak işlevsel kuruluşlar tarafından aşağıdaki hususlar esas alınarak onaylanacaktır:

- (a) Müdahil Taraflardan her birince tasvip edilen gönüllü katılım;
- (b) İklim değişikliğinin azalması ile ilgili gerçek, ölçülebilir ve uzun vadeli faydalar;
- (c) Onaylı proje faaliyetlerinin olmadığı durumda gerçekleştirilene ilaveten emisyonlardaki azalmalar ,

6. Temiz Kalkınma Süreci gerektiğinde, onaylı proje faaliyetleri ile ilgili para teminin düzenlenmesine yardım edecektir.

7. Bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı, proje faaliyetlerinin bağımsız olarak dinlenmesi ve teyit edilmesi yoluyla şeffaflık, etkinlik ve sorumluluğu sağlamak amacına yönelik usul ve süreçleri ilk oturumunda titizlikle oluşturacaktır.

8. Bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı, uyum masraflarını karşılamak için iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine özellikle hassas olan gelişmekte olan ülkeleri desteklemek gibi idari masrafların karşılanmasında kullanılan , onaylı proje faaliyetlerinden elde edilen gelirlerin bir kısmını temin edecektir.

9. Yukarıda 3. Paragrafta sözü geçen faaliyetler ve onaylı emisyon azaltımlarının elde edilmesi dahil olmak üzere, Temiz Kalkınma Sürecine katılım özel ve/veya kamu kuruluşlarını kapsayabilir ve Temiz Kalkınma Süreci Yönetim Kurulunca sağlanan rehberliğin tamamına tabi olacaktır.

10. 2000 yılından ilk taahhüt döneminin başlamasına kadar olan dönem boyunca elde edilen onaylanmış emisyon azaltımları, ilk taahhüt dönemindeki uyumluluğu başarma hususunda destek sağlamak amacıyla kullanılabilir.

13. MADDE

1. Sözleşmenin en yüksek mercii olan Taraflar Konferansı, Bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayacaktır.

2. Bu protokole taraf olmayan ancak Sözleşmeye katılan taraflar, Bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansının herhangi bir toplantısının işlemlerinde gözlemci sıfatıyla yer alabilirler. Taraflar Konferansı bu protokoldeki

tarafaların toplanmasını sağladığında, Bu Protokoldeki kararlar yalnızca bu protokole taraf olanlar tarafından alınacaktır.

3. Taraflar Konferansı bu protokoldeki tarafların toplanmasını sağladığında, sözleşmedeki bir tarafı temsil eden ancak o anda bu protokole taraf olmayan Taraflar Konferansı Bürosunun bir üyesi bu protokole taraflar arasından olan ve onların seçeceği yardımcı bir üye ile yer değiştirecektir.

4. Bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı bu protokolün yürütülmesini düzenli olarak gözden geçirecek ve etkin yürütmeyi teşvik etmek için gerekli kararları kendi emri ile alacaktır. Bu protokole kararlaştırılan işlevler ve aşağıdaki hususlar gerçekleştirilecektir:

(a) Bu protokolün koşullarına göre mevcut bilgilerin tamamı esas alınarak, Taraflarca bu protokolün yürütülmesi , sözleşmenin gerçekleştirilmekte olan amacına doğru kaydedilen ilerleme derecesi ile kümülatif etkileri gibi özellikle çevresel, ekonomik ve sosyal etkileri ve bu protokole göre alınan önlemlerin genel etkilerini değerlendirmek;

(b) Sözleşmenin amacı, yürütülmesinde elde edilen tecrübe ile bilimsel ve teknolojik bilginin gelişimi ışığında , sözleşmenin 4. Maddesinin 2(d) paragrafı ve 7. Maddesinin 2. Paragrafında istenen görüşlerle ilgili uygun değerlendirmeler yaparak bu protokoldeki Tarafların yükümlülüklerini periyodik olarak incelemek ve bu hususta protokolün yürütülmesine dair düzenli raporları görüşmek ve bir karara varmak;

(c) Tarafların farklılık gösteren koşulları, sorumlulukları ve kabiliyetleri ile bu protokoldeki taahhütlerinin her birini dikkate alarak , iklim değişikliği ve etkileri ile ilgili Tarafların kabul ettiği önlemlere dair bilgi alışverişini teşvik etmek ve sağlamak;

(d) İki veya daha fazla Tarafın talebi üzerine, Tarafların farklılık gösteren koşulları , sorumlulukları ve kabiliyetleri ile bu protokoldeki taahhütlerinin her birini dikkate alarak, iklim değişikliği ve etkileri ile ilgili Tarafların kabul ettiği önlemlerin koordinasyonunu sağlamak;

(e) Taraflar Konferansı'nın ilgili kararlarını göz önünde tutarak ve bu protokolün şartları ve sözleşmenin amacına uygun olarak, Bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı'na bu protokolün etkin yürütülmesine dair mutabık kalınacak karşılaştırmalı yöntemlerin geliştirilmesini ve periyodik tasfiyesini teşvik etmek ve bu hususta rehberlik yapmak;

(f) Bu protokolün yürütülmesi için gerekli herhangi bir hususta tavsiyelerde bulunmak;

(g) 11. Maddenin 2. Paragrafına göre ilave mali kaynakları harekete geçirmeye çalışmak;

(h) Bu protokolün yürütülmesi için gerekli olduğu kabul edilen yardımcı grupları teşkil etmek ;

(i) Uygun görüldüğünde, yetkili uluslar arası örgütler, hükümetler arası ve sivil toplum gruplarının hizmetleri ve işbirliğini, ayrıca bunların sağladığı bilgileri kullanmak ve araştırmak ;

(j) Bu protokolün yürütülmesinde ihtiyaç duyulabilen diğer işlevleri denemek ve Taraflar Konferansı kararı sonucunda ortaya çıkan bir hususu değerlendirmek .

5. Sözleşme gereğince uygulanan mali işlemler ve Taraflar Konferansı'nın prosedür kuralları bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansının oybirliği ile başka bir karar vermesi durumu hariç bu protokolde, gerekli değişiklikler yapılmış olarak uygulanacaktır .

6. Bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansının ilk oturumu, bu protokolün yürürlüğe girme tarihinden sonra planlanan Taraflar Konferansının ilk oturumu ile birlikte Sekreteryaya tarafından toplanacaktır. Bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansının daha sonraki olağan oturumları her yıl ve bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansınca başka türlü karar alınmadıkça Taraflar Konferansı'nın olağan oturumları ile birlikte yapılacaktır .

7. Bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansının olağanüstü oturumları , Tarafların en aza üçte birinin desteklemesi ve Sekreteryaya tarafından bu talebin Taraflara 6 ay içinde bildirilmesi şartıyla, bir Tarafın yazılı talebi veya Bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansınca gerekli sayılan diğer zamanlarda toplanacaktır .

8. Sözleşmeye taraf olmayan üye ülke veya gözlemciler gibi, Birleşmiş Milletler, uzman ajansları ve Uluslar arası Atom Enerjisi Ajansı, bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı oturumlarında gözlemci sıfatıyla temsil edilebilirler. Bu protokolün içerdiği hususlarda uzmanlaşmış olan ve bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı oturumunda gözlemci olarak temsil edilme talebini Sekreteryaya'ya bildiren ulusal , uluslar arası , kamu veya sivil toplum grupları veya ajanslarından biri, mevcut taraflardan an az üçte birinin itirazı olmadığı sürece oturuma kabul edilebilirler. Gözlemcilerin kabulü ve katılımı yukarıdaki 5. Paragrafta atıfta bulunulduğu şekliyle prosedür kurallarına tabi olacaktır.

14. MADDE

1. Sözleşmenin 8. Maddesince oluşturulan Sekreteryaya, bu protokolün Sekreteryası olarak hizmet verecektir.
2. Sekreteryanın işlevlerine dair sözleşmenin 8. Maddesinin 2. Paragrafı ve Sekreteryayı işlevsel kılmak için yapılan düzenlemelere dair sözleşmenin 8. Maddesinin 3. Paragrafı, gerekli değişiklikler yapılmış olarak bu protokole uygulanacaktır.

15. MADDE

1. Sözleşmenin 9. ve 10. Maddeleri gereği kurulan Bilimsel ve Teknik Tavsiye Yardımcı Grubu ve Yürütme Yardımcı Grubu, sırasıyla bu protokolün Bilimsel ve Teknik Tavsiye Yardımcı Grubu ve Yürütme Yardımcı Grubu olarak hizmet verecektir . Sözleşmede bu iki grubun işlevselliğine dair şartlar gerekli değişiklikler yapılmış olarak bu protokole uygulanacaktır. Bu protokoldeki Bilimsel ve Teknik Tavsiye Yardımcı Grubu ile Yürütme Yardımcı Grubu toplantılarının oturumları , sırasıyla sözleşmenin Bilimsel ve Teknik Tavsiye Yardımcı Grubu ile Yürütme Yardımcı Grubu toplantıları ile birlikte yapılacaktır .
2. Bu protokole taraf olmayan ancak Sözleşmeye katılan Taraflar , yardımcı grupların herhangi bir oturum işlemlerine gözlemci olarak katılabilirler . Yardımcı gruplar, bu protokoldeki yardımcı gruplar olarak hizmet verdiğinde bu protokoldeki kararlar yalnızca bu protokole katılan Taraflarca alınacaktır .
3. Sözleşmenin 9. ve 10. Maddeleri gereğince kurulan yardımcı gruplar bu protokolle ilgili konularda işlevlerini yerine getirdiklerinde , Sözleşmedeki bir tarafı temsil eden ancak o anda bu protokole taraf olmamış , yardımcı gruplar bürosundan herhangi bir üye bu protokoldeki Taraflar arasından ve bunların seçeceği ilave bir üye ile yer değiştirecektir .

16. MADDE

Bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı, Taraflar Konferansı'nın almış olduğu ilgili kararlar ışığında sözleşmenin 13. Maddesinde atıfta bulunulan çok yönlü istişari süreci , mümkün olduğunda hemen uygun şekilde

değiştirecek ve bu protokole yapılan başvuruyu değerlendirecektir. Bu protokole uygulanabilen çok yönlü herhangi bir istişari süreç, 18. Maddeye göre oluşturulan prosedür ve mekanizmaları önyargısız olarak işletecektir .

17. MADDE

Taraflar Konferansı özellikle emisyon ticareti ile ilgili doğrulama, bildirme ve yükümlülüğe dair ilgili esasları , usulleri , kuralları ve tüzükleri tanımlayacaktır . Ek-B'deki Taraflar 3. Maddedeki taahhütlerini yerine getirmek amacıyla emisyon ticaretine katılabilirler. Böyle bir ticaret, o maddedeki ölçülen emisyon sınırlandırması ve azaltım taahhütlerini karşılamak için olan ülke içi faaliyetleri tamamlayıcı olacaktır .

18. MADDE

Bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansı; sebep, tip, derece ve uygunsuzluk sıklığını dikkate alarak sonuçları gösteren listelerin geliştirilmesi vasıtasıyla, bu protokolün şartlarıyla uyumsuzluk gösteren olguları saptamak ve ifade etmek için uygun ve etkin prosedür ve mekanizmaları ilk oturumunda onaylayacaktır. Bu maddedeki bağlayıcı sonuçların gerektirdiği prosedür ve mekanizmalar bu protokole yapılan bir değişiklik ile kabul edilecektir .

19. MADDE

Tartışmaların halledilmesine ilişkin sözleşmenin 14. Maddesindeki şartlar, bu protokole gerekli değişiklikler yapılmış olarak uygulanacaktır .

20. MADDE

1. Taraflardan biri bu protokolle ilgili bir düzeltme önerisinde bulunabilir .
2. Bu protokole dair düzeltmeler bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansının olağan oturumunda kabul edilecektir. Bu protokole dair önerilen düzeltme metni , kabulü için önerilen toplantı tarihinden en az 6 ay önce Sekreteryaya tarafından Taraflara bildirilecektir. Sekreteryaya ayrıca Sözleşmeye imza koyanlara , Taraf olanlara ve bilgi için Depository(vedia alan)' e önerilen düzeltme metnini gönderecektir .

3. Taraflar oybirliği ile bu protokole dair önerilen düzeltme hususunda bir anlaşmaya varmak için her türlü çabayı harcayacaklardır . Oybirliğine ilişkin tüm çabalar boşa çıkarsa ve bir anlaşmaya varılamazsa, son çare olarak düzeltme toplantıda bulunan ve oy kullanan Tarafların dörtte üçünün çoğunluk oyu ile kabul edilecektir. Kabul edilen düzeltmeler Sekreteryaya tarafından Tarafların tamamının kabul etmesi için Depositary'ye dağıtılmak üzere iletilecektir .
4. Düzeltmeye dair kabul belgeleri Depositary'ye tevdi edilecektir. Yukarıdaki 3. Paragrafa göre kabul edilen bir değişiklik, bu protokoldeki Tarafların en az dörtte üçü tarafından kabul edildiğine dair belgelerin Depositary tarafından alınma tarihinden itibaren doksanıncı günde kabul eden Taraflar için yürürlüğe girecektir.
5. Diğer bir taraf için bu değişiklik, söz konusu düzeltmenin kabul belgesinin o tarafça Depositary'ye tevdi tarihinden itibaren doksanıncı günde yürürlüğe girecektir.

21. MADDE

1. Bu protokolün ekleri onun tamamlayıcı bir kısmı olup, başka türlü açık bir şekilde şart koşulmadıkça bu Protokole yapılan bir atıf aynı zamanda onun herhangi bir ekine de atıf yapıldığı anlamına gelecektir . Bu protokolün yürürlüğe girmesinden sonra kabul edilen bir Ek; bilimsel, teknik, prosedüre ait veya idari özellik taşıyan ve açıklayıcı mahiyette olan listeler, formlar veya diğer bir materyalle sınırlı olacaktır .
2. Taraflardan biri bu protokolün eklerine ilişkin önerilerde bulunabilir ve bu protokolün ekleri için değişiklikler önerebilir .
3. Bu protokolün ekleri ve bu protokolün eklerine dair değişiklikler bu Protokoldeki tarafların toplanmasını sağlayan Taraflar Konferansının olağan oturumunda kabul edilecektir. Önerilen ek veya eke yapılacak değişiklik metni , kabul için önerilen toplantı tarihinden en az 6 ay önce Sekreteryaya tarafından Taraflara bildirilecektir. Sekreteryaya ayrıca, önerilen ek veya eke yapılacak değişiklik metnini Sözleşmeye katılan Taraflara ve imza koyanlara, bilgi için de Depositary'ye bildirecektir .
4. Taraflar, önerilen yeni bir ek veya eke yapılacak değişiklik hususunda oybirliği ile bir anlaşmaya varmak için her türlü çabayı sarf edecektir. Şayet tüm gayretler boşa çıkarsa ve anlaşmaya varılamazsa ek veya eke yapılacak değişiklik son çare olarak toplantıda bulunan ve oy kullanan Tarafların dörtte üçünün çoğunluk oyu ile kabul edilecektir. Kabul edilen ek veya eke yapılan düzeltme, Sekreteryaya tarafından Depositary'ye tüm tarafların akseptansları için dağıtılmak üzere iletilecektir .
5. Yukarıdaki 3. ve 4. Paragraflara göre kabul edilmiş olan Ek-A veya Ek-B'nin

dışındaki diğer ek veya eke ait düzeltme, ek veya eke ait düzeltmenin kabul edilmediğinin zamanında yazılı olarak Depositary'e bildiren Taraflar dışında , ek veya eke ait düzeltmeyi kabul eden Taraflara Depositary tarafından iletme tarihinden altı ay sonra bu protokole katılan Tarafların hepsi için yürürlüğe girecektir. Ek veya eke ait düzeltme, kabul etmediğine dair bildirimini geri çeken Taraflar için, bu bildirim Depositary tarafından alınış tarihinden sonraki doksanıncı günde yürürlüğe girecektir.

6. Ek veya eke ait düzeltmenin kabulü bu protokole dair bir değişiklik içerirse, bu ek veya eke ait düzeltme bu protokole ilişkin değişikliğin yürürlüğe girdiği zamana kadar geçerli olmayacaktır.

7. Bu protokoldeki Ek-A ve Ek-B'ye ilişkin değişiklik, Ek-B'ye ait bir değişiklik yalnızca ilgili Tarafın yazılı muvafakatı ile kabul edilmiş olması şartıyla, içeriği 20. Maddede belirlenen prosedüre göre kabul edilecek ve yürürlüğe girecektir.

22. MADDE

1. Taraflardan her birinin aşağıdaki 2. Maddede özellikleri belirtilenler dışında bir oy hakkı vardır .

2. Yetkili oldukları hususlarda, bölgesel ekonomik entegrasyon örgütleri bu protokole taraf olan kendi üyelerinin sayısına eşit miktarda oy kullanma hakkına sahip olacaklardır. Böyle bir örgüt, kendisine üye ülkelerden biri kendi hakkını kullanmak isterse o ülke adına oy kullanma hakkı olmayacaktır ve tersi durum da söz konusudur.

23. MADDE

Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği bu protokolün Depositary(Vedia alan)'si olacaktır .

24. MADDE

1. Bu protokol imzaya açılacaktır ve Sözleşmeye taraf olan ülkeler ve bölgesel ekonomik entegrasyon örgütlerince onaylama, kabul veya tasvibe tabi olacaktır . New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde 16 Mart 1998'den 15 Mart 1999'a kadar imzaya açık kalacaktır. Bu protokol imzaya kapandığı günden itibaren bir ülkenin bu protokole katılımına açıktır. Onaylama, kabul, tasvip veya katılım

belgeleri Depositary’ e tevdi edilecektir.

2. Üye ülkelerinden biri Taraf olmadan, bu protokolde taraf haline gelen bir bölgesel ekonomik entegrasyon örgütü bu protokoldeki tüm yükümlülüklerle bağlı olacaktır. Bu örgütlerin bir veya daha fazla üye ülkesinin bu protokole taraf olması durumunda, örgüt ve üye ülkesi bu protokoldeki yükümlülüklerin yerine getirilmesi hususunda kendi sorumluluklarına göre karar verecektir. Böyle durumlarda, örgüt veya üye ülkelere bu protokoldeki haklarını aynı zamanda kullanma hakkı verilmeyecektir.

3. Onaylama, kabul, tasvip veya katılım belgelerinde, bölgesel ekonomik entegrasyon örgütü bu protokolce yürütülen hususlara göre kendi yeterlilik derecesini deklare edecektir. Bu örgütler ayrıca, yeterlilik derecelerinde sonradan meydana gelen bir değişikliği Depositary’ e daha sonra Tarafları bilgilendirmek üzere bildirecektir .

25. MADDE

1. Bu protokol Ek-1’deki Tarafların 1990 yılı total karbondioksit emisyonlarının en az % 55 ‘nin total olarak açıklamasını yapan Ek-1’deki Taraflar dahil edilerek, Sözleşmesindeki 55 Taraftan daha az olmamak üzere onaylama, kabul, tasvip veya katılım belgelerini Depositary’ e tevdi ettikleri tarihten sonraki doksanınıcı günde yürürlüğe girecektir .

2. Bu maddenin amaçları doğrultusunda, “Ek-1’deki Tarafların 1990 yılı total karbondioksit emisyonları” sözleşmesinin 12. Maddesine göre yapılan ilk ulusal bildirimlerinde Ek-1’deki Taraflarca bu protokolün kabul tarihinde veya daha önce bildirilen miktar anlamına gelmektedir .

3. Bu protokolü onaylayan, kabul eden veya tasvip eden veya yürürlüğe girdikten sonra 1. Paragrafta sınırları belirlenen şartlara göre, bu protokole uyan her bir ülke veya bölgesel ekonomik entegrasyon örgütü için, bu protokol onaylama, kabul, tasvip veya katılım belgesinin tevdi tarihini müteakip doksanınıcı günde yürürlüğe girecektir .

4. Bu maddenin amacı açısından, bölgesel ekonomik entegrasyon örgütü tarafından tevdi edilen bir belge, örgüte üye ülkelerce tevdi edilenlere ek olarak sayılmayacaktır .

26. MADDE

Bu protokole hiçbir çekince konulamaz .

27. MADDE

1. Bu protokol bir taraf için yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç yıl sonra herhangi bir zamanda, ilgili taraf Depositary'e yazılı bir bildirim sunarak bu protokolden çekilebilir.
2. Böyle bir geri çekilme, çekilme bildiriminin Depositary tarafından alınma tarihinden bir yıl geçtikten sonra veya çekilme bildiriminde belirtilebileceği şekilde daha sonraki bir tarihte etkin olacaktır.
3. Sözleşmeden çekilen bir taraf bu protokolden de çekilmiş olarak kabul edilecektir.

28. MADDE

Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri aynı derecede güvenilir olan bu protokolün aslı Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'nde kalacaktır .

Bu protokol, belirtilen tarihlerde bu protokolde eklice imzaları olan, tatbiki tam yetkili, imza sahiplerinin huzurunda ,

Bin dokuz yüz doksan yedi yılının Aralık ayının on birinci günü Kyoto'da yapıldı .

EK-A

Sera Gazları

Karbondiyoksit (CO₂)

Metan(CH₄)

Nitröz Oksit(N₂O)

Hidrofluorokarbonlar (HFCs)

Perfluorokarbonlar (PFCs)

Sülfür heksaflorür (SF₆)

Sektörler/Kaynak Kategorileri

Enerji

Yakıt Yanması

Enerji endüstrileri
İmalat endüstrileri ve inşaat
Ulaşım
Diğer sektörler
Diğerleri

Yakıtlardan kaynaklanan kaçak emisyon
Katı yakıtlar
Petrol ve doğal gaz
Diğerleri

Endüstriyel işlemler

Mineral ürünler
Kimyasal ürünler
Metal üretimi

Diğer üretimler

Halokarbonlar ve sülfür heksaflorürlerin üretimi
Halokarbonlar ve sülfür heksaflorürlerin tüketimi
Diğerleri

Çözücü ve diğer ürün kullanımı

Tarım

Bağırsak fermantasyonu
Çiftlik gübresi yönetimi
Çeltik yetiştiriciliği
Tarımsal topraklar
Savanaların düzenli bir şekilde yakılması
Tarımsal kalıntıların tarlada yakılması
Diğerleri

Atık

Araziye katı atık boşaltımı
Atık su muamelesi
Atık yakma
Diğerleri

EK-B

Taraf	Ölçülen emisyon sınırlamaları veya azaltım taahhüdü
(Baz yıl veya dönemin yüzdesi olarak)	
Avustralya	108
Avusturya.....	92
Belçika.....	92
Bulgaristan*	92
Kanada.....	94
Hırvatistan*	95
Çek Cumhuriyeti.....	92
Danimarka.....	92
Estonya*	92
Avrupa Topluluğu.....	92
Finlandiya.....	92
Fransa.....	92
Almanya.....	92
Yunanistan.....	92
Macaristan*	94
İzlanda.....	110
İrlanda.....	92
İtalya.....	92
Japonya.....	94
Latvia*	92
Liechtenstein.....	92
Litvanya*	92
Lüksemburg.....	92
Monako.....	92
Hollanda.....	92
Yeni Zelanda.....	100
Norveç.....	101
Polonya*	94

Portekiz.....	92
Romanya*.....	92
Rusya Federasyonu.....	100
Slovakya*.....	92
Slovenya*.....	92
İspanya.....	92
İsveç.....	92
İsviçre.....	92
Ukrayna*.....	100
B. Britanya Bir. Krallığı ve Kuzey İrlanda.....	92
Amerika Birleşik Devletleri.....	93

*Piyasa ekonomisine geçiş sürecinde olan ülkeler.

Kaynak: <http://iklim.cevreorman.gov.tr>

**EK : 4 OZON TABAKASINI İNCELTEEN MADDELERE DAİR MONTREAL
PROTOKOLÜ DEĞİŞİKLİĞİNİN ONAYLANMASININ UYGUN
BULUNDUĞU HAKKINDA KANUN**

**TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
KANUN**

Kanun No. 4880

Kabul Tarihi : 10.6.2003

MADDE 1. – 3 Aralık 1999 tarihinde Pekin’de kabul edilen “Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliği” nin onaylanması uygun bulunmuştur .

MADDE 2. – Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3. – Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

**OZON TABAKASINI İNCELTEEN MADDELERE DAİR
MONTREAL PROTOKOLÜ DEĞİŞİKLİĞİ**

Madde 1: Değişiklik

A. Madde 2, fıkra 5

Protokolün 2. Maddesinin 5. fıkrasında geçen

Madde 2A’dan 2E’ye

ibaresi yerine aşağıdaki ibareye yer verilecektir:

Madde 2A’dan 2F’ye

B. Madde 2, fıkra 8(a) ve 11

Protokolün 2. Maddesinin 8(a) ve 11. fıkralarında geçen

Madde 2A’dan 2H’ye

ibaresi yerine aşağıdaki ibareye yer verilecektir:

Madde 2A’dan Madde 2I’ya

C. Madde 2F, fıkra 8

Aşağıdaki fıkra Protokolün 2F Maddesinin 7. fıkrasının arkasına eklenecektir:

Bu maddelerin bir veya daha fazlasını üreten Taraf ülkelerin her biri, 1 Ocak 2004 tarihinden başlayan oniki aylık dönem ve daha sonra gelecek her oniki aylık dönemde, Ek C Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin yılda:

(a) Ek C Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin 1989'da kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesi ile Ek A Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin 1989'da kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin % 2.8'inin toplamı ile

(b) Ek C Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin 1989'da kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesi ile Ek A Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin 1989'da kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin % 2.8'inin toplamının ortalamasını aşmamasını temin edeceklerdir.

Ancak, 5. Maddenin 1. fıkrası uyarınca faaliyet gösteren tarafların temel iç ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla hesaplanmış üretim seviyesi bu limiti , Ek C Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelere ait yukarıda tanımlanan hesaplanmış üretim seviyesinin % 15'i kadar aşabilir .

D. Madde 2I

Aşağıdaki Madde Protokolün 2H Maddesinin arkasına eklenecektir:

Madde 2I: Bromoklorometan

Tarafların her biri 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren başlayan oniki aylık dönem ve daha sonra gelecek her oniki aylık dönemde, Ek C Grup III'deki kontrol altındaki maddenin kendilerine ait hesaplanmış tüketim ve üretim seviyesinin sıfırı aşmamasını temin edecektir. Bu fıkra Tarafların kararı ile izin verilecek ve Taraflarca zorunlu olarak kabul edilen kullanımları karşılamak için gerekli üretim ve tüketim seviyelerinin dışında kalan , üretim ve tüketim seviyelerine uygulanacaktır.

E. Madde 3

Protokolün 3. Maddesinde geçen

2. Madde, 2A'dan 2H'ye

ibaresi yerine aşağıdaki ibareye yer verilecektir:

2. Madde, 2A'dan 2I'ya

F. Madde 4, fıkra 1 4.Tekrar ve 1 5.Tekrar

Aşağıdaki fıkralar Protokolün 4. Maddesinin 1 3.Tekrar fıkrası arkasına eklenecektir:

1 4. Tekrar: Tarafların her biri 1 Ocak 2004 tarihinden itibaren, bu Protokole taraf olmayan herhangi bir devletten, Ek C Grup I'de

sıralanan kontrol altındaki maddelerin ithal edilmesini yasaklayacaktır.

1 5. Tekrar: Tarafların her biri bu fıkranın yürürlüğe girmesinden sonraki bir yıl içerisinde bu Protokole taraf olmayan herhangi bir devletten, Ek C Grup III'deki kontrol altındaki maddenin ithal edilmesini yasaklayacaktır.

G. Madde 4, fıkra 2 4. Tekrar ve 2 5. Tekrar

Aşağıdaki fıkralar Protokolün 4. Maddesinin 2 3. Tekrar fıkrası arkasına eklenecektir.

2 4. Tekrar: Tarafların her biri 1 Ocak 2004 tarihinden itibaren, bu Protokole taraf olmayan herhangi bir devlete Ek C Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin ihracını yasaklayacaktır.

2 5. Tekrar: Tarafların her biri bu fıkranın yürürlüğe girmesinden sonraki 1 yıl içerisinde bu Protokole taraf olmayan devletlere Ek C Grup III'deki kontrol altındaki maddenin ihracını yasaklayacaktır.

H. Madde 4, fıkra 5, 6 ve 7

Protokolün 4. Maddesinin 5, 6 ve 7. fıkralarında geçen

Ek A ve Ek B, Ek C Grup II ve Ek E'deki ibaresinin yerine aşağıdaki ibareye yer verilecektir:

Ek A, B, C ve E'deki

I. Madde 4, fıkra 8

Protokolün 4. Maddesinin 8. fıkrasında geçen

Madde 2A'dan 2E'ye, Madde 2G ve 2H ibaresinin yerine aşağıdaki ibareye yer verilecektir:

Madde 2A'dan 2I'ya

J. Madde 5, fıkra 4

Protokolün 5. Maddesinin 4. fıkrasında geçen

Madde 2A'dan 2H'ye ibaresinin yerine aşağıdaki ibareye yer verilecektir:

Madde 2A'dan 2I'ya

K. Madde 5, fıkra 5 ve 6

Protokolün 5. Maddesinin 5 ve 6. fıkralarında geçen

Madde 2A'dan 2E'ye kadar olan Maddelerde ibaresinin yerine aşağıdaki ibareye yer verilecektir:

Madde 2A'dan 2E'ye kadar olan Maddelerde ve Madde 2I'da

L. Madde 5, fıkra 8 2. Tekrar

Aşağıdaki cümle, Protokolün 5. Maddesinin 8 2. Tekrar fıkrası (a) bendinin sonuna

eklenecektir:

1 Ocak 2016 tarihinden itibaren bu Maddenin 1. fıkrası uyarınca faaliyet gösteren taraflardan her biri 2F Maddesinin 8. fıkrasında belirtilen kontrol önlemlerine uyacak ve bu kontrol önlemlerine uygunluğunun tesbitinde esas olmak üzere 2015 yılı hesaplanmış tüketim ve üretim seviyeleri ortalamasını kullanacaktır;

M. Madde 6

Protokolün 6. Maddesinde geçen

Madde 2A'dan 2H'ye

ibaresinin yerine aşağıdaki ibareye yer verilecektir:

Madde 2A'dan 2I'ya

N. Madde 17, fıkra 2

Protokolün 7. Maddesinin 2. fıkrasında geçen:

EK B ve C

ibaresinin yerine aşağıdaki ibareye yer verilecektir:

Ek B ve Ek C Grup I ve II'de

O. Madde 7, fıkra 3

Aşağıdaki cümle Protokolün 7. Maddesinin 3. fıkrasının ilk cümlesinin arkasına eklenecektir:

Tarafların her biri EK E'deki kontrol altındaki maddenin yıllık olarak karantina ve taşıma öncesi uygulamaları için kullanılan miktarına ait istatistiki veriyi Sekreteryaya sunacaktır.

P. Madde 10

Protokolün 10. Maddesinin 1. fıkrasında geçen

Madde 2A'dan 2E'ye

ibaresinin yerine aşağıdaki ibareye yer verilecektir:

Madde 2A'dan 2E'ye ve Madde 2I

Q. Madde 17

Protokolün 17. Maddesinde geçen:

2A'dan 2H'ye

ibaresinin yerine aşağıdaki ibareye yer verilecektir:

2A'dan 2I'ya

R. Ek C

Aşağıdaki grup, Protokolün Ek C'sine eklenecektir:

Ozon tüketme

Grup Madde İzomer sayısı potansiyeli

Grup III

CH₂BrC₁ Bromoklorometan 1 0.12

Madde 2: 1997 Değişikliği ile İlişki

Hiçbir Devlet ya da bölgesel ekonomik bütünleşme örgütü; 17 Eylül 1997 tarihinde Montreal'de Taraflar Dokuzuncu Toplantısında kabul edilen Değişiklik için, daha önce, ya da bununla aynı zamanda bir onay, kabul ya da uygun bulma ya da katılma belgesi sunmadıkça, işbu Değişiklik için benzer bir belge sunamaz.

Madde 3: Yürürlüğe Giriş

1. İşbu Değişiklik, Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü'ne Taraf olan Devletler veya bölgesel ekonomik bütünleşme örgütlerince en az yirmi onay, kabul ya da uygun bulma belgesinin verilmesi koşuluna bağlı olarak, 1 Ocak 2001 tarihinde yürürlüğe girer. Bu koşulun sözkonusu tarihe dek gerçekleşmemesi durumunda, değişiklik, bu koşulun sağlanmasını izleyen doksanıncı günde yürürlüğe girecektir.
2. 1. fıkra bakımından, bir bölgesel ekonomik bütünleşme örgütü tarafından sunulan böyle bir belge, bu örgüte üye devletlerce sunulan belgelere ek bir belge olarak sayılmayacaktır.
3. Bu Değişiklik, 1. fıkrada düzenlendiği biçimde yürürlüğe girdikten sonra, Protokol'e Taraf herhangi bir devlet bakımından onay, kabul ya da uygun bulma belgesinin sunulduğu günü izleyen doksanıncı günde yürürlüğe girecektir.

Kaynak: <http://tbmm.gov.tr>

EK : 5 OZON TABAKASINI İNCELTEN MADDELERE DAİR MONTREAL PROTOKOLÜ'NDE YAPILAN DEĞİŞİKLİĞİN ONAYLANMASININ UYGUN BULUNDUĞUNA DAİR KANUN

Kanun No. 4871

Kabul Tarihi : 4.6.2003

MADDE 1. - 16 Eylül 1987 tarihinde Montreal'de imzaya açılan Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü'nde 15-17 Eylül 1997 tarihlerinde Montreal'de yapılan değişikliğin onaylanması uygun bulunmuştur.

MADDE 2. - Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3. - Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

TARAFLAR DOKUZUNCU TOPLANTISINDA KABUL EDİLEN MONTREAL PROTOKOLÜ DEĞİŞİKLİĞİ

MADDE 1. DEĞİŞİKLİK

A. Madde 4, Fıkra 1 3. Tekrar

Aşağıdaki fıkra Protokolün 4 üncü maddesi 1 3. Tekrar fıkrası arkasına eklenecektir.

1 3. Tekrar. Tarafların her biri bu fıkranın yürürlüğe girmesinden sonraki 1 yıl içerisinde bu Protokole taraf olmayan herhangi bir devletten , Ek E'deki kontrol altındaki maddenin ithal edilmesini yasaklayacaktır.

B. Madde 4, Fıkra 2 3 . Tekrar

Aşağıdaki fıkra Protokolün 4. maddesi 2 2. Tekrar fıkrası arkasına eklenecektir.

2 3. Tekrar. Tarafların her biri bu fıkranın yürürlüğe girmesinden sonraki 1 yıl içerisinde bu Protokole taraf olmayan devletlere Ek E'deki kontrol altındaki maddenin ihracını yasaklayacaktır.

C. Madde 4, Fıkra 5, 6 ve 7

Protokolün 4 üncü Maddesinin 5, 6 ve 7 nci fıkralarında geçen ve Ek C Grup II'deki

ibaresinin yerine aşağıdaki ibareye yer verilecektir :

Ek C Grup II ve Ek E'deki

D. Madde 4, Fıkra 8

Protokolün 4 üncü maddesinin 8 inci fıkrasında geçen

Madde 2G'ye

ibaresinin yerine, aşağıdaki ibareye yer verilecektir :

Madde 2G ve 2H'a

E. Madde 4A : Taraflarla Ticaretin Kontrolü

Aşağıdaki maddenin Protokole Madde 4A olarak eklenmesi gerekecektir.

1. Taraflardan biri, kontrol altındaki bir madde için kendisine uygulanan geçiş döneminin (azaltma süresinin/phase-out date) bitiminde, Protokol uyarınca üstlendiği yükümlülüğü yerine getirmek üzere tüm önlemleri almış olmasına karşın, bu maddenin , Taraflarca temel olduğu kabul edilen kullanımlar dışındaki bir kullanım dolayısıyla, iç tüketim için üretimini durduramıyorsa, tahrip amaçlı olanların dışında , bu maddenin kullanılmış, yeniden işlenmiş ve temizlenmiş olan miktarının ihracını yasaklayacaktır .

2. Bu maddenin 1 inci fıkrası, Sözleşme'nin 11 inci maddesinin uygulanmasına (işlemesine) ve Protokolün 8 inci maddesinde düzenlenen Protokol hükümlerine uyulmaması süreci saklı kalmak kaydıyla (without prejudice) uygulanır .

F. Madde 4B : Ruhsat Verme

Aşağıdaki madde Protokole Madde 4B olarak eklenecektir :

1. Tarafların her biri 1 Ocak 2000 veya bu maddenin kendisi için yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 3 ay içerisinde (hangisi daha sonra ise) EK A, B, C ve E'de sıralanan yeni, kullanılmış , yeniden işlenmiş ve temizlenmiş kontrol altındaki maddelerin ithalat ve ihracatı bakımından bir ruhsat verme sistemi kuracak ve uygulanacaktır.

2. Bu maddenin 1 inci fıkrasına bağlı olmaksızın, 5 inci maddenin 1 inci fıkrasına uygun hareket eden bir Taraf , Ek C ve Ek E'de yer alan kontrol altındaki maddelerin ithalat ve ihracatı bakımından bir ruhsat sistemini kurmak ya da uygulamak konumunda olmadığına karar verirse , bu eylemleri yapmayı sırasıyla 1 Ocak 2005 ve 1 Ocak 2002 tarihine dek erteleyebilir .

3. Tarafların herbiri ruhsat sistemini yürürlüğe koyduğu tarihten itibaren 3 ay içerisinde sistemin kurulması ve işleyişi ile ilgili olarak Sekreteryaya rapor sunacaktır .

4. Sekreteryaya düzenli olarak kendisine ruhsat sistemi konusunda rapor sunan tarafların bir listesini hazırlayarak bütün taraflara dağıtacak ve bu bilgiyi ele alınması için Uygulama Komitesine, uygun tavsiyeleri de taraflara iletacaktır .

MADDE 2. 1992 DEĞİŞİKLİKLERİ İLE İLİŞKİ

Hiçbir Devlet ya da bölgesel ekonomik bütünleşme örgütü, 25 Kasım 1992 tarihinde

Kopenhag'da Taraflar Dördüncü Toplantısında kabul edilen değişiklik için, daha önce, ya da bununla aynı zamanda bir onay, kabul, tasvip ya da katılma belgesi sunmadıkça , işbu değişiklik için benzer bir belge sunamaz.

MADDE 3. YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ

1. İşbu Değişiklik, Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolüne Taraf olan Devletler ya da bölgesel ekonomik bütünleşme örgütlerince en az yirmi onay, kabul ya da tasvip belgesinin verilmesi koşuluna bağlı olarak, 1 Ocak 1999 tarihinde yürürlüğe girer. Bu koşulun sözkonusu tarihe dek gerçekleşmemesi durumunda, değişiklik, bu koşulun sağlanmasını izleyen doksanıncı günde yürürlüğe girecektir .

2. 1 inci fıkrada bakımından, bir bölgesel ekonomik bütünleşme örgütüne sunulan böyle bir belge, bu örgüte üye devletlerce sunulan belgelere ek bir belge olarak sayılmayacaktır.

3. Bu değişiklik, 1 inci fıkrada düzenlendiği biçimde yürürlüğe girdikten sonra, Protokole Taraf herhangi bir devlet bakımından onay, kabul ya da tasvip belgesinin sunulduğu günü izleyen doksanıncı günde yürürlüğe girecektir.

Kaynak: <http://tbmm.gov.tr>

**EK:6 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVE
SÖZLEŞMESİNE KATILMAMIZIN UYGUN
BULUNDUĞUNA DAİR KANUN**

Kanun No. 4990

Kabul Tarihi : 16.10.2003

MADDE 1. - 1992 Rio Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda imzaya açılan ve 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe giren "Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi"ne katılmamız uygun bulunmuştur.

MADDE 2. - Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3. - Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ
ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİ**

İşbu Sözleşmeye Taraflar,

Yeryüzü iklimindeki değişikliğin ve bunun zararlı etkilerinin insanlığın ortak kaygısı olduğunu kabul ederek,

İnsan faaliyetlerinin atmosferdeki sera gazları yoğunluklarını arttırmakta olduğu, bu artışların doğal sera etkisini yükselttiği ve bunun yeryüzü sathında ve atmosferde ek bir ortalama sıcaklık artışı ile sonuçlanacağı ve doğal ekolojik sistemlere ve insanlığa zarar verici etki yapabileceği endişesiyle,

Geçmişteki ve günümüzdeki küresel sera gazı salımında en büyük payın gelişmiş ülkelerden kaynaklandığını, gelişme yolundaki ülkelerde kişi başına salımın halen nispeten düşük olduğunu, gelişme yolundaki ülkelerden kaynaklanan küresel salım payının sosyal ve kalkınma gereksinimlerini karşılamak üzere artacağını not ederek, Sera gazları yutakları ve haznelerinin kara ve deniz ekosistemlerindeki rolünün ve öneminin farkında olarak,

İklim değişikliğine ilişkin tahminlerde, özellikle zamanlama, büyüklük ve bölgesel model bakımından birçok belirsizlikler bulunduğunu not ederek,

İklim değişikliğinin küresel niteliğinin, tüm ülkelerin ortak fakat farklı sorumluluklarına ve imkânlarına ve sosyal ve ekonomik koşullarına uygun olarak mümkün olan en geniş ölçüde işbirliği yapmasını ve etkili ve uygun uluslararası

çabaya katılmasını gerektirdiğini kabul ederek ,

Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansının 16 Haziran 1992'de Stokholm'de kabul edilen bildirisinin ilgili hükümlerini hatırlayarak,

Devletlerin, Birleşmiş Milletler Şartı ve uluslararası hukuk ilkeleri uyarınca, kendi çevre ve kalkınma politikalarına uygun olarak kaynaklarını kullanma hakkına sahip olduğunu ve kendi yetki alanı ya da kontrolü altındaki faaliyetlerin diğer devletler ya da ulusal yetki alanı dışında kalan bölgelerdeki çevreye zarar vermemesini sağlama sorumluluğunu da hatırlayarak,

İklim değişikliği karşısındaki uluslararası işbirliğinde Devletlerin hükümlerlik hakkı ilkesini tekrar teyid ederek,

Devletlerin etkin çevresel mevzuatı yürürlüğe koymaları, çevre alanındaki standartlar, yönetim hedefleri ve önceliklerinin ait buldukları çevre ve kalkınma çerçevesini yansıtmaları gerektiğini ve bazı ülkeler tarafından uygulanan standartların diğer, özellikle gelişme yolundaki ülkeler için uygun olmayan ve haksız ekonomik ve sosyal külfete malolacağını kabul ederek,

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı hakkındaki 22 Aralık 1989 tarih ve 44/228 sayılı ve bugünkü ve gelecek kuşaklar için küresel iklimin korunmasına dair 6 Aralık 1988 tarih , 43/53 sayılı ; 22 Aralık 1989 tarih, 44/207 sayılı ; 21 Aralık 1990 tarih , 45/212 sayılı ve 19 Aralık 1991 tarih , 46/169 sayılı Genel Kurul kararları hükümlerini hatırlayarak ,

Adalarda ve kıyı alanlarında, özellikle alçak konumlu kıyı alanlarında deniz seviyesi yükselmesinin muhtemel zararlı etkilerine dair 22 Aralık 1989 tarih , 44/206 sayılı Genel Kurul kararı hükümlerini ve Çölleşmeyle Mücadele Eylem Planının uygulanmasına dair 19 Aralık 1989 tarih, 44/172 sayılı Genel Kurul kararı ilgili hükümlerini de hatırlayarak ,

Ayrıca, 1985 tarihli Ozon Tabakasının Korunması için Viyana Sözleşmesi ve 29 Haziran 1990 tarihinde değiştirilip uyumlaştırılan 1987 tarihli Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolünü hatırlayarak ,

İkinci Dünya İklim Konferansının 7 Kasım 1990'da kabul edilen Bakanlar Bildirisini not ederek ,

İklim değişikliği hakkında birçok devlet tarafından yapılan değerli inceleme çalışmalarının Dünya Meteoroloji Örgütünün, Birleşmiş Milletler Çevre Programının, Birleşmiş Milletler sisteminin diğer organ, örgüt ve kuruluşlarının olduğu kadar diğer uluslararası ve hükümetlerarası organların bilimsel araştırma sonuçlarının karşılıklı değiştirilmesine ve araştırma koordinasyonuna yaptıkları önemli katkıların bilincinde olarak ,

İklim değişikliğini anlamak ve ele almak için gerekli adımların, eğer bunlar bilimsel , teknik ve ekonomik endişelere dayanıyor ve bu alanlardaki yeni bulguların ışığı altında tekrar değerlendiriliyorsa çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan son derece etkili olacağını kabul ederek,

İklim değişikliğini ele almak için gerçekleştirilecek çeşitli eylemlerin ekonomik olarak gerekli olabilecekleri gibi diğer çevresel sorunların çözümüne de yardımcı olabileceklerini kabul ederek,

Gelişmiş ülkelerin, sera etkisinin çoğalmasına yapmış buldukları katkıyı da gözönünde bulundurarak ve tüm sera gazlarını dikkate alarak, küresel, ulusal ve anlaşma var ise, bölgesel düzeyde kapsamlı bir karşı stratejiye ilk adım olarak, açık öncelikleri temel almak suretiyle, esnek bir yaklaşımla acilen harekete geçmeleri gereğini de kabul ederek,

İlaveten, alçak konumlu ve diğer küçük ada ülkelerinin , alçak konumlu kıyısı , kurak ve yarı kurak alanları veya sellere, kuraklık ve çölleşmeye müsait alanları bulunan ülkelerin ve hassas dağlık ekosistemlere sahip gelişme yolundaki ülkelerin iklim değişikliğinin zararlı etkilerine daha açık olduklarını kabul ederek,

Bu ülkelerin, özellikle ekonomileri fosil yakıt üretimi, kullanımı ve ihracatına bağımlı olan gelişme yolundaki ülkelerin, sera gazı salımlarının sınırlandırılması için alınan önlemler dolayısıyla karşılaşacakları sıkıntıları kabul ederek,

İklim değişikliğine tepkilerin entegre bir şekilde sosyal ve ekonomik kalkınmayla koordineli olması gereğini, gelişme yolundaki ülkelerin sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmak ve fakirliği ortadan kaldırmak yönündeki haklı öncelikli ihtiyaçlarını tamamen dikkate almak ve aksinin kalkınma üzerindeki zararlı etkisinden kaçınma gereğini de gözönünde bulundurmamak suretiyle onaylayarak,

Öncelikle gelişme yolundaki ülkeler olmak üzere, tüm ülkelerin sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınmaya ulaşmak için gerekli kaynaklara erişmeye ve gelişme yolundaki ülkelerin bu hedefe yaklaşabilmek için enerji tüketimlerini arttırmaya gereksinimleri olduğunu ve bu gereksinimlerini karşılarken, uygulamayı ekonomik ve sosyal açıdan kârlı kılacak daha etkin enerji kullanımı ve genel ifadeyle sera gazı salımlarının kontrolü imkânlarını dikkate alacaklarını kabul ederek,

Günümüz ve gelecek kuşaklar için iklim sistemini korumak kararlılığıyla,

Aşağıdaki hususlarda anlaşmaya varmışlardır:

MADDE 1

TANIMLAR*

İşbu Sözleşmenin amaçları için :

1. "İklim değişikliğinin zararlı etkisi" doğal halindeki veya yönetim altındaki ekosistemlerin bileşimi, kendilerini onarma yeteneği veya sosyo-ekonomik sistemlerin işlemesi veya insan sağlığı ve refahı üzerinde önemli zararlı etkileri olan iklim değişikliği sonucunda fiziksel çevrede veya biyotada ortaya çıkan değişiklikler demektir.
2. "İklim değişikliği", karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik demektir .
3. "İklim sistemi" atmosfer, hidrosfer, biyosfer, jeosfer'in tamamı ve bunların karşılıklı etkileşimleri demektir.
4. "Salımlar", sera gazlarının ve/veya bunlara kaynaklık yapan öncül maddelerin belirli bir bölge ve zaman diliminde atmosfere salınması demektir .
5. "Sera gazları" hem doğal , hem de insan kaynaklı olup atmosferdeki , kızıl ötesi radyasyonu emen ve tekrar yayan gaz oluşumları anlamına gelir .
6. "Bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşu", belirli bir bölgenin egemen Devletleri tarafından kurulan, bu Sözleşme veya protokolleriyle düzenlenen konularda yetki sahibi ve kendi iç mevzuatına göre ilgili belgeleri imzalamaya, onaylamaya, kabul, uygun bulma veya katılmaya tam yetkili kuruluş demektir.
7. "Hazne", bir sera gazının veya bir sera gazının oluşumunda rolü bulunan bir öncü maddenin depolandığı iklim sisteminin bir unsuru veya unsurları anlamına gelir.
8. "Yutak", bir sera gazını, bir aerosolü veya bir sera gazının oluşumunda rolü bulunan bir öncü maddeyi atmosfere uzaklaştıran herhangi bir işlem, faaliyet veya mekanizma anlamına gelir.
9. "Kaynak" bir sera gazını, bir aerosolü veya bir sera gazının oluşumunda rolü bulunan bir öncü maddeyi atmosfere salan herhangi bir işlem veya faaliyet anlamına gelir .

MADDE 2

AMAÇ

İşbu Sözleşmenin ve Taraflar Konferansının benimseyebileceği herhangi bir ilgili yasal belgenin nihai amacı, Sözleşmenin ilgili hükümlerine göre, atmosferdeki sera gazı birikimlerini , iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde durdurmayı başarmaktır. Böyle bir düzeye ekosistemin iklim değişikliğine doğal bir şekilde uyum sağlamasına, gıda üretiminin zarar görmeyeceği

ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir şekilde devamına izin verecek bir zaman dahilinde ulaşılmalıdır.

MADDE 3

İLKELER

Taraflara, Sözleşmenin amacına ulaşmak ve hükümlerini yerine getirmek için yapacakları eylemlerinde, diğer hususlar meyanında, aşağıdakiler yol gösterecektir:

1. Taraflar, iklim sistemini, eşitlik temelinde ve ortak fakat farklı sorumluluklarına ve güçlerine uygun olarak, insanoğlunun günümüz ve gelecek kuşakların yararı için korumalıdır. Dolayısıyla, Taraflardan gelişmiş ülkeler iklim değişikliği ve onun zararlı etkileri ile savaşımında öncülük etmelidir .

2. Sözleşmeye Taraf gelişme yolundaki ülkelerin, özellikle iklim değişikliğinin zararlı etkilerine karşı savunmasız olanların ve gelişme yolundaki ülkelere sözleşme uyarınca gereğinden fazla veya anormal yük altında kalanların ihtiyaç ve özel koşulları tümüyle dikkate alınmalıdır .

3. Taraflar, iklim değişikliği nedenlerini önceden tahmin etmek, önlemek veya en aza indirmek ve zararlı etkilerini azaltmak için önleyici önlemler almalıdır. Ciddî veya önlenemez hasar tehlikesi olan durumlarda , tam bilimsel kesinliğin yokluğu, iklim değişikliğine ilişkin politikalar ve önlemlerin mümkün olduğu kadar etkin maliyetli ve en az harcamayla küresel yarar sağlayacak şekilde olmaları gerektiği de dikkate alınarak, bu önlemlerin ertelenmesine neden olarak kullanılmamalıdır. Bunu başarmak için bu tür politikalar ve önlemler değişik sosyo-ekonomik bağlamları dikkate almalı, kapsamlı olmalı, ilgili tüm sera gazı kaynaklarını, yutaklarını, haznelerini ve uygulamayı kapsamalı ve bütün ekonomik sektörleri ihtiva etmelidir. İklim değişikliğine cevap verme çabaları ilgili Taraflarca işbirliğiyle yerine getirilebilir.

4. Taraflar sürdürülebilir kalkınmayı destekleme hakkına sahiptir ve de desteklemelidirler.

İklim sistemini insanların neden olduğu değişikliğe karşı koruma politika ve önlemleri, Tarafların herbirinin özel koşullarına uygun olmalı ve iklim değişikliğine cevap verecek önlemleri almak için ekonomik gelişmenin gerekli olduğu dikkate alınarak, bu politika ve önlemler ulusal kalkınma programlarına entegre edilmelidir.

5. Taraflar, özellikle gelişme yolundaki Taraf ülkelerde sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmaya yol açacak açık ve destekleyici bir uluslararası ekonomik sistemi teşvik etmek ve böylece iklim değişikliği sorunlarıyla daha iyi ilgilenebilmelerini sağlamak için işbirliği yapmalıdır. İklim değişikliğine karşı alınan

önlemler, tek taraflı olanlar dahil, keyfi, haksız ayrımcı veya uluslararası ticarete gizli bir kısıtlama oluşturmak açılarından bir vasıta oluşturur nitelikte olmamalıdır .

MADDE 4

TAAHHÜTLER

1. Tüm taraflar, kendi ortak fakat farklı sorumluluklarını ve özgün ulusal ve bölgesel kalkınma önceliklerini, hedeflerini ve koşullarını dikkate alarak:

a) Taraflar Konferansınca uygun bulunacak mukayese edilebilir metodolojiler kullanarak, Montreal Protokolü ile denetlenmeyen tüm sera gazlarının insan kaynaklı salımları ve yutaklar tarafından uzaklaştırılanlara ilişkin ulusal envanteri, 12 nci madde uyarınca geliştirecek, dönemler itibariyle güncelleştirecek, yayınlayacak ve Taraflar Konferansına sunulmak üzere hazır bulunduracaklardır .

b) Montreal Protokolü ile denetlenmeyen tüm sera gazlarının insan kaynaklı salımları ve yutaklar tarafından uzaklaştırılanlarını ele alarak, iklim değişikliğini azaltacak önlemleri içeren ulusal ve uygun durumlarda bölgesel programları ve iklim değişikliğine uyumu kolaylaştıracak önlemleri oluşturacak, uygulayacak, yayınlayacak ve düzenli olarak güncelleştireceklerdir .

c) Enerji , ulaştırma, sanayi, tarım, ormancılık ve atık yönetimi sektörleri dahil, tüm ilgili sektörlerde, Montreal Protokolü ile denetlenmeyen insan kaynaklı sera gazı salımlarını kontrol eden, azaltan veya önleyen uygulama ve işlemlerin teşvik ve geliştirilmesinde, uygulanmasında ve teknoloji transferi dahil yayılmasında işbirliği yapacaklardır .

d) Sürdürülebilir yönetimi teşvik edecek ve biyolojik kütleyle, ormanları ve okyanusları ve diğer kara, kıyı ve deniz ekosistemlerini de içerecek şekilde, Montreal Protokolü ile denetlenmeyen tüm sera gazı yutak ve haznelerinin korunması ve takviyesini işbirliği halinde teşvik edeceklerdir .

e) İklim değişikliği etkilerine uyum hazırlığında işbirliği yapacak, kıyı kuşağı yönetimi, su kaynakları ve tarım ve özellikle Afrika'daki gibi kuraklık, çölleşme ve sellerden etkilenen alanların korunması ve rehabilitasyonu için uygun ve entegre planlar hazırlayacak ve geliştireceklerdir .

f) İklim değişikliğini azaltmak ve değişikliğe uyum sağlamak amacıyla alınan önlemler ve uygulanan projelerin ekonomi , halk sağlığı ve çevre kalitesi üzerinde zararlı etkilerini en aza indirmek amacıyla, örneğin ulusal düzeyde hazırlanacak etki değerlendirmeleriyle, uygun metodlar uygulamak suretiyle, iklim değişikliği mülahazalarını kendi sosyal, ekonomik ve çevresel politikalar ve eylemleri çerçevesinde mümkün olan en geniş şekilde dikkate alacaklardır .

g) İklim sistemi ile ilgili olarak, bilimsel, teknolojik, teknik, sosyo-ekonomik, sistematik gözlem ve çeşitli karşı stratejilerin ekonomik ve sosyal sonuçlarını ve iklim değişikliğinin nedenleri, etkileri, önemi ve zamanlaması konusunda mevcut belirsizlikleri daha iyi anlamak, azaltmak ya da ortadan kaldırmak amacıyla veri arşivlerinin geliştirilmesine destek verecek, işbirliği yapacaklardır.

h) İklim sistemi ve iklim değişikliği ve karşı stratejilerin ekonomik ve sosyal sonuçları hakkında bilimsel, teknolojik, teknik, sosyo-ekonomik ve hukukî bilginin tamamen, açıklık ve doğrulukla alışverişini teşvik için tümüyle işbirliği yapacaklardır .

i) İklim değişikliği ile ilgili olarak öğretim , eğitim ve kamu bilinci oluşturmakta ve hükümet dışı kuruluşlar da dahil olmak üzere bu işleme en geniş katılımı sağlamayı teşvik için işbirliği yapacak; ve

j) Uygulamayla ilgili bilgileri 12 nci maddeye göre Taraflar Konferansına ileteceklerdir.

2. Taraflardan gelişmiş ülkeler ve EK-I'de yer alan diğer Taraflar aşağıdaki hususları yerine getireceklerini taahhüt ederler:

a) Taraflardan herbiri, insan kaynaklı sera gazı salımlarını sınırlandırarak ve sera gazı yutaklarını ve haznelerini koruyarak ve takviye ederek iklim değişikliğini azaltmak için ulusal (1) politikalar benimseyecekler ve uygun önlemler alacaklardır. Bu politika ve önlemler, Sözleşmenin amacına uygun olarak, gelişmiş ülkelerin insan kaynaklı salımların uzun vadeli temayüllerini değiştirmede öncü rol oynayacaklarını gösterecek, içinde bulunduğumuz on yıl sonunda karbondioksit ve Montreal Protokolü ile kontrol edilmeyen diğer sera gazlarının insan kaynaklı salımlarının daha önceki seviyelerine geri çekilmeleri bu değişikliğe katkıda bulunacak ve Taraflardan herbirinin, bu amaç yönündeki küresel çabaya sağlayacakları eşit ve uygun katkılarda Tarafların başlangıç noktalarındaki ve yaklaşımlarındaki, ekonomik yapı ve kaynak temellerindeki, kuvvetli ve sürdürülebilir kalkınmayı devam ettirmeye olan ihtiyaçları, ellerindeki teknolojilere ilişkin farklılıklar ile diğer münferit koşullar dikkate alınacaktır. Bu Taraflar bu tür politika ve önlemleri diğer Taraflarla ortaklaşa uygulayabilecek ve Sözleşmenin, özellikle bu alt paragrafın amacının yerine getirilmesine katkıda bulunmakta diğer Taraflara yardım edebileceklerdir .

b) Bu yöndeki gelişmeyi desteklemek amacıyla, Tarafların herbiri Sözleşmenin kendisi açısından yürürlüğe girmesinden itibaren altı ay içerisinde ve daha sonra periyodik olarak ve 12 nci madde uyarınca, yukarıdaki (a) alt paragrafında belirtilen politikalarına ve önlemlerine ilişkin ve karbondioksit ve Montreal Protokolü ile

denetlenmeyen diğer sera gazlarının insan kaynaklı salımlarının ayrı ayrı veya ortak olarak 1990 yılı seviyesine çekilmesi amacı ile, altparagraf (a)'da belirtilen dönemde Montreal Protokolü ile denetlenmeyen sera gazlarının beklenen insan kaynaklı salımı ve yutaklar tarafından uzaklaştırılması hakkında ayrıntılı bilgi vereceklerdir .

Bu bilgi , 7 nci madde uyarınca Taraflar Konferansının ilk oturumunda ve daha sonra periyodik olarak gözden geçirilecektir.

c) Kaynaklardan çıkan sera gazı salımlarının ve yutaklar vasıtasıyla uzaklaştırılmalarının yukarıdaki (b) alt paragrafı uyarınca yapılacak hesaplamalarının, yutakların fiili kapasitesi ve gazların iklim değişikliğine katkıları dahil , mümkün olan en iyi bilimsel bilgilere dayandırılması gerekecektir. Taraflar Konferansı ilk oturumunda bu hesaplamalar için metodolojiyi tezekkür edip kararlaştıracak ve daha sonra muntazaman gözden geçirecektir.

d) Taraflar Konferansı ilk oturumunda yukarıdaki (a) ve (b) alt paragraflarının uygunluğunu gözden geçirecektir. Bu gözden geçirme, ilgili teknik, sosyal ve ekonomik enformasyonun yanısıra iklim değişikliği hakkındaki mevcut en iyi bilimsel enformasyon ve değerlendirme ışığında yapılacaktır .

Bu gözden geçirmeye istinaden , Taraflar Konferansı yukarıdaki (a) ve (b) alt paragraflarına değişikliği de içerebilecek uygun bir hareket tarzı benimseyebilecektir . Taraflar Konferansı ilk oturumunda yukarıdaki (a) alt paragrafında belirtilen ortak uygulamaya ilişkin kıstaslar hakkında kararlar alacaktır. Alt paragraflar (a) ve (b)'nin ikinci bir gözden geçirilişi en geç 31 Aralık 1998'den önce yapılacak , daha sonra ise, Sözleşmenin amacı yerine getirilinceye kadar, Taraflar Konferansınca kararlaştırılacak aralıklarla muntazaman gözden geçirilecektir.

e) Bu Taraflardan her biri:

(i) Diğer Taraflarla, Sözleşmenin amacının yerine getirilmesi için geliştirilmiş ilgili ekonomik ve idarî birimlerle gerektiği veçhile eşgüdümü sağlayacaklardır; ve

(ii) Montreal Protokolü ile denetlenmeyen insan kaynaklı sera gazlarının daha yüksek seviyelere ulaşmasına yolaçan faaliyetleri teşvik edici politikalar ve uygulamaları teşhis edip dönemselsel olarak gözden geçireceklerdir.

f) Taraflar Konferansı, Ek-I ve II'deki listelere gerekebilecek değişiklikleri getirmek konusunda karar almak amacıyla, mevcut bilgiyi, ilgili Tarafın onayıyla, 31 Aralık 1998'den geç olmamak üzere gözden geçirecektir .

g) Ek-I'e dahil olmayan herhangi bir Taraf, onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgesinde veya daha sonra herhangi bir zaman Depoziter'e yukarıdaki (a) veya (b) alt paragrafı ile bağlı kalmak istediğini bildirebilir . Depoziter diğer imzacıları ve Tarafları bu bildirimden haberdar edecektir .

3. Gelişmiş ülke Tarafları ve Ek-II'deki diğer Gelişmiş Taraflar , gelişme yolundaki ülke Taraflarının Madde 12 , paragraf 1 tahtında üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirirken ortaya çıkan, üzerinde mutabık kalınmış tüm masrafların karşılanması için yeni ve ek malî kaynakları sağlayacaktır. Gelişmiş ülke Tarafları aynı zamanda, gelişme yolundaki ülke Taraflarının bu maddenin 1 inci paragrafı kapsamındaki önlemlerin uygulanmasının gerektirdiği, gelişme yolundaki bir Taraf, 11 inci maddede atıfta bulunulan uluslararası kuruluş veya kuruluşlar arasında bu maddeye uygun olarak üzerinde anlaşmaya varılan, malî kaynakları , teknoloji transferi de dahil, karşılayacaklardır. Bu taahhütlerin uygulanması, fon akışındaki yeterlilik ve öngörülebilirlik ihtiyacını ve gelişmiş ülkeler arasında uygun külfet paylaşımının önemini dikkate alacaktır.

4. Gelişmiş ülke Tarafları ve Ek-II'de yer alan diğer gelişmiş Taraflar, iklim değişikliğinin zararlı etkilerine en fazla açık gelişme yolundaki ülkelerin bu zararlı etkilere uyum sağlama için yapacakları masrafların karşılanmasına yardım edeceklerdir .

5. Gelişmiş Ülke Tarafları ve Ek-II'de yer alan diğer gelişmiş Taraflar, diğer, özellikle gelişme yolundaki ülkeler Taraflarına Sözleşme hükümlerini uygulayabilmelerini teminen, çevreye uyumlu teknolojiler ve bilgi transferi veya bunlara erişilmesini sağlamak için uygun görülecek teşvik, kolaylık ve finansman tedbirlerini sağlayacaklardır. Bu süreçte, gelişmiş ülke Tarafları, gelişme yolundaki ülke Taraflarının yerel kapasitelerinin ve teknolojilerinin geliştirilmesini ve güçlendirilmesini destekleyeceklerdir. Bunu yapabilecek durumdaki diğer Taraflar ve örgütler de bu tür teknolojilerin transferinin kolaylaştırılmasında yardımcı olabileceklerdir.

6. Taraflar Konferansınca, pazar ekonomisine geçiş sürecinde bulunan Ek-I'de yer alan Taraflara, Montreal Protokolü ile denetlenmeyen sera gazlarının insan kaynaklı salımlarının tarihi seviyelerinin, bir referans olarak seçilmesinin nazarı dikkate alınması dahil, bu Tarafların iklim değişikliği konusuna eğilebilme yeteneklerini kuvvetlendirmek amacıyla, yukarıdaki 2 nci paragraftaki taahhütlerinin uygulanmasında belli bir dereceye kadar esneklik tanınacaktır .

7. Gelişme yolundaki ülke Taraflarının Sözleşmeden doğan taahhütlerini yerine getirmelerindeki başarı derecesi, gelişmiş ülke Taraflarının Sözleşme kapsamındaki malî kaynaklar ve teknoloji transferine dair taahhütlerini yerine getirmedeki etkinliğe bağımlı olacak, ekonomik ve sosyal kalkınma ve fakirliğin ortadan kaldırılmasının gelişme yolundaki ülke Tarafları açısından birinci ve en önemli öncelik olduğu hususu tümüyle dikkate alınacaktır .

8. Taraflar, bu Maddedeki taahhütlerin uygulanmasında, gelişme yolundaki ülke Taraflarının iklim değişikliğinin zararlı etkilerinden ve/veya karşı önlemlerin alınmasından kaynaklanan özgün gereksinimlerini ve endişelerini karşılamak için malî kaynak , sigorta ve teknoloji transferi sağlamayla ilişkili girişimleri de içerecek şekilde, Sözleşme kapsamında hangi eylemlerin gerekli olduğunu, başta aşağıdakilere ilişkin olmak üzere tümüyle gözönünde bulunduracaklardır:

- a) Küçük ada ülkeleri;
- b) Alçak konumlu kıyı alanları bulunan ülkeler;
- c) Kurak ve yarı-kurak alanları, ormanlaştırılmış alanları ve orman çürümesine karşı hassas alanları bulunan ülkeler;
- d) Doğal afetlere mütemayil alanları bulunan ülkeler;
- e) Kuraklığa ve çölleşmeye karşı hassas alanları bulunan ülkeler;
- f) Yüksek kentsel atmosfer kirliliğine sahip alanları bulunan ülkeler;
- g) Dağlık ekosistemleri dahil, hassas ekosistemlere sahip alanları bulunan ülkeler;
- h) Ekonomileri, büyük ölçüde fosil yakıtların üretiminden, işlenmesinden, ihracaatından ve/veya tüketiminden ve fosil yakıtlarla ilişkili enerji-yoğun ürünlerden gelen gelire bağımlı ülkeler; ve
- i) Denize çıkışı olmayan ve transit ülkeler;

Bunların dışında , Taraflar Konferansı, gerektiği ölçüde bu paragrafla ilgili eylemler yapabilir .

9. Taraflar, teknoloji finansmanı ve transferiyle ilgili eylemlerinde, en az gelişmiş ülkelerin özgün ihtiyaç ve durumlarını tümüyle dikkate alacaktır .

10. Taraflar, 10 uncu Madde uyarınca, Sözleşmenin taahhütlerini yerine getirirken Tarafların, özellikle ekonomileri iklim değişikliğine karşı önlemlerin uygulanmasının olumsuz etkilerine hassas gelişme yolundaki ülke Taraflarının durumlarını dikkate alacaktır. Bu özellikle, ekonomileri büyük ölçüde fosil yakıtların üretimine, işlenmesine, ihracatına ve/veya fosil yakıtlarla ilişkili enerji yoğun ürünlerin tüketimine bağımlı bulunan; ve/veya fosil yakıt kullanıp, diğer alternatiflere dönüşümde ciddi güçlükleri bulunan Taraflar için geçerlidir

MADDE 5

ARAŞTIRMA VE SİSTEMATİK GÖZLEM

Taraflar, 4 üncü Maddenin 1 (g) paragrafı kapsamındaki taahhütlerini yerine getirirken:

- a) Bu alandaki gereksiz çifte çabaları en aza indirme ihtiyacını da dikkate alarak, araştırma, veri toplama ve sistematik gözlem faaliyetlerinin tanımlanmasını, yönetilmesini ve değerlendirilmesini amaçlayan, uluslararası ve hükümetlerarası programları, şebekeleri , yerine göre , destekleyecekler ve daha fazla geliştirecekler;
- b) Özellikle gelişme yolundaki ülkelerdeki sistematik gözlemleri ve ulusal düzeydeki bilimsel ve teknik araştırma kapasiteleri ve kabiliyetleri güçlendirmek amacına matuf uluslararası ve hükümetlerarası çabaları desteklemek ve ulusal yetki alanı dışından elde edilen veri ve analizlere erişilmesini ve karşılıklı değişimini teşvik edecekler; ve
- c) Gelişme yolundaki ülkelerin özel endişelerini ve ihtiyaçlarını dikkate alacak ve iç kapasiteleri ve kabiliyetlerini yukarıdaki (a) ve (b) altparagraflarında atıfta bulunulan çabalara katılmaları amacıyla geliştirmelerinde işbirliği yapacaklardır

MADDE 6

ÖĞRETİM , EĞİTİM VE KAMU BİLİNÇLENDİRİLMESİ

Taraflar, 4 üncü Maddenin, 1 (i) paragrafı kapsamındaki taahhütlerini yerine getirirken :

- a) Ulusal yasalarına, yönetmeliklerine ve kapasitelerine göre, ulusal, yerine göre altbölge ve bölge düzeylerinde, aşağıdaki hususları destekleyecek ve kolaylaştıracaklardır ;
- (i) İklim değişikliği ve etkileri konusunda kamu eğitimi ve bilinçlendirilmesi programları geliştirilmesi ve uygulanması;
- (ii) İklim değişikliği ve etkileri konusundaki bilgiye kamunun erişmesi;
- (iii) İklim değişikliği ve etkilerine karşı konulmasına ve uygun karşı strateji geliştirilmesine kamunun katılımı; ve
- (iv) Bilimsel, teknik ve idarî personelin eğitimi .
- b) Aşağıdaki hususlarda, yerine göre mevcut organları kullanarak, uluslararası düzeyde işbirliği yapacak ve teşvik edeceklerdir;
- (i) İklim değişikliği ve etkileri hakkında eğitsel ve kamu bilinçlendirilmesi malzemelerinin geliştirilmesi ve değişimi ; ve
- (ii) Ulusal kurumların güçlendirilmesini ve bu alandaki uzmanların, özellikle gelişme yolundaki ülkelerdeki uzmanların eğitimi için personel değişimi veya görevlendirilmesini de içerecek şekilde, öğretim ve eğitim programları geliştirilmesi ve uygulanması .

MADDE 7

TARAFLAR KONFERANSI

1. Aşağıdaki ilkeler uyarınca bir Taraflar Konferansı oluşturulmuştur .
2. Taraflar Konferansı, bu Sözleşmenin en yüksek organı olarak, Sözleşmenin ve Taraflar Konferansının kabul edeceği tüm hukukî belgelerin uygulanmasını düzenli olarak gözden geçirecek ve Sözleşmenin etkili biçimde uygulanmasını teşvik için, yetkisi dahilindeki gerekli kararları alacaktır . Bu bağlamda Taraflar Konferansı :
  - a) Tarafların yükümlülüklerini ve Sözleşme kapsamındaki kurumsal düzenlemeleri , Sözleşmenin amacı ışığında , uygulanmasından kazanılan deneyim ve bilimsel ve teknolojik bilgi gelişiminin ışığında dönemsel olarak inceleyecek;
  - b) İklim değişikliği ve etkilerine karşı Taraflarca kabul edilen önlemlerle ilgili bilgi değişimini , Tarafların değişik koşulları, sorumlulukları ve kabiliyetleri ve Sözleşme altındaki taahhütlerini dikkate alarak teşvik edecek ve kolaylaştıracak ;
  - c) İki veya daha çok Tarafın talebi üzerine, iklim değişikliği ve etkilerine karşı Taraflarca alınan önlemlerin eşgüdümünü, Tarafların değişik koşulları, sorumlulukları ve kabiliyetleri ve Sözleşme altındaki taahhütlerini dikkate alarak kolaylaştıracak;
  - d) Sözleşmenin amaç ve hükümlerine uygun olarak, sera gazlarının kaynaklar tarafından salımı ve yutaklar tarafından emilmesine ilişkin dökümün yapılması ve diğerleri meyanında salımı sınırlamak ve bu gazların emilmesini güçlendirmek amacıyla alınan tedbirlerin etkilerinin hesaplanması için, Taraflar Konferansının kararlaştıracığı uygun metodların dönemsel olarak geliştirilmesini ve hazırlanmasını teşvik edecek ve yönetecek;
  - e) Sözleşmenin hükümleri çerçevesinde kendisine ulaşan bütün bilgilere dayanarak , Sözleşmenin taraflarca uygulanmasını ve uygulanması halinde alınan tedbirlerin toplam etkilerini, özellikle çevresel, ekonomik ve sosyal etkilerini , bunların toplam sonuçlarını ve Sözleşmenin hedefleri doğrultusunda kaydedilen gelişmeleri değerlendirecek;
  - f) Sözleşmenin uygulanması ile ilgili dönemsel raporları inceleyecek, kabul edecek ve ilan edilmesini sağlayacak;
  - g) Sözleşmenin uygulanması için gereken bütün sorunlara öneriler getirecek;
  - h) 4 üncü Maddenin 3, 4 ve 5 inci fıkralarına ve 11 inci Maddeye uygun olarak gerekli malî kaynakları harekete geçirmeye çalışacak ;

- i) Sözleşmenin uygulanması için gerekliliğine karar verilen alt organları kuracak ;
  - j) Alt organlarının raporlarını inceleyecek ve onları yönlendirecek;
  - k) Kendisi ve yardımcı organlardan herhangi biri için oybirliği ile tüzük ve malî yönetmelik kuralları saptayacak ve onaylayacak;
  - l) Gerektiğinde ilgili uluslararası örgütlerin, hükümetlerarası ve hükümet dışı kuruluşların yardımlarını, desteklerini ve sağladıkları bilgileri isteyecek ve kullanacak ;
  - m) Sözleşmenin hedefine ulaşabilmek için, gerekli diğer görevlerin yanı sıra Sözleşmenin kendisine verdiği diğer görevleri de ifa edecektir .
3. Taraflar Konferansı Birinci Oturumunda, kendi ve Sözleşme tarafından oluşturulan ve alt organların Sözleşmenin öngördüğü karar alma mekanizması ile kapsanmayan sorunlara ilişkin karar alma usullerini de kapsayan İçtüzüğünü kabul eder. Bu usuller farklı kararların kabul edilmesi için ne tür çoğunluk gerektiğini belirtebilir .
4. Taraflar Konferansının Birinci Oturumu, 21 inci maddede onaylanmış olan geçici Sekreteryaya tarafından toplantıya çağrılacak ve toplantı Sözleşmenin yürürlüğe girişinden sonra en geç bir sene içinde yapılacaktır. Daha sonra, Taraflar Konferansı kararda değişiklik yapmaz ise, senede bir kere olağan oturum yapacaktır.
5. Taraflar Konferansı, Konferansın gerekli gördüğü hallerde, veya Taraflardan birinin yazılı isteği üzerine Sekreteryanın sözkonusu isteği Taraflara göndermesinden sonraki altı ay içerisinde, Tarafların en az üçte biri tarafından onaylanması şartı ile, olağanüstü oturumlar yapar .
6. Birleşmiş Milletler Teşkilatı, Birleşmiş Milletler'in uzman kuruluşları ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ile Sözleşmeye taraf olan ve taraf olmayıp gözlemci statüsünde bulunan devletler, Taraflar Konferansı oturumlarında gözlemci sıfatıyla temsil edilebilirler. Taraflar Konferansı oturumuna gözlemci sıfatıyla temsil edilmeyi arzu ettiklerini Sekreteryaya haber vermiş olan, Sözleşmenin kapsadığı konularda yetkili Ulusal, Uluslar arası, Hükümet veya Hükümetdışı tüm kurum ve kuruluşlar, var olan Tarafların en az üçte birinin reddi bulunmaması kaydı ile bu sıfatla kabul edilebilirler. Gözlemcilerin kabulü ve katılımı Taraflar Konferansının kabul ettiği İçtüzüğe tabi olacaktır .

MADDE 8

SEKRETARYA

1. Bir Sekreteryaya kurulmuştur .
2. Sekreteryanın işlevleri şunlar olacaktır:
  - a) Taraflar Konferansı ve Konferansın Sözleşme gereğince oluşturulan alt organları için oturumlar düzenlemek ve bunlara gerekli hizmetleri vermek;
  - b) Kendisine sunulan raporları toplamak ve dağıtmak;
  - c) Taraflar ve bunlar içinde özellikle gelişme yolundaki ülke taraflarına talepleri üzerine Sözleşme hükümleri uyarınca gereken bilgilerin toplanmasında ve dağıtılmasında yardım etmek;
  - d) Faaliyetleri hakkında raporlar düzenleyip Taraflar Konferansına sunmak;
  - e) Diğer ilgili uluslararası organların Sekreteryaları ile gereken işbirliğini sağlamak;
  - f) Görevini etkin bir biçimde yerine getirmek için Taraflar Konferansının gözetimi altında , gerekli olabilecek idarî ve akdî tasarruflarda bulunmak; ve
  - g) Sözleşme veya protokollerin herhangi birinde belirtilen diğer Sekreteryaya işlevlerini ve Taraflar Konferansının belirleyeceği diğer işlevleri yerine getirmek.
3. Taraflar Konferansı, birinci oturumunda, bir daimi Sekreteryaya atayacak ve işlevi için gereken düzenlemeleri yapacaktır.

MADDE 9

BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK ALT DANIŞMA ORGANI

1. Taraflar Konferansına ve gerektiğinde diğer alt organlara Sözleşme ile ilgili bilimsel ve teknolojik meseleler hakkında zamanında bilgi ve görüş vermekle görevli bir bilimsel ve teknolojik alt danışma organı kurulmuştur. Bütün Tarafların katılımına açık olacak bu organın faaliyeti birçok bilim dalını kapsayacaktır. Bu organ, hükümetlerin ilgili uzmanlık alanlarında yetkili temsilcilerden oluşacaktır. Organ, Taraflar Konferansına çalışmalarının tüm yönleri hakkında düzenli olarak rapor sunacaktır.
2. Taraflar Konferansının velayeti altında hareket eden ve yetkili uluslararası organların çalışmalarına dayanan bu organın görevleri şunlardır:
  - a) İklim değişikliği ve bunun etkilerine ilişkin bilimsel bilgilerin durum değerlendirmesini yapmak;
  - b) Sözleşmenin uygulanması çerçevesinde alınan tedbirlerin bilimsel etkileri açısından değerlendirmeler yapmak;
  - c) Yenilikçi ve verimli teknolojiler ile "know-how" belirleyecek, bunların gelişmelerini teşvik edici yolları gösterecek ve transferlerini sağlamak;
  - d) İklim değişikliği konusunda, bilimsel programlar, araştırma-geliştirme için

uluslararası işbirliğinin yanı sıra, gelişme yolundaki ülkelerin iç kapasitelerini artırmaları için yardım imkânları hakkında tavsiyelerde bulunmak;

e) Taraflar Konferansı ve alt organların bu organa yönelttiği bilimsel, teknolojik ve metodolojik soruları cevaplandırmak .

3. Bu organın işlevleri ve görev talimatı Taraflar Konferansınca daha ayrıntılı hale getirilebilir .

MADDE 10

UYGULAMA ALT ORGANI

1. Sözleşmenin etkinlikle uygulanmasının gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesini sağlamak için, Taraflar Konferansına yardımcı olacak bir uygulama alt organı kurulmuştur. Bu organ, tüm tarafların katılımına açık olup, iklim değişikliği ile ilgili meselelerde uzman olan devlet temsilcilerinden oluşacaktır. Organ, Taraflar Konferansına çalışmalarının tüm veçheleri konusunda düzenli olarak rapor sunacaktır .

2. Taraflar Konferansının velayeti altında hareket eden bu organın görevleri şunlardır :

a) İklim değişikliği ile ilgili en son bilimsel değerlendirmelerin ışığında, Taraflarca alınan tedbirlerin topyekün etkilerini değerlendirmek üzere, 12 nci Maddenin 1 inci paragrafı uyarınca iletilen bilgileri dikkate almak;

b) Taraflar Konferansının 4 üncü Maddenin 2 (d) paragrafında öngörülen değerlendirmeleri yapmasına yardım için, 12 nci Madde 2 nci paragraf uyarınca iletilen bilgileri incelemek;

c) İhtiyaçlar itibari ile kararlarının hazırlanması ve uygulanmasında Taraflar Konferansına yardım etmek .

MADDE 11

MALÎ MEKANİZMA

1. Teknoloji transferi içinde olmak üzere, malî kaynakları bağış veya kolaylıklar yoluyla temin eden mekanizma tanımlanmıştır. Bu mekanizma Sözleşmeye ilişkin politikalarını, program önceliklerini ve yeterlilik kriterlerini saptayacak olan Taraflar Konferansına bağlı ve sorumlu olacaktır. İşlevi, bir veya birden fazla mevcut uluslararası birimlere verilecektir .

2. Malî mekanizma, şeffaf bir yönetim sistemi çerçevesinde, tüm tarafların eşit ve

dengeli temsilini esas almıştır .

3. Taraflar Konferansı ve malî mekanizmanın uygulanmasını yapacak birim veya birimler, yukarıdaki paragraflara yürürlük kazandırmak üzere aşağıdakileri içerecek düzenlemeler üzerinde mutabık olacaklardır .

a) İklim değişikliğine karşı koymak için finanse edilen projelerin Taraflar Konferansı tarafından belirlenmiş olan politikalara, program önceliklerine ve yeterlilik kriterlerine uygunluğunu sağlayacak usuller ;

b) Politikaların , program önceliklerinin ve yeterlilik kriterlerinin ışığında, belirli fon tahsisi kararlarının tekrar ele alınabilme usulleri ;

c) Birim ve birimler tarafından Taraflar Konferansına 1 inci fıkrada mezkûr sorumluluk prensibine uygun olarak, malî işlemler hakkında düzenli raporlar sunulması mecburiyeti;

d) İşbu Sözleşmenin uygulanması için gerekli ve mevcut malî tutarın önceden anlaşılabilir ve tanımlanabilir bir şekilde belirlenmesi ve bu miktarın dönemsel olarak gözden geçirilme koşulları .

4. Taraflar Konferansı , birinci oturumunda, 21 inci Maddenin 3 üncü paragrafında öngörülen geçici düzenlemeleri inceleyerek ve gözönünde bulundurarak, yukarıdaki hükümlere etkinlik kazandırmak için gerekli düzenlemeleri yapacak ve bunların sürdürülüp sürdürülmeyeceklerini kararlaştıracaktır . Bundan sonra, dört yıl dahilinde, Taraflar Konferansı, mekanizmanın durumunu gözden geçirecek ve uygun önlemleri alacaktır .

5. Sözleşmenin uygulanması için, gelişmiş Taraf ülkeler ikili, bölgesel veya çok taraflı yollardan malî kaynak sağlayabilecekler ve gelişme yolundaki Taraf ülkeler bu kaynaklardan yararlanabileceklerdir.

MADDE 12

UYGULAMAYLA İLGİLİ BİLGİ İLETİŞİMİ

1. Tarafların her biri, 4 üncü Maddenin 1 inci paragrafı uyarınca Sekretarya kanalı ile Taraflar Konferansına aşağıdaki hususlarda bilgi iletir:

a) İmkânları elverdiği ölçüde, Taraflar Konferansının üzerinde anlaşacağı ve kullanımını teşvik edeceği karşılaştırılabilir metodları kullanarak, Montreal Protokolünce kontrolü öngörülmeleyen bütün sera gazlarının kaynaklar tarafından insan kaynaklı salımı ve yutaklar tarafından emilmesinin ulusal envanteri;

b) Sözleşmenin uygulanması için Tarafın aldığı veya almayı öngördüğü önlemlerin genel bir tanımı;

c) Tarafın, Sözleşmenin hedefine ulaşılabilmesi için uygun olduğu takdirde, dünyadaki emisyon eğilimlerini saptamak için gerekli veriler dahil, bildirisinde yer almasını uygun bulduğu bilgileri .

2. Her Gelişmiş Taraf ülke ve Ek-I'e dahil Tarafların herbiri aşağıdaki bilgileri bildirisine dahil edecektir:

a) 4 üncü Madde 2 (a) ve 2 (b) paragrafları altındaki taahhütlerini uygulamak için benimsediği politikaların ve önlemlerin ayrıntılı tanımını;

b) Hemen yukarıdaki (a) alt paragrafında zikredilen politikaların ve önlemlerin, 4 üncü madde 2 (a) paragrafında belirtilen süre zarfında sera gazlarının kaynaklar tarafından insan kaynaklı salımı ve yutaklar tarafından emilmesi üzerindeki etkilerinin özgün bir tahminini ,

3. Ayrıca, herbir gelişmiş Taraf ülke ve Ek-II'de yer alan diğer herbir gelişmiş Taraf , 4 üncü Maddenin 3, 4 ve 5 inci paragrafları uyarınca aldığı önlemlerin ayrıntılarını verir .

4. Gelişme Yolundaki Taraf ülkelerin gönüllü olarak , projelerin icrası için gereken teknolojileri, malzemeleri, donanımı, teknikleri veya uygulamaları belirterek, mümkün olduğu takdirde, projelerin sera gazlarının salımı ve emilmesi sonucu oluşacak bütün ek giderlerinin gelişmelerin ve beklenebilecek avantajların bir tahminini yaparak, finanse edilecek projeler önermeleri mümkündür .

5. Her Gelişmiş Taraf Ülke ve Ek-I'de yer alan herbir Taraf, Sözleşmenin kendileri için yürürlüğe girmesinden sonra altı ay içinde , bir ilk bildirim sunacaktır. Listelerde yer almayan herbir Taraf Sözleşmenin kendisi için yürürlüğe girmesinden veya 4 üncü Maddenin 3 üncü paragrafı uyarınca malî kaynakların eline geçmesinden itibaren üç sene içinde ilk bildirimini sunacaktır. En az gelişmiş Taraf ülkeler, ilk bildirimlerini sunacakları tarih hakkında serbesttirler. Daha sonra, tüm Taraflarca hangi sıklıkta bildirim yapılacağı bu paragrafın öngördüğü değişik bildirim tarihlerini dikkate alarak Taraflar Konferansınca belirlenecektir .

6. Taraflarca bu madde uyarınca yapılan bilgi iletişimi Sekretarya tarafından Taraflar Konferansına ve ilgili alt organlara en kısa sürede iletilir . Gerekirse , Taraflar Konferansı bilgi iletişimi usullerini tekrar gözden geçirebilir .

7. Gelişme yolundaki ülke Taraflarının isteği üzerine, İlk Oturumundan itibaren Taraflar Konferansı, 4 üncü Madde uyarınca alınan karşı önlemler ve önerilen projelerin uygulanması için gereken malî ve teknik ihtiyacın belirlenmesi, ve bu madde uyarınca bilgilerin iletişimi ve bir araya getirilmesi için gerekecek malî ve teknik desteği sağlamak için tedbirler alacaktır . Bu destek uygun oldukça, Taraflar, yetkili uluslararası kuruluşlar veya Sekretarya tarafından bu kuruluşlardan hangisi

uygun görülür ise, sağlanabilir.

8. Herhangi bir Taraf Grubu, Taraflar Konferansına önceden bildirmek ve Taraflar Konferansınca belirlenmiş esaslarına uymak şartı ile, verecekleri ortak bir bildirim ile bu madde uyarınca yerine getirmek durumunda oldukları yükümlülüklerini yerine getirdiklerini bildirebilirler, böyle bir bildirim, bildirim içinde yer alan her bir Tarafın Sözleşme uyarınca üzerine düşeni yerine getirdiği hakkındaki bilgiyi içermesi gereklidir .

9. Sekreteryaya ulaşan ve Taraflar Konferansı tarafından belirlenecek kriterlere göre bir Tarafın gizli olduğunu belirttiği bilgiler, incelenmesi ve bildirim uyarınca kendisine ulaşması öngörülen organlardan birine iletilmeden önce, gizliliğini korumak için Sekreteryaya tarafından biraraya getirilecektir .

10. 9 uncu paragraf saklı kalmak ve herhangi bir Tarafın her zaman bildirisini kamuoyuna sunma imkânına halel getirmeksizin, Tarafların bu maddenin uygulanması ile ilgili sunduğu bildirimleri, Sekreteryaya Taraflar Konferansına sunduğu zamanda, kamuoyunun da bilgisine getirecektir .

MADDE 13

UYGULAMAYA İLİŞKİN SORULARIN KARARA BAĞLANMASI

Taraflar Konferansı, Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin soruların karara bağlanması için, birinci oturumunda Tarafların istekleri üzerine hizmetlerine sunulacak çok taraflı bir danışma süreci oluşturmayı tezekkür edecektir .

MADDE 14

ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ

1. İlgili Taraflar, Sözleşmenin yorumu veya uygulanması ile ilgili olarak iki veya daha fazla Taraf arasında anlaşmazlık çıkması halinde, müzakere veya kendi tercihlerine göre diğer barışçıl yollara başvurarak bu anlaşmazlığın çözümüne çalışırlar .

2. Bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatı olmayan bir Taraf, Sözleşmeyi onay, kabul, uygun bulma veya katılım safhalarında, veya daha sonra herhangi bir zamanda, Depozitere Sözleşmenin uygulanması veya yorumu ile ilgili bir anlaşmazlığa ilişkin bir yazılı belge sunarak bir beyanda bulunduğu, aynı yükümlülüğü kabul eden bütün Taraflara karşı hukuken ve özel bir anlaşma olmaksızın aşağıdakilerin zorunluluk olduğunu kabul etmiş olmaktadır:

- a) Anlaşmazlığın Uluslararası Adalet Divanına götürüleceği, tabi ve/veya;
- b) Mümkün olur olmaz, Taraflar Konferansının hakemliğe ayrılmış bir eki ile kabul edeceği prosedür uyarınca karar verileceği,
- Bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatı olan bir Taraf, hakemlik konusunda (b) altparagrafında öngörülen prosedür uyarınca, benzeri bir bildiri yapabilir.
3. Yukarıdaki 2 nci paragraf uyarınca yapılan bir bildiri, bildiriye belirtilen süre sona erinceye veya bu bildirin feshini yazılı olarak Depozitere tevdi edilmesini izleyen üç ayın sonuna kadar yürürlükte kalır .
4. Anlaşmazlık halinde bulunan taraflar aksine karar vermedikçe, yeni bir beyanın sunulması, bir bildirin iptalinin tebligatı edilmesi veya bir bildirin süresinin sona ermesi , Uluslararası Adalet Divanına veya Hakem Mahkemesine sunulmuş işlemleri hiçbir şekilde etkilemez .
5. Yukarıdaki 2 nci paragraf saklı kalmak kaydıyla, eğer Taraflardan birinin diğerine aralarında anlaşmazlık olduğunu duyurduğu tarihten sonra oniki aylık bir süre içinde, ilgili Taraflar 1 inci paragraftaki belirtilen yolları kullanarak aralarındaki anlaşmazlığı giderememişler ise, anlaşmazlığa düşen Taraflardan birinin isteği üzere , anlaşmazlığın giderilmesi için uzlaşma yoluna başvurulur .
6. Anlaşmazlığa düşen Taraflardan birinin isteği üzere bir uzlaşma komisyonu kurulacaktır . Komisyon, ilgili Tarafların her biri tarafından atanan eşit sayıda üyelere ve bu üyelerce müşterek olarak seçilen bir Başkan tarafından oluşur. Komisyon, Tarafların iyi niyetle inceleyeceği bir Tavsiye sunar.
7. Mümkün olur olmaz, Taraflar Konferansınca, uzlaşmaya ayrılan ek ile tamamlayıcı uzlaşma usulleri kabul edilecektir.
8. Belge aksini gerektirmediği takdirde, işbu maddenin hükümleri, Taraflar Konferansının kabul edebileceği herhangi bir ilgili hukukî belgeye uygulanır .

MADDE 15

SÖZLEŞMEYE DEĞİŞİKLİKLER

1. Herhangi bir Taraf Sözleşmeye değişiklik önerebilir .
2. Sözleşmede yapılacak değişiklikler, Taraflar Konferansının bir olağan oturumunda kabul edilir. Sözleşmede yapılması önerilen herhangi bir değişiklik metni, önerinin kabul edilmesi için sunulduğu toplantıdan en az altı ay önce Sekretaryaya tarafından Taraflara iletilir. Sekretaryaya ayrıca önerilen değişiklikleri, Sözleşmeyi imzalayanlara ve bilgi için Depoziter'e bildirir .
3. Taraflar, Sözleşmeye yapılması önerilen her değişiklik üzerinde, oybirliğiyle

mutabakata varılması için her çabayı sarfeder. Eğer bu yönde sarf edilen bütün çabalar sonuçsuz kalır ve herhangi bir mutabakat sağlanamaz ise, son çare olarak hazır bulunan ve oy kullanan Tarafların dörtte üçünün oy çoğunluğu ile değişiklik kabul edilir. Depoziter, Sekretarya tarafından kendisine bildirilen onaylanmış değişikliklerin kabulleri için , bütün Taraflara iletir .

4. Bir değişiklik için kabul belgeleri Depoziter'e tevdi edilir. 3 üncü paragraf uyarınca kabul edilen bir değişiklik Sözleşmeye Tarafların dörtte üçünün kabul belgelerinin Depozitere ulaştığı tarihten sonraki doksanınıcı günden itibaren, kabul etmiş olan Taraflar için yürürlüğe girer.

5. Değişiklik diğer herhangi bir Taraf için, sözkonusu değişiklikle ilgili kabul belgesini Depozitere tevdi ettiği tarihten sonraki doksanınıcı günden itibaren, değişiklik yürürlüğe girer.

6. Bu Maddenin amaçları doğrultusunda, "hazır bulunan ve oy kullanan Taraflar" deyimini, oylamada hazır bulunan ve olumlu veya olumsuz oy veren Taraflar anlamındadır .

MADDE 16

SÖZLEŞME EKLERİNİN KABULÜ VE DEĞİŞİKLİĞİ

1. Sözleşmenin ekleri onun ayrılmaz bir parçasını oluşturacaktır ve aksi açıkça ifade edilmedikçe Sözleşmeye yapılan bütün atıflar eklerine de yapılmış addolunur. 14 üncü madde 2 (b) ve 7 nci paragraflarındaki hükümlere hâle getirmeksizin, ekler, listelerden, formlardan ve bilimsel, teknik, işlemsel ve idarî özellikteki diğer tanımlayıcı belgelerden oluşmakla sınırlanmış olacaktır .

2. Sözleşmenin ekleri 15 inci Maddenin 2, 3 ve 4 üncü paragraflarında tanımlanmış olan usullere göre, önerilecek ve kabul edilecektir .

3. Yukarıdaki 2 nci paragraf uyarınca kabul edilen bir ek, Depoziterin kabul edildiğini Taraflara bildirdiği tarihten altı ay sonra, bu süre içinde Depozitere sözkonusu eki red ettiğini yazılı olarak bildiren Taraflar için hariç olmak üzere Sözleşmeye Taraflar için yürürlüğe girer. Red duyurusunu geri alan Taraflar için ek, bu duyurunun Depozitere ulaştığı tarihten sonraki doksanınıcı günden itibaren yürürlüğe girer .

4. Sözleşme eklerine yapılacak değişikliklerin önerilmesi, kabulü ve yürürlüğe girişi, 2 ve 3 üncü paragraflarda yer alan Sözleşme eklerinin önerme , kabul ve yürürlüğe giriş yönteminin aynısına tabi olacaktır .

5. Eğer bir ek'in kabulü veya bir ek'te yapılacak değişikliğin kabulü sırasında,

Sözleşmeye de bir değişiklik geliyorsa, o ek veya ek'teki değişiklik, Sözleşmedeki değişiklik yürürlüğe girmeden yürürlüğe girmez .

MADDE 17

PROTOKOLLER

1. Taraflar Konferansı, olağan oturumlarından herhangi birinde, Sözleşmeye protokoller kabul edebilir.
2. Önerilen herhangi bir protokol metni, böyle bir toplantıdan en az altı ay önce, sekreteryaya tarafından Taraflara iletilir.
3. Herhangi bir protokolün yürürlüğe girme koşulları, bu protokollerle belirlenir.
4. Sadece Sözleşmeye Taraf olanlar bir protokole Taraf olabilirler.
5. Bir protokole ilişkin kararları , sadece o protokole Taraf olanlar alabilir .

MADDE 18

OY HAKKI

1. Aşağıdaki 2 nci paragraftaki zikredilenler hariç, Sözleşmeye Taraf olanların her biri , bir oy hakkına sahiptir.
2. Bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatları, kendi yetki alanlarında, Sözleşmeye Taraf olan, kendi üye Devletlerinin sayısına eşit oy sayısı ile, oy kullanma hakkına sahiptirler. Bu kuruluşlar, eğer kendi üye Devletlerinden herhangi birisi oy hakkını kullanmış ise oy hakkı kullanmayacak veya kullanmamış ise oy hakkını kullanabilecektir .

MADDE 19

DEPOZİTER

Birleşmiş Milletler Teşkilatının Genel Sekreteri, Sözleşmenin ve 17 nci madde uyarınca kabul edilen protokollerin Depoziteridir .

MADDE 20

İMZA

İşbu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Teşkilatına veya Birleşmiş Milletlerin uzman

kurumlarından birine üye Devletler veya Uluslararası Adalet Divanı Yasasına Taraf olan Devletlerin; bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatlarının, Rio de Janeiro'daki Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sırasında ve daha sonra New York'taki Birleşmiş Milletler Teşkilatı merkezinde 20 Haziran 1992 ile 19 Haziran 1993 tarihleri arasında imzalarına açıktır.

MADDE 21

GEÇİCİ DÜZENLEMELER

1. 8 inci Maddede belirtilen sekretarya görevleri, Taraflar Konferansının birinci oturumunun sonuna kadar, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 21 Aralık 1990 tarihli ve 45/212 sayılı Kararı ile geçici olarak oluşturulan sekretarya tarafından yerine getirilecektir .
2. Yukarıdaki 1 inci paragrafta belirtilen geçici sekretaryanın Başkanı , objektif bilimsel ve teknik tavsiyelere olan ihtiyaca cevap verebilmesini teminen , İklim Değişikliği Hükümetlerarası Paneli ile yakın işbirliği yapacaktır. Yetkili diğer bilimsel kuruluşlara da danışılabilir.
3. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Birleşmiş Milletler Çevre Programı ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası tarafından oluşturulan Küresel Çevre İmkânı 11 inci Maddede atıfta bulunulan malî mekanizmanın yürütülmesini geçici olarak sağlayacak uluslararası birim olacaktır. Bu bağlamda, 11 inci Maddenin beklentilerine cevap verebilmesi için, Küresel Çevre İmkânının gereği şekilde yapılandırılması ve evrensel üyelik katılımı sağlayabilmesi gerekecektir .

MADDE 22

ONAY , KABUL , UYGUN BULMA VEYA KATILMA

1. Sözleşme, Devletlerin ve bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatlarının onayı, kabulü, uygun bulması veya katılımına tabidir. Sözleşme, imzaya kapatıldığı günün ertesi gününden itibaren katılıma açık olacaktır. Onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgeleri, Depozitere tevdi edilecektir.
2. Üye Devletlerinden herhangi biri Taraf olmadığı halde Sözleşmeye Taraf olan herhangi bir bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatı, Sözleşmeden doğan tüm yükümlülüklerle bağlıdır. Bu tür bir teşkilatın bir veya daha fazla üye Devletinin Sözleşmeye Taraf olması halinde, bu teşkilat ve üye Devletleri, Sözleşme uyarınca üstlendikleri yükümlülüklerin ifası için her biri üstlenecekleri sorumluluklar

hususunda karar vereceklerdir. Bu tür durumlarda, teşkilat ve üye Devletler, Sözleşmeden doğan hakları aynı zamanda kullanma hakkını haiz değildirler .

3. Bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatları, onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgelerinde, Sözleşmenin kapsadığı konularla ilgili olarak yetkilerinin derecesini belirtirler. Ayrıca, bu teşkilatlar, yetkilerinin derecesinde meydana gelen tüm önemli değişiklikleri, Taraflara bildirecek olan Depoziter'e bildirirler .

MADDE 23

YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ

1. Sözleşme, Ellinci onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgesinin tevdiini izleyen, doksanıncı gün yürürlüğe girecektir.

2. Ellinci onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgesinin tevdiinden sonra, Sözleşmeyi onaylayan, kabul eden, uygun bulan veya Sözleşmeye katılan her Devlet ya da bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatı için Sözleşme, bu Devlet veya teşkilat onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgesini sunduktan doksan gün sonra yürürlüğe girer .

3. 1 ve 2 nci paragrafların amacına ulaşması için, bir bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatı tarafından tevdi edilen herhangi bir belge, kendi üye Devletleri tarafından tevdi edilenlere ilave olarak sayılmaz .

MADDE 24

ÇEKİNCELER

İşbu Sözleşmeye hiçbir çekince konulamaz .

MADDE 25

AYRILMA

1. Sözleşmenin , bir Taraf için yürürlüğe girdiği tarihten üç yıl sonrasında itibaren sözkonusu Taraf, Depoziter'e yazılı bildirimde bulunarak Sözleşmeden çıkabilir.

2. Çıkış bildiriminin Depoziter tarafından alındığı tarihten bir yıl geçtikten sonra veya bildirimde belirtilecek herhangi bir daha ileri tarihte, sözkonusu çıkış yürürlüğe girer .

3. Sözleşmeden çıkan herhangi bir Taraf, Taraf olduğu bütün protokollerden de çıkmış olarak kabul edilir .

MADDE 26

GEÇERLİ METİNLER

İşbu Sözleşmenin Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca asıl metinleri eşit derecede geçerli olup, Birleşmiş Milletler Teşkilatının Genel Sekreterine tevdi edilecektir .

BU SÖZLEŞME AŞAĞIDA İMZASI BULUNAN TAM YETKİLİ TEMSİLCİLER TARAFINDAN USULÜNE UYGUN OLARAK İMZALANMIŞTIR.

Bindokuzyüzdoksaniki yılı Mayıs ayının dokuzuncu günü New York'ta AKTEDİLMİŞTİR.

EK-1

Almanya

Amerika Birleşik Devletleri

Avrupa Topluluğu

Avustralya

Avusturya

Belçika

Beyaz Rusya (a)

Bulgaristan (a)

Çekoslovakya (a)

Danimarka

Estonya (a)

Finlandiya

Fransa

İngiltere ve Kuzey İrlanda

Hollanda

İrlanda

İspanya

İsveç

İsviçre

İtalya

İzlanda

Japonya

Letonya (a)

Litvanya (a)
Lüksemburg
Kanada
Macaristan (a)
Norveç
Polonya (a)
Portekiz
Romanya (a)
Rusya Federasyonu (a)
Türkiye
Ukrayna (a)
Yeni Zelanda
Yunanistan

(a) Pazar ekonomisine geçiş sürecindeki ülkeler.

EK-II
Almanya
Amerika Birleşik Devletleri
Avrupa Topluluğu
Avustralya
Avusturya
Belçika
Danimarka
Finlandiya
Fransa
Hollanda
İngiltere ve Kuzey İrlanda
İrlanda
İspanya
İsveç
İsviçre
İtalya
İzlanda

Japonya
Lüksemburg
Kanada
Norveç
Portekiz
Türkiye
Yeni Zelanda
Yunanistan

Kaynak: <http://tbmm.gov.tr>